

**Handelingen van het
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS**

GESTICHT ONDER DE BENAMING

**SOCIETE D'EMULATION
TE BRUGGE**

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE
VAN GESCHIEDENIS EN OUDHEDEN
VAN VLAANDEREN**

DEEL LXXXIX VAN DE VERZAMELING

JAAR 1952

Aflevering 3-4

BRUGGE

Drukkerij Graphica. Grauwwerkersstraat, 16

1952

Genootschap voor Geschiedenis

“ Société d'Emulation ”

Secretariaat : Komvest 22, Brugge.

Redactie : Sint-Gilliskerkstraat 10, Brugge.

Postcheckrekening : Société d'Emulation, Brugge, nr 107939.

Abonnement op de « Handelingen » : 150 fr. per jaar.

INHOUD

BIJDRAGEN

- P. Rogghé, Gemeente ende Vrient. Nationale omwentelingen in de XIVe eeuw 101
- A. Schouteet, De invoering van de Gregoriaanse kalender te Brugge 136

OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- J. De Smet, Brugse Leliaards gevlucht te Sint-Omaars van 1302 tot 1305 146
- J. Buntinx, I. G. De Bels en zijn « Handboek voor de Meetkundige-Schatter » (1743) 152

BOEKBESPREKINGEN

- A. C. F. Koch, De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw (P. Declerck) 158
- T. Luykx, Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone (J. De Smet) ... 161
- L. Delfos, Het avontuur van de Liebaards 1297-1302-1304 (J. De Smet) 161
- J. F. Verbruggen, De Slag der Gulden Sporen (J. De Smet) 167
- C. Wyffels, De oorsprong der ambachten in Vlaanderen en Brabant (H. Coppejans-Desmedt) ... 168
- KRONIEK 171
- BOEKENSCHOUW 178

Gemeente ende Vrient

Nationale omwentelingen in de XIV^{de} eeuw

Wanneer wij het oordeel nagaan van de meeste gezaghebbende moderne historici betreffende de grote omwentelingen die in de 14e eeuw na de Slag der Gulden Sporen het oude graafschap Vlaanderen hebben beroerd, dan constateren wij dat deze historici aan bedoelde revoluties een uitgesproken sociaal karakter toekennen. In zijn « Histoire de Belgique » spreekt inderdaad H. Pirenne betreffende deze omwentelingen van klassenhaat en klassenbewustzijn, van de heerschappij der armen, van een strijd der arme wevers tegen de goede lieden, de majores, de rijken, en inzonderheid van een dictatuur der wevers.

Het oordeel van deze geleerde werd gedeeld door V. Fris in zijn « Histoire de Gand » en in zijn « Origines de la réforme constitutionnelle de Gand » en door prof. Ch. Verlinden in een historische schets verschenen in de « Grande Encyclopédie de la Belgique et du Congo ».

Ook prof. F. L. Ganshof, zowel in de « Geschiedenis van Vlaanderen » als in zijn « Pages d'Histoire », en prof. H. Van Werveke in zijn « Gentsche Stadsfinanciën », ofschoon beiden geen nadruk leggen op het sociaal karakter van al deze omwentelingen, gewagen nochtans van een weversdictatuur in 1345-49, in 1359-61 en in 1379-85.

Na een kritisch onderzoek der bronnen betreffende deze grote omwentelingen zijn wij echter tot een andere voorstelling van zaken gekomen waarop wij de aandacht wensen te vestigen. Delen wij echter vooraf mede dat wij in dit korte bestek geen volledig gedetailleerd relaas kunnen geven van onze opzoekingen, dat wij ons bovendien in hoofdzaak hebben moeten beperken tot de omwentelingen van de jaren 1345-49 en de volgende en dat wij vooral

onze aandacht hebben gevestigd op de Gentse toestanden uit die beroerde periodes.

Om de grote beroerten uit de tijd van Jacob van Artevelde, uit de jaren 1359-61 en uit de tijd van Philips van Artevelde beter te kunnen begrijpen, past het vooraf de bijzonderste drijfveren na te gaan en de aard te bepalen van de felle Vlaamse opstand die zo bitter eindigde te Cassel.

Het staat vast dat de verschillende opstanden en troebelen die Vlaanderen teisterden, na het afsluiten van het verdrag van Athis van 1305 tussen Vlaanderen en Frankrijk, eerst los en ongebonden waren, en nadien met de regering van graaf Lodewijk van Nevers onder de leiding van Willem de Deken, van Brugge uit, werden georganiseerd. Zij vonden hun ontstaan in de voor de Vlamingen vernederende bepalingen van het vredesverdrag met Frankrijk, in het wanbeheer der grafelijke officieren, in de heropstanding der francophielen¹, in het miskennen van sommige voorrechten, vrijheden en handelsbelangen vanwege de jonge francophiele graaf Lodewijk van Nevers². Aan dit conflict tussen graaf en landgenoten koppelden zich mettertijd vreemde invloeden. De Vlaamse malcontenten zochten steun in Engeland, de graaf aan zijn kant bij de koning van Frankrijk³. Tenslotte eindigde dit conflict met een militaire nederlaag der Vlaamse rebellen te Cassel, door tussenkomst van Franse troepen, die meteen aan de Vlaamse graaf toelieten zijn gehavend gezag te herstellen en een monarchistische centraliserende poli-

(1) Zie over dat alles : J. DE SAINT-GENOIS. *Inventaire analytique des Chartes des Comtes de Flandre* (Gent, 1843-1946, en meer in het bijzonder voor de opstanden in het land van Waas (nr. 1239), te Gent (nr. 1368-1369), te Brugge (nr. 1378 en 1387) en te Kortrijk (nr. 1413) ; over de gevolgen van de Vrede van Athis (nr. 1138, 1186, 1213 en 1239), over het wanbeheer van de officieren (nr. 1190, 1226, 1281, 1283 en 1391) en over de francophielen (nr. 1231 en 1264), alsook V. PRIS, *Histoire de Gand* (Gent, 1930), p. 62.

(2) H. PIRENNE, *Le soulèvement de la Flandre Maritime de 1323-28* (Brussel, 1900. Uitg. C.R.H.), p. 165-180.

(3) N. DE PAUW, *L'enquête de Bruges après la bataille de Cassel* (Brussel, 1899), p. 5-10, en H. PIRENNE, o.c.

tiek te voeren⁴. Zoals blijkt uit de processtukken betreffende de leiders en aanhangers van het Vlaamse verzet, hadden aan deze omwenteling alle klassen van de toenmalige Vlaamse bevolking deelgenomen: boeren als stedelingen, edelen, patriciërs en ambachtslieden. De grote Vlaamse menner Willem de Deken, toen burgemeester van Brugge, was ostellier, en de meesten van zijn collaborateurs waren majores. De bloedige strijd die te Cassel eindigde was het onvermijdelijke gevolg op een waar nationaal verzet waaraan gans Vlaanderen, op Gent en Oudenaarde na, en dan nog, deelnamen⁵.

Want ofschoon het waarschijnlijk is dat het grootste deel der Gentenaars, nolens volens, partij trok voor de graaf, vernemen wij dat ruim 600 Gentse rebellen als vijanden van de graaf in het graafschap Henegouwen alleen een toevlucht hadden gezocht⁶. Meldenswaardig is bovendien het feit dat de wevers in 1320 uit het stadsbeleid werden gesloten, dat zij voordien met de poorterie, een groepering van kapitalisten, met het grote ambacht der kleine neringen en het ambacht der volders hadden uitgeoefend, niet wegens sociale oorzaken maar eenvoudig wegens een geschil met de graaf betreffende o.m. de oorlog met Frankrijk. Een paar bescheiden uit het Rijksarchief te Rijsel en enkele fragmenten uit de Gentse stadsrekeningen delen inderdaad mede dat wegens deze vrede en het conflict met de graaf, te Gent een buitengewoon bewind van 5 hoofdmannen aan de macht kwam, waarin, in tegenstelling met wat sommige historici bewe-

---

(4) F. BLOCKMANS, *De bestraffing van de opstand van Brugge en Westelijk-Vlaanderen in 1328*. — *Handel. XVe VI. Philologencongres (Gent, 1940)*, blz. 38-45.

(5) N. DE PAUW, *o.c.*, p. 6, 8-9, 11 en vlg. Over W. de Deken; J. DE SAINT-GENOIS, *o.c.*, nr. 1409.

(6) P. VAN DUYSE en A. DE BUSSCHER, *Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand (Gent, 1867)*, p. 118, n° 357.

ren, ook wevers waren vertegenwoordigd⁷. De Gentse afvaardiging, naar de graaf gezonden om met hem het conflict inzake de vrede met Frankrijk te regelen, geraakte echter tot geen overeenkomst, wat te Gent aanleiding gaf tot verdeeldheid onder de magistraat en het volk.

De graafgezinden uit de raad slaagden er toen in alleen het bewind te Gent te veroveren. Zij deden niet alleen vele Gentenaars, waaronder zes schepenen, die toch niet allen wevers waren, in ballingschap gaan, maar sloten bovendien de wevers, die het krachtigst een verzoening met de graaf in de weg stonden, uit het stadsbestuur. Het was dan ook natuurlijk dat jaren later, toen van Brugge uit het verzet tegen de francophiele Lodewijk van Nevers werd georganiseerd, vele Gentenaars in het geniep tegen de graafgezinde magistraat complotteerden en meermaals poogden weer het gezag te veroveren⁸.

Door de nederlaag der Vlaamse rebellen te Cassel beheerste graaf Lodewijk volledig de toestand in zijn graafschap. Zoals prof. Blokman's mededeelde⁹, werden de rebelse steden en casselrijen, op Gent en Oudenaarde na, niet alleen verplicht hun geldelijke verplichtingen, die uit de verschillende verdragen met Frankrijk sinds 1305

(7) Het bewind der hoofdmannen te Gent werd in die periode niet ingezet nadat de wevers uit het stadsbeleid waren gesloten maar tijdens het conflict met de graaf, toen de wevers nog mede aan het bewind waren. Dit blijkt duidelijk uit de samenstelling van de Gentse deputatie bestaande uit hoofdmannen en schepenen en raadsheren, w.o. de Gentse schepenen en wever Jan Van der Vloet, die met de graaf gaat onderhandelen. GODEFROY, *Inventaire, Archives du Département du Nord. Chambres des Comptes de Lille*, art. B 556, nr 5257. Over Van der Vloet, de wever-schepenen, zie N. DEPAUW en VUYLSTEKE, *Stadsrekeningen. Tijdvak Jacob van Artevelde*, III, p. 58. Vgl. bovendien: V. FRIS, *Les origines de la réforme constitutionnelle de Gand* (Gent, 1907), p. 429; J. DE SAINT-GENOIS, o.c., nr. 1368-70; N. DE PAUW, *Cartulaire des Artevelde* (Brussel, 1920), p. 77; J. VUYLSTEKE, *Gentse Stads- en Baljuwsreken.*, II, 133.

(8) ROGGHE, *Het Gentse Stadsbestuur van 1302 tot 1345* (Hand. Gesch. Gent, dl. I, 1944), p. 143. Jan Utendaele was pachter van het koren en poorter (J. VUYLSTEKE, o.c., I, 57, 114); P. ROGGHE, *De Samenstelling der Gentse schepenbanken in de tweede helft der XIVe eeuw* (Hand. Gesch. Gent, dl. IV, 1949-50). W. de Beere was volder en destijds schepenen en ontvanger (J. VUYLSTEKE, o.c., I, 117).

(9) F. BLOCKMANS, o.c., p. 42-43.

voortvloeden, nauwgezet na te leven, maar bovendien andere en nieuwe financiële lasten opgelegd. De bijzonderste leiders der verzetsbeweging werden opgeknoopt of gevierendeeld. Het aantal der opstandelingen was echter zo groot, dat aan vele rebellen genade werd verleend mits zekere voorwaarden. De analytische inventaris van de St Genois somt ons honderde namen op van rebellen waaronder edelen en patriciërs van wie sommigen behoorden tot oude geslachten als Gillis Hooft, Everard Rijnvisch, Wouter en Jan Schinkel, Gillis van Coudenbrouc, Andries Wandelaert, Jan Danwilt e.a.¹⁰

Van zijn heerschappij maakte de graaf tevens gebruik om centraliserende instellingen¹¹ als zijn Audiëncie in te voeren en andere centraliserende maatregelen te nemen, die hij mettertijd zelfs op de bevriende Gentenaars meende te kunnen toepassen¹². Zo verspeelde graaf Lodewijk ook te Gent de sympathie die hij reeds elders in zijn graafschap had verloren. En meteen kweekte hij in diezelfde stad, die met de val van Brugge toonaangevend was geworden, de malcontenten aan, die zijn grootvader in 1319 en de graaf zelf nadien niet in hun hart droegen.

Toen hij in 1337 in het conflict tussen Londen en Parijs moedwillig en kortzichtig partij trok voor de Franse koning, en zijn graafschap door een economische crisis liet teisteren, was 's graven gezag te Gent zo fel gedaald dat sommige reactionnaires, die hem destijds krachtig hadden bijgestaan, met de malcontenten samenspannen om, tegen de grafelijke politiek in, het land uit de nood te helpen¹³.

---

(10) J. DE SAINT-GENOIS, *o.c.*, nr. 1449 en pp. 436, 438, 439, 441, 442 en vlg. Vele rebellen waren opstandelingen van 1302, o.m. Jan Breydel of diens zoon.

(11) F. BLOCKMANS, *o.c.*, p. 44 en P. ROGGHE, *Over twee grafelijke bestuursraden uit de eerste helft der 14e eeuw.* — B T Ph G. XXV (1946-47), p. 624.

(12) H. VAN WERVEKE, *Jacques van Artevelde* (Brussel, 1942), p. 32-33.

(13) P. ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig beleid van Jacob van Artevelde* (Brussel, 1942), dl. II, p. 8.

Ofschoon schier alle moderne historici, H. Pirenne inbegrepen, het eens zijn om te verklaren dat de omwenteling die Jacob van Artevelde te Gent ontketende bij het uitgaan van het jaar 1337 geen sociaal karakter vertoonde, houden wij er aan volgende feiten betreffende deze omwenteling te noteren :

1. In het buitengewone bewind der 5 hoofdmannen die door Van Artevelde en zijn aanhangers in leven werd geroepen fungeerde ook een wever¹⁴.

2. De in April 1338 opnieuw fungerende weversdeken is een in 1320 afgezette schepen, nl. Jan van der Vloet¹⁵.

3. Tijdens het bewind van Van Artevelde bezetten meestal bannelingen, zo poorters, wevers, volders als kleine neringen, uit de beroerde Casselperiode, de Gentse schepenbanken of fungeren als hoofdmannen of ontvangers. Wij citeren o.m. Gerard Denijs, Jan Utendaele, Hendrik van Hoyen, Jan van der Vloet, Pieter Mabessonne, Jan van Oosterzele, Gillis van Gavere.

4. Destijds betrokken in de opstand te Brugge en spijt zijn aan de graaf gedane eed van getrouwheid was Gillis van Coudenbroec, in 1338 burgemeester te Brugge, niet alleen te Gent aanwezig tijdens de machtsgreep van Van Artevelde doch steunde bovendien de politiek van de Gentse belhamel. Hetzelfde betreft de Ieperse edelman van Houtkerke¹⁶.

5. Het feit dat sommige schepenen, ontvangers en klerken in 1338 te Gent ontslag nemen, gearresteerd worden, en anderen ophouden tijdens het nieuw bewind een bestuurspost te bekleden¹⁷, bewijst het bestaan van twee

(14) *Ibid.*, p. 9.

(15) Als schepen ging hij samen met de hoofdmannen W. Wenemaer en J. de Mets, op 1 Januari 1320 met de graaf onderhandelen (GODEFROY, o.c., B 556, nr. 5257). Kort nadien werd hij afgezet, toen de wevers uit het stadsbeleid werden gesloten. Als deken van de wevers fungeerde hij in 1338 (N. DE PAUW, *Stadsrekeningen*, I, p. 158).

(16) J. DE SAINT-GENOIS, o.c., nr. 1482 ; H. VAN WERVEKE, o.c., p. 45 ; P. VAN DUYSE, o.c., p. 99 ; *Memorieboek van de stad Gent*, p. 46-59.

(17) P. ROGGHE, *Stadsbestuur*, o.c., p. 14 ; *ID.*, *Vlaanderen*, o.c., p. 9.

partijen n.l. een reactionnaire, graaf- en Fransgezinde, en een andere, vooruitstrevend, antigraafgezind en anglophiel, wat later nog bevestigd wordt door de oorlog tegen de graaf en de Franse koning.

6. Het karakter van deze omwenteling heeft veel gemeens met deze destijds georganiseerd door Willem de Deken. Zij gaat, na een korte overgangperiode radicaal tegen de graaf en tegen de Franse koning, tegen de financiële bepalingen van de met Frankrijk afgesloten verdragen, tegen de monarchistische pogingen van de graaf, en voor een verbond, eerst economisch, nadien militair, met Engeland. Zij was bovendien nationaal en zoals uit bovengemelde gegevens blijkt, was zij het werk van vele leiders en aanhangers van de verzetsbeweging uit de Casselperiode. Het zou ons te ver leiden moesten wij hier de gehele politiek van het nieuw bewind willen belichten. Delen wij toch mede dat door een samenloop van omstandigheden en door de schuld van koning Edward III, Van Artevelde's bewind door reactionnaire elementen mettertijd feller en feller werd aangevallen¹⁸.

Sommige historici hebben in de gebeurtenissen die het einde van Jacob van Artevelde's bewind kenmerkten, een verschuiving gezien van het nationale naar het sociale.

Zich steunend op gegevens, meestal verstrekt door kroniekschrijvers, hebben sommige historici de strijd die op de Kwade Maandag in Mei 1345, kort vóór Van Artevelde's dood op de Vrijdagmarkt te Gent plaats had, doen doorgaan voor een strijd tussen wevers en volders wegens een loongeschil¹⁹. Blijkens de Gentse stadsrekeningen kan hier bezwaarlijk sprake zijn van een loongeschil; in dit geval zouden de volders logischerwijze toch als één man voor hun belangen tegen de wevers hebben gestreden.

---

(18) P. ROGGHE, *Vlaanderen, o.c.*, I, hfst. III, en dl. II, p. 24 en vlg.

(19) H. PIRENNE *o.c.*, p. 117; F. GANSHOF, in *Geschiedenis van Vlaanderen*, II, p. 81; H. VAN WERVEKE, *o.c.*, p. 93; ROGGHE, *o.c.*, II, p. 31.

Dit is echter niet gebeurd. Sommige volders streden met de wevers tegen hun beroepsgenoten. De strijd ging bovendien niet alleen tussen volders en wevers; ook de kleine neringen namen er aan deel. Sommigen steunden de wevers, anderen de volders.

In strijd met de beweringen van vele historici kunnen wij tenslotte mededelen dat na de Kwade Maandag de volders niet uit het stadsbeleid werden gesloten, ofschoon zij, gedurende een paar jaren, over geen eigen deken meer mochten beschikken. Uit de Gentse stadsrekeningen blijkt inderdaad dat na de Kwade Maandag nog volders als schepen, ontvanger of hoofdman verder fungeerden. Ook na de verkiezing van het nieuwe stadsbestuur op 15 Augustus 1345 bleven de volders hetzij als hoofdman of ontvanger, hetzij als schepen in het stadsbeleid vertegenwoordigd. In 1347 beschikten zij ook weer over hun eigen deken²⁰. Ons inziens was de Kwade Maandag niet het gevolg van een sociale agitatie, maar wel van een politieke die, zoals wij het reeds verklaarden in onze studie betreffende het beleid van Jacob van Artevelde, innig verband hield met de aangroeiende reactionnaire druk en inzonderheid met de eventuele terugkeer van graaf Lodewijk in het graafschap, waaruit hij was gevlucht.

Indien het waar is, wat algemeen aanvaard wordt, dat na de Kwade Maandag of na Artevelde's dood, een dictatuur der wevers te Gent heerste, dan moeten logischerwijze daarvan sporen te vinden zijn in de samenstelling der hogere bestuursraden uit die periode. Ofwel hadden de wevers alleen het bestuur van de stad in handen ofwel

---

(20) In 1345 waren schepenen: H. Coelewey, J. de Paepe en H. Goethals op 't Hogenhuis (J. DE SAINT-GENOIS, *o.c.*, p. 481 en *Stadsrek.* II, p. 210 en III, p. 146). Nog volders waren B. van Laerne (*Stadsrek.* III, p. 217), P. van den Bossche (ESPINAS en PIRENNE, *Recueil documents Draperie*, II, p. 627), J. Selle (*Stadsrek.*, II, p. 24). Als hoofdmannen fungeerden de volders J. Aper, B. van Laerne, J. Utenhove inte Volderstrate (*Ibid.*, I, p. 355, en *Staten van goed 1351-52*, fol. 96, op Stadsarchief te Gent). Als ontvanger fungeerde B. van Laerne. Zie ook *Stadsrek.*, III, p. 45.

vormden zij de meerderheid ten overstaan van de andere medebeheerders.

Hoe was nu het hoger bestuur der stad uit de Arteveldeperiode samengesteld? Naast een raad van 5 hoofdmannen, die ook soms als ontvangers fungeerden, bestonden er twee banken van elk 13 schepenen. Samen met de hoofdmannen en de schepenen speelden ook de deken van de wevers, deze van de volders en die van de kleine neringen een bijzondere rol in het stadsbeleid.

Welnu, de Gentse stadsrekeningen en andere bescheiden betreffende de Gentse leiders uit bedoelde periode tonen aan dat tijdens het leven of het directe bewind van Van Artevelde de wevers nooit meer dan door 2 hoofdmannen en 2 ontvangers waren vertegenwoordigd. Op de schepenbanken werden zij steeds, soms zeer sterk beheerst door de vertegenwoordigers der drie andere leden, die steeds met hen fungeerden.

Na de Kwade Maandag waren de volders nooit door meer dan drie afgevaardigden op de schepenbanken vertegenwoordigd. Wat de wevers betreft steeds werden zij door de vertegenwoordigers der andere leden beheerst ²¹.

(21) Van de 26 schepenen die op 15 Augustus 1345, een maand ongeveer na Jacobs dood, werden gekozen, waren er zonder twijfel 13 vertegenwoordigers van het grote ambacht der Kleine Neringen. Wij citeren : de hostellers of hun geassocieerden : Vranke de Baekere, Lievin Braem, Boidin Rugginstul, Gillis van Ponteraven (*Stadsrek. Jac. van Artevelde*, II, 391-557 ; III, 9), de brouwers Boidin Maes en Boidin Gheraerts (*Stadsrek. II*, 210, en N. DE PAUW, *Cart. Art.*, 592), de schippers Jan Scettorf en Pieter Dulhuus (*Stadsrek. I*, 28-116), Lievin van der Haghe (N. DE PAUW, *o.c.*, 600), Jan de Riemakere en Michiel de Witte (Gent, *Stadsarch. St. Jacobsarmen*, nr 4 en 5). Daar François Sloeve en Jacob van de Rijse fungeerden in de periode waarin de wevers uit het bestuur waren gesloten, waren ze of poorters, volders of leden van de Kleine Neringen (*Memorieboek Gent*, 1349-50). Wevers waren : Willem de Merseman, Willem van Huse, Louwereins van Westvoorde, Jan van der Hoyen, Lievin van Veurne, Jacob van der Molen. Er waren twee Pieter van Damme's, een houtbreker en een wever. Er waren verschillende Jan de Langhe's en Jan de Crane's die verschillende beroepen uitoefenden. Van Willem Bloume, Hendrik de Butteneere, Pieter van Deinze en Matthijs van Haecht konden wij het beroep niet achterhalen. Het volgende jaar waren er eveneens 13 gekozenen uit de Kleine Neringen. Het waren de bakker Philips van Oudenaerde (*Stadsrek. I*, 28), de beenhouwer Jan van Drongen (*Ibid.*, III, 1), de verver Symoen Parijs (*Ibid.*, I, 236), de wijnhandelaar Jacob van West (N. DE PAUW, *o.c.*, 686), de kruide-

Op de hoofdmannen die steeds 5 in aantal tot 15 Augustus 1348 fungeerden telden de wevers nooit meer dan 2 vertegenwoordigers, op de 6 die van 15 Augustus 1348 tot in Januari 1349 fungeerden slechts drie. Na de Kwade Maandag hebben de deken van de wevers en deze van de kleine neringen samen een rol gespeeld, tot in 1347 opnieuw aan de deken der volders medezeggenschap werd verleend.

Uit deze gegevens kan worden afgeleid dat er van een overwicht der wevers over de andere leden in het stadsbeleid te Gent geen sprake kan zijn, en nog minder van een dictatuur, of was het soms deze van de andere leden over de wevers ?

---

nier Segher Seghers (Stadsrek. I, 32), de osteliers Hendrik Willebaert en Boidin ute Meerham (Ibid. I, 29, en Stadsarch. Gent, Stadsrek. 1364-65, fol. 29), de foureur Jan van Tsalons (Stadsarch. Gent, Wijsdommen van dekenen, 1357, fol. 2), de brouwer Jan Louf (Stadsrek. II, 265), Willem Scelpe en Jan Dotter (Stadsarch. Gent, Jaarboeken van de Keure, 1362, fol. 48, en Stadsrek. III, 307). Daar Jan van de Stichelen en Jan Willade als schepenen fungeerden in de periode waarin de wevers uit het stadsbestuur waren gesloten, waren ze lid van de poorterie, de volderie of de Kleine Neringen (Memorieboek, 1335-37). Wevers waren : Jacob van Wackine, Jacob de Bloc, Symoen van Merelbeke, Pieter van de Velde, Pieter Bollaerd, Jan van Oesterzele, Jan Serpieters, Willem van Westvoerde (Stadsrek. II, 386, 306, 390 en Stadsarch. Gent, Reeks 195, nr. 2). Symoen van Aelst was scheerder. Van Jan van Meesine kennen wij het beroep niet. Er waren verschillende Goethalsen. Poorter was Jurdaen Sersanders (J. DE SAINT-GENOIS, o.c., 481, en Stadsrek. III, 307). In het dienstjaar 1347-48 waren de Kleine Neringen zeker door 12 leden, de volders door 3 en de Poorterie door 2 leden vertegenwoordigd in de schepenbanken. Het waren de schipper Hendrik Ekard (Stadsarch. Gent, Wijsdommen, o.c., fol. 26), De ostelier Gillis van der Palen (Stadsrek. I, 29), de vleeshouwers Lievin van Loo en Pieter van Bassevelde (Ibid. II, 265 ; III, 147), de brouwer Jacob van de Sompele (N. DE PAUW, o.c., 592), de timmerman Arnout Dobbelare (Stadsrek. III, 307), Soy Dobbelare (Stadsrek. III, 406), Willem van Artevelde, ostelier (Stadsarch. Gent, Jaarboeken, o.c., 1365-66, fol. 87) of wagenaar (Stadsrek. I, 30), Gillis Sac (Ibid. III, 188), Jan Dhont (Stadsarch. Gent, Stadsrek. stadswerken, 1363-1364, fol. 176). Clais Utenhove was lid van de Poorterie (Stadsrek. Ph. van Artevelde, II, 416) en was tevens met H. Driege schepen tijdens het bestuur zonder de wevers (Memorieb. 42-78). Volders waren : Hendrik Coelewey, Jan de Pape en Hendrik Goethals op 't Hogenhuus (J. DE SAINT-GENOIS, o.c., 481 ; Stadsrek. II, 210 ; III, 146). Rombout Mond was eveneens poorter (J. DE SAINT-GENOIS, 481 ; Stadsrek. III, 307). Het volgend dienstjaar waren zonder twijfel 12 leden van de Kleine Neringen, 3 volders en 1 poorter op de schepenbanken vertegenwoordigd, nl. Hughe van Lembeke de verver (Stadsrek. I, 28), de vleeshouwer Jan van Loo (Memorieboek, 51), de ostelier Jan Storem (Stadsrek. II, 560), Lievin Dammaa (N. DE PAUW, o.c., 593) en Gherard Leewarde, brou-

Is het bovendien niet zonderling te vernemen, dat zowel tijdens als na het bewind van Van Artevelde vele Vlaamse edelen, en wij citeren slechts enkele als Willem en Thomas Van Vaernewijk, Hughe van Calcine, Zeger de Kortrijkzaan, Jan de Bernaige, Wulfard van Gistel, Eustace Pascaris, Jan van Houtkerke, Willem van Leeuwergem, de heren van Poucke, van Praet, van Axel, van Schuervelde e.a., geleid door Hendrik van Vlaanderen, 's graven bloedverwant, samenheulden met het zogenaamd weversbewind

wers (Stadsrek. II, 560), Lievin van Ackere (Stadsarch. Gent, Wijsdommen, o.c., fol. 29 v.), Jan Goethals (Ib.), Pieter van de Dorent (o.c., fol. 25), Jacob Coutaerd (Eod. loco, Staten van Goed, 1351-52, fol. 39), Maes van der Borcht (Ibid., fol. 20), Hendrik Vrient (St. Nikolaaskerk te Gent, Arch. nr. 64). Er was een Jan de Meyere die brouwer, een ander die ostellier was (N. DE PAUW, o.c., 592, en Stadsrek. II, 544). Volders waren : Boidin van Laerne (o.c., III, 217), P. van den Bossche (ESPINAS en PIRENNE, o.c., II, 627), Jan Oernic (Stadsrek. I, 24). Er waren blijkbaar twee Oernics, doch beide fungeerden ook in de periode waarin de wevers waren uitgesloten (Memorieboek, 72-76). Poorter was Symoen van de Kerckhove (Stadsarch. Gent, Stadsrek. 1360-61, fol. 108 v.). In 1345-46 waren zonder twijfel van de 5 ontvangers 1 poorter, nl. Willem van Vaernewijk, een vertegenwoordiger van de Kleine Neringen, nl. Jan de Scoutete (Stadsrek. II, 584), een volder Joes Aper (o.c. I, 355) en behoorden er blijkbaar twee tot de weverie : Gillis van Gavere was in elk geval een wever (o.c., II, 385). Het volgende jaar : 1 poorter, nl. Symoen van de Kerchove (Stadsarch. Gent, Stadsrek. 1360-61, fol. 108 v.), twee Kleine Neringen of volders, nl. Hendrik Haeck en P. de Coutere, die destijds zetelden als schepenen toen de wevers uitgesloten waren (Memorieboek, 1327, 1332, 1335). In het dienstjaar 1347-48 was er weer een poorter, Willem van Vaernewijk, twee wevers : Jan van de Velde en H. van den Vierweghescede (Stadsrk. II, 207-490), een Kleine Nering, nl. Jan Bette (Memorieboek, 54) en een volder Boidin van Laerne (Stadsrek. III, 217). In 1348-49 fungeerden op zijn minst drie niet-wevers als ontvangers, nl. de volder Jan Scelle (Stadsrek. II, 24) ; Symoen Damman was poorter of volder of lid van de Kleine Neringen, vermits hij destijds fungeerde als ontvanger in de periode waarin de wevers uitgesloten waren ; Symoen Abelin was makelaar (Stadsarch. Gent, Wijsdommen, o.c., fol. 28. Zie verder Stadsrek. III, 24, 25, 43, 198, 199). In de eerste periode na Van Artevelde's dood tot 1 December 1346 fungeerden 1 poorter : Willem van Vaernewijk, 1 volder : Joes Aper, 1 Kleine Nering : Jan de Scoutete ; Gillis van Gavere en Willem van Huse waren wevers. Op 29 December 1346 fungeerde 1 Kleine Nering : Jacob van de Sompele (N. DE PAUW, o.c., 592), 1 volder : Boidin van Laerne (Stadsrek. III, 216-217), 1 Kleine Nering : Jan de Bastaard (St. Nikolaaskerk te Gent, Arch. nr. 60). tot 1 December 1346 fungeerden 1 poorter : Willem van Vaernewijk ; 1 volder : Jan Utenhove ute Volderstrate (Stadsarch. Gent, Staten van Goed, 1351-52, fol. 96), 1 Kleine Nering : Jan Bette (Memorieboek, 54). Op 15 Augustus 1348 fungeerden 2 volders : Joes Aper en Jan Utenhove ute Volderstrate, 1 poorter : Willem van Vaernewijk of 1 Kleine Nering : Jacob van de Sompele.

en tegen hun graaf en tegen Frankrijk de wapens opnamen ²² ?

Als men echter weet dat doorgaans de wevers die op de schepenbanken zetelden, alles behalve arm waren, of zoals wijlen H. Pirenne schrijft «werkende loonarbeiders in dienst van handeldrijvende kapitalisten» ²³, begrijpt men misschien beter dit samengaan van edelen, patriciërs en wevers. Reeds in de «Geschiedenis van Vlaanderen» wees prof. Van Werveke ²⁴ op het bestaan van sociale types of categorieën van wevers wier toestand trof hetzij door een betrekkelijke welstand, hetzij door nijpende armoede. Ons is zelfs gebleken dat sommige wevers zeer rijk waren, dank zij de economische hervormingen in de loop van de eerste helft der 14e eeuw. Meldenswaardig is het feit dat rond 1350 het grote ambacht der wevers bestond niet alleen uit loonarbeiders en meesterwevers, maar zelfs uit talrijke drapiers, die door het samengaan van lakenindustrie en lakenhandel fortuin wisten te maken. En het waren juist deze drapiers die doorgaans de weverie vertegenwoordigden in de Gentse schepenbanken of het ambt van ontvanger waarnamen ²⁵.

---

(22) N. DE PAUW, *Cartul. des Artevelde*, p. 132-134 ; KERVYN DE LETTENHOVE, in *A R B. Bull.*, 2e serie, dl. XXVIII (1865), p. 368-384, en dl. XX, p. 9, 15, 16, 19 en 23 ; N. DE PAUW, *Jacques van Artevelde*, p. 355 ; *Stadsreken.* III, p. 95, 98, 102, 315, en H. LUCAS, *The Low Countries* (Michigan, 1929), p. 552-554.

(23) H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, dl. II, p. 62..

(24) H. VAN WERVEKE, *Geschiedenis van Vlaanderen*, dl. II, p. 234.

(25) P. ROGGHE, *Stadsbestuur, o.c.*, p. 26-27, waaraan bij te voegen is dat de wever J. van der Hole voor een bedrag van 3405 pd. rood-scharlaken aan de stad leverde (*Stadsrek.* 1361-1362, fol. 130 v.) ; vgl. verder de lijst van drapiers (Rijksarch. Gent, *Chartes Graven van Vlaanderen*, Suppl. nr. 404), waarvan velen tot de weverie behoorden, o.m. Jan van der Hoye, W. van Huse, L. De Bosschere, J. Serpieters, J. de Merseman, N. Goethals (*Stadsarch.*, Reeks 195, nr. 2, p. 9 en volg. ; *Stadsrek.* 1359-1360, fol. 48 ; 1360-61, fol. 84 v., 90 v. en 108 v. ; DE PAUW en VUYLSTEKE, *Reken. J. van Artevelde*, II, p. 306, 116 ; *Reken. Ph. van Artevelde*, II p. 271-272. Vele drapiers en wevers dreven handel in granen en wijnen, zoals blijkt uit de voorgeboden, vgl. ook ESPINAS en PIRENNE, *o.c.*, II, nr. 477 ; anderen deden aan geldhandel ; als rijke poorters worden ze mede stadspachters, zo b.v. W. de Jonckere, J. van der Hoyen, J. ute Geleide. *Stadsrekn.*, III, 109, 150, 280, 409.

In het verbeurdverklaren van goederen van staatsvijanden, in het taxeren van lieden en gemeenschappen, drastische maatregelen zo men wil door het stadsbestuur na de dood van Van Artevelde en na de vlucht van de fransgezinde graaf Lodewijk van Male uit het graafschap genomen, hebben sommige historici gemeend sociale uitspattingen te zien vanwege de wevers, die slechts op roof en haat uit waren. Dit « barbaarse » financieel regime dat in onze XXe eeuw zo natuurlijk en gemakkelijk wordt toegepast, was echter niet een duivelse machinatie van een woelzieke weverskliek, maar eenvoudig een probaat en logisch middel aangewend door de toenmalige neringen, volders en wevers. En dan nog volgden zij het voorbeeld van de francophiele en graafgezinde reactionnaires : poorters en pachters, winkeliers en volders, die in 1325 en volgende jaren over de vrijheid der volksgezinden te Gent onverbiddelijk de plak zwaaiden. Hetzelfde systeem werd door graaf Lodewijk van Nevers toegepast na de Franse overwinning te Cassel en door Lodewijk van Male na zijn zegepraal op de anglophielen in 1349²⁶.

Sommige historici, zich steunend op de Doornijkse Kronijkschrijver Li Muisis en een paar andere bronnen, hebben ook geschreven dat in de herfst van 1348 de Gentenaars: poorters, kleine neringen en volders, de dictatuur der wevers op zulke wijze beu waren, dat zij de stad verlieten om met de steun van grafelijke troepen Gent te bevrijden van de tyrannieke wevers.

In zijn « Goede Dinsdag » heeft wijlen Julius Vuylsteke op merkwaardige wijze deze gebeurtenissen geanalyseerd, maar ze nochtans onvolledig belicht.

Het staat vast dat graaf Lodewijk van Male in Maart

---

(26) Vgl. *Stadsrek.* III, 14, 15, 161, 166-168, 170, 263, 20, waaruit blijkt dat die maatregelen genomen werden door de vier leden, en soms militair ingrijpen nodig was ; zo trokken ruim 1000 Gentse wevers, 651 Kleine Neringen en 238 volders gewapenderhand uit naar Axel (*Ibid.*, III, 137, 245). Vgl. verder J. VUYLSTEKE, *Stadsrek.* 1325-1326, p. 406-505 ; DE LIMBURG-STIRUM, *Cartulaire de Louis de Male* (Brugge, 1879), dl. I, p. 81, 83, 160, 261, 480 ; *Stadsrek.*, III, 366, 344.

1347 Vlaanderen ontvluchtte omdat hij zich wilde onttrekken zowel aan de verplichting hulde te brengen aan Edward III koning van Engeland en van Frankrijk als aan de wil der drie steden Gent, Brugge en Ieper om samen met hen te regeren²⁷.

De vlucht van de graaf bracht eens te meer voor de toenmalige Vlaamse leiders een gezagscrisis mee die door het prestige van de ruwaert, de anglophiele graaf van Gulik, moeilijk kon overbrugd worden. Niettemin bleef de eendracht onder de Vlamingen, die een leger bestaande uit voorname Vlaamse edelen, patriciërs en stedelijke milities, geleid door Hendrik van Vlaanderen, tegen Frankrijk met succes uitstuurden. Dat het bewind der drie steden, die vroeger in akkoord met de graaf en thans door 's graven vrijwillige uittocht alleen het land moesten besturen, sommige lieden dwars zat, is natuurlijk. De anglophiele strekking van de stedenpolitiek, het doorvoeren van sommige democratische hervormingen, hun ofschoon gedwongen rechtstreekse inmenging in tal van administratieve, rechterlijke, financiële en sociaal-economische problemen, die vroeger hetzij door de vorst alleen, hetzij in akkoord met de drie steden werden opgelost, waren zeker van aard sommige lieden te ontstemmen²⁸.

(27) Vgl. over dat alles en het volgende : N. DE PAUW, *Jacques van Artevelde*, p. 351 ; LI MUISIS (uitg. DESMET), p. 263 ; J. MEYERUS, *Commentarii*, ed. 1561, p. 151, en H. LUCAS, *o.c.*, p. 565.

(28) Vele Vlaamse edelen, hoofdmannen, ontvangers, schepenen en dekens genoten een pensioen vanwege de Engelse koning. Zij verleenden hem militaire steun of stonden de Vlamingen met hun raad bij in hun strijd tegen Frankrijk. Het waren o.m. Hendrik Van Vlaanderen, Zeger de Kortrijkzaan junior, Thomas en Willem Van Vaernewijk, de heren Van Poucke, Van Nieuwkerke, Van Praet, Van Axele, Van Scuervelde, Van Leeuwergem, Jan Bernaige, Jan van Houtkerke, Wulfard van Gistel, allen edelen, en de Gentse leiders Jan en Gerard de Brune, Jacob van de Sompele, Jan de Bastard, Pieter Mabesone, Joes Aper, Boldin van Laerne. Zie nota 22. Het Engels-Vlaams verbond ten tijde van Van Artevelde aangegaan, werd nadien tot het verdrag van Duinkerke niet gewijzigd. Vgl. verder H. VAN WERVEKE, *o.c.*, p. 366. Toen de graaf in het land was, werden de schepenen gekozen én door 's graven vertegenwoordigers én door stadskiezers. Nu kozen de stede-kiezers alleen de schepenen of lieten zich hierbij bijstaan door schepenen uit Gent, Brugge of Ieper. (*Stadsrek.*, III, 212). Over de zaak van de moord op de Gentse baljuw Jan Scerling, vgl. *Stadsrek.*, II, 493.

Vandaar de beroerten in het graafschap uitgelokt door malcontenten van diverse pluimage: reactionnaires, die dubbel spel speelden, politieke en andere bannelingen, die onrust stookten, Franse en graafgezinde agenten, die van de met Frankrijk hernomen handelsrelaties sinds het wapenbestand van September 1347 gretig gebruik maakten om de geesten in Vlaanderen te vertroebelen en te vergiftigen²⁹.

In de lente van het jaar 1348 kregen de ontevredenen nog meer hout op hun vuur. Ofschoon de Engels-Vlaamse economische betrekkingen precies nooit zonder strubbelingen waren verlopen, hadden de Vlamingen toch een rijke stapel van Engelse producten te Brugge.

Dat was een wapen in de handen van de Engelse partij in Vlaanderen. Het militair succes der Engelsen op het continent had echter de ogen van koning Edward op het gewonnen Kales gevestigd. Op 5 April 1348 liet hij de stapel van Engelse producten als lood en leer, tin en huiden enz. van Brugge, waar alleen nog de Engelse wol werd gestapeld, naar Kales overbrengen³⁰. Dit koninklijk besluit dat de Vlaamse handel schaadde, en het ongeluk dat Edward III nog steeds zijn schulden tegenover Vlaanderen aangegaan niet kon betalen, waren natuurlijk niet van aard om zijn politiek in Vlaanderen verder gunstig te beïnvloeden. Toen de Vlamingen bovendien moesten vernemen dat Engeland in geval dat Vlaanderen werd aangevallen wel troepen naar het graafschap zou sturen, maar op Vlaamse kosten, was het begrijpelijk dat sommige

---

(29) Sommige Gentse notabelen die tijdens het bewind van Jacob van Artevelde of na zijn dood zijn politiek hadden gesteund, hetzij door een ambt van schepen te aanvaarden of door het deelnemen aan parlementen en dies meer, werden in 1349, nadat graaf Lodewijk van Male zich van Gent had meester gemaakt, vanwege de graaf begunstigd. Dit betrof o.m. Jan Yoens (stadsrek. III, 252) en Symoen Ser Thomas (*Memorieboek* 1347; *stadsrek.* III, 36, *DE SAINT-GENOIS, o.c.*, n. 1803, en *DE LIMBURG-STIRUM, o.c.*, I, 160, 83, 390; *Stadsrek.*, III, 120.

(30) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'Ancien Estaple de Bruges*, dl. II (Brugge, 1904), p. 206.

Vlamingen, wellicht zelfs anglophielen, uitriepen zoals Li Muisis het ons mededeelt : « Nos sumus decepti et mali gubernati »³¹. Het baart dan ook geen verwondering dat de reactie roerde.

Kort nadien was het wapenbestand verstreken en de oorlog spookte weer. Op 23 Augustus 1348 sloegen de Fransen het eerst toe in de Casselvallei. En nog voor de maand ten einde liep geraakte graaf Lodewijk van Male te Aalst binnen. Dat het de graaf aanvankelijk voor de wind was gegaan, is duidelijk. Niet zozeer op de Oostgrens dan wel op het Zuiden hadden de Vlamingen hun ogen gevestigd. Ofschoon er talrijke doden en gekwetsten waren gevallen kon de Franse inval worden bezworen. Door hun manoeuvre hadden de Fransen echter aan graaf Lodewijk beste kansen gegeven aan de Dender, waar te Aalst zijn aanhangers waren saamgelopen³². Toen de Gentenaars echter lucht kregen van de overval vanwege de graaf in het land van Aalst, mobiliseerden ze dadelijk. Ook de milities van Brugge, het Brugse Vrije, van Ieper en het Waasland traden in het veld³³.

Over wat nadien in het graafschap gebeurde zijn we niet precies ingelicht. Wij beschikken trouwens over geen authentieke bronnen, die ons nauwkeurig berichten. Toch is het mogelijk, op grond van enkele gegevens, een algemeen beeld te vormen van wat zich in het graafschap toen voordeed.

Ofschoon meester van Aalst, aarzelde graaf Lodewijk ten aanzien van de gewapende macht die zich tegen hem

---

(31) LI MUISIS, *o.c.*, p. 279.

(32) Vgl. *Stadsreken.* III, 217, 236, 211, 198 en 270, evenals LI MUISIS, *o.c.*, p. 278. KERVYN DE LETTENHOVE (*Hist. de Flandre*, 339) vergist zich als hij verklaart dat de graaf het wapenbestand schond, zoals hij ook verkeerdelijk bericht dat de Casselvallei onbezet was gelaten (*Ibid.*, 338).

(33) Het Gentse leger lag 15 dagen voor Aalst (*Stadsrek.* III, 276, 305, 312, 304, 297, en ESPINAS-PIRENNE, *o.c.*, IV, p. 18). Vgl. verder LI MUISIS, *o.c.*, 278. Brugge en het Brugse Vrije hadden troepen gestuurd ; onder de gesneuvelde Gentenaars telde men de schepen J. Louf (*Stadsrek.* III, 242, en DE PAUW, *o.c.*, p. 362).

concentreerde zijn geweld door te zetten. Hij nam zijn toevlucht tot diplomatieke besprekingen die enige successen opleverden. Naar het blijkt beloofde hij aan de Vlamingen hun vrijheden en voorrechten te eerbiedigen, vrede en eendracht te doen heersen en in de toekomst op hun raadgevingen in te gaan³⁴. Als men rekening houdt met de geestesgesteldheid waarin de Vlamingen toen verkeerden, gebracht zo ze waren onder de pijnlijke indruk van koning Edwards financiële tekortkomingen, zijn politieke machteloosheid, zijn economische beperkingen, dan is het natuurlijk dat 's graven voorstellen en beloften op vele Vlamingen vat kregen.

Het duurde dan ook niet lang of tweespalt verscheurde de Vlamingen. Tijdens een tumult in het Brugse kamp werden de anglophielen of graafvijandige hoofdmannen om het leven gebracht³⁵, en op 14 September werd een verzoening met de graaf bewerkt. Wegens het verraad der Bruggelingen, zo deelt Vuylsteke ons mede, waren weldra ook alle kleine steden en casselrijen voor de graaf gewonnen. Maar ook in het Gentse kamp was er tweedracht ontstaan tussen de partijgangers vóór of tegen de graaf. Het is zelfs waarschijnlijk dat de onenigheid eerst onder de Gentenaars uitbrak en nadien onder de Bruggelingen.

Naar Li Muisis mededeelt, kleefden de vleeshouwers, de vissers, de schiplieden de graaf aan. Zij verlieten hun kamp en liepen naar de graaf over. Het relaas van de kroniekschrijver, door H. Pirenne en andere moderne historici overgenomen, is echter niet geheel juist. Het is waarschijnlijk dat vele schippers, wellicht ten gunste van de graaf bewerkt door Jan Yoens en zijn vader Willem, partij kozen voor de vorst³⁶. Even zeker is het echter dat andere schip-

(34) *Breve Chronicon Clerici Anonymi* (ed. DESMET, *Corpus Chron. Flandriae*, dl. III), p. 30. en LI MUISIS, *o.c.*, II, 282 en *Stadsreken.* III, 313.

(35) « et aliquos ibi capitaneos et suspectos occiderunt ». *Breve Chronicon, o.c.*, p. 20.

(36) Wij deelden reeds mede hoe Jan Yoens om bewezen diensten aan de graaf, in het bezit kwam van goederen die aan de anglofielen toebehoorden. Zijn vader werd in 1349 schepenklerk (*Stadsrek.* III, 359).

pers, geleid door Ghiselbrecht Mayhu en Pieter Dulhuus, tegen de graaf gekant bleven. Dat ook vele beenhouwers de graaf genegen waren bewijzen een paar authentieke stukken³⁷. Toch bleven andere beenhouwers, blijkbaar geleid door hun deken Jan van Loo, de revolutionairen steunen tot het uiterste. Ook onder de poorters - wij bedoelen de leden van de poorterie - was verdeeldheid te constate- ren. Met zekerheid weten wij dat poorters als Rombout Mond, Jurdaen Ser Sanders e. a. tegen de graaf gekant bleven. Anderen werden na de machtsgreep van de graaf gebannen of als gijzelaars door de vorst opgeëist³⁸.

Meester van Brugge, het Vrije en andere gewesten zette de graaf opnieuw een diplomatiek offensief in om de Gentenaars en de Ieperlingen voor zich te winnen³⁹. Hij herhaalde zijn reeds gedane beloften. Hij zou regeren naar Vlaamse wetten en gebruiken en wou zelfs amnestie verlenen. De bittere wijze waarop zijn aanhangers te Brugge de vrede deden heersen en vooral het feit dat ze nog steeds met Londen verbonden waren, deden de Gentenaars en de Ieperlingen 's graven voorstellen in de wind slaan. Daar graaf Lodewijk beide steden niet kon overhalen, riep hij Brabantse en Limburgse soldeniers in het land en onderwierp de weerspannige gemeenten aan een verwijderde blokkade. Gent en Ieper onderhandelden in-

---

(37) G. Mayhu werd in Januari 1349 als gijzelaar aan de graaf uitgeleverd (*Stadsrek.*, III, 468). Hij behoorde tot een schippersfamilie waarvan Froissart getuigt dat zij overhoop lag met Jan Yoens. Over P. Dulhuus, vgl. *o.c.*, I, 28 en III, 307. Over de beenhouwers, vgl. F. DE POTTER. *Gent*, dl. II, 397-400.

(38) Vgl. over R. Mond en J. Sersanders, *Stadsrek.* III, 307, en de LIMBURG-STIRUM, *o.c.*, I, 23. Over de gijzelaars, waaronder S. van de Kerchove, Th. en W. van Vaernewyck en G. van Lens, vgl. *Stadsrek.* III, 273, 459, 464, 466 en DE LIMBURG-STIRUM, *o.c.*, I, 79, J. Sersanders en R. Mond waren de twee poorters die van wege de stad op 10 December 1348 belast werden een verzoening te bewerken met de graaf (*Stadsrek.*, III, 207). Mond kreeg op 4 Januari 1349 genade van de graaf. Uit een laconische mededeling in de Gentse stadsrekeningen menen wij te mogen afleiden dat het tehuis der poorters door de revolutionairen werd bezet (*o.c.*, III, 317). Jan van Loo was in 1348 schepen en werd gebannen na 's graven terugkeer te Gent (*o.c.*, III, 58, 273, 307 ; *Memorieboek*, *o.c.*, 51).

(39) Voor het volgende, vgl. LI MUISIS, *o.c.*, 284-285, en *Stadsrek.*, *o.c.*, III, 304-307 ; RYMER, *Foedera*, dl. V (1727), 249.

middels met koning Edwards gevolmachtigden in Vlaanderen en te Kales om tot een regeling van hun conflict met de graaf te komen. De Engelse schatkist was echter uitgeput. Zo groot was koning Edwards nood dat hij niet alleen zijn trouwe bondgenoten in Vlaanderen zonder steun moest laten, maar zelfs genoodzaakt was met Frankrijk een nieuw wapenbestand te sluiten. Daar de blokkade op de rebellen echter geen vat had, was graaf Lodewijk aan zijn kant ook geneigd met Engeland te onderhandelen om het gehele graafschap weer onder zijn gezag te krijgen. Op 25 November 1348 liep het tussen graaf en koning op een compromis uit dat te Duinkerke werd bedisseld. Er werd bepaald dat Gent en Ieper zich aan Lodewijk van Male als aan hun wettige heer zouden onderwerpen. Maar behalve dat er volledige amnestie wegens alles wat er gedaan of misdaan was, en het behoud van al hun vrijheden aan beide steden werd toegestaan, werd nog het bestaande verbond tussen Vlaanderen en Londen bevestigd zodat het land, doch niet de graaf, de Engelse vorst als zijn koning bleef erkennen⁴⁰.

Na rechtstreeks met de graaf onderhandeld te hebben schikten Ieper en Gent zich in het akkoord⁴¹. Te Male droegen beide steden hun gezag aan de graaf over. Alles scheen nu vereffend. Beide steden staakten het verzet, en ontruimden de door hun nog bezette versterkingen. Maar de graaf oordeelde anders over de verzoening. Toen zijn aanhangers binnen Ieper kwamen en de magistraat hadden veranderd, liet sire van Halewijn, 's graven luitenant, onder de Ieperlingen een terreur voeren onder voorwendsel dat tegen de zijnen een complot was gesmeed. Aan hun kant moesten de Gentenaars ervaren dat de vrede, ofschoon getekend, in feite nog geen verzoening betekende. Toen zij inderdaad hun uitgeweken graafgezinde poorters, die te Deinze kampeerden, verzochten naar hun hardsteden weer

---

(40) DEHAISNES en FINOT, *Inventaire, o.c.*, I, 1, 210.

(41) DE SAINT-GENOIS, *o.c.*, 480-481, en VAN DUYSE, *o.c.*, 481.

te keren, weigerden dezen halsstarrig op hun herhaald verzoek in te gaan. Het was duidelijk dat de uitgewekenen, verzekerd van de steun van de graaf en van de Bruggelingen, iets kwaadwilligs in hun schild voerden. Ofschoon te Duinkerke was overeengekomen dat zij als 's graven aanhangers ongehinderd naar Gent mochten terugkeren en weer in het bezit van hun goederen zouden worden gesteld, wensten zij niet als begunstigden maar als triomfators naar hun stad terug te keren. Zij wensten, zoals de feiten achteraf bewezen, zich meester te maken van het stadsbeleid om het van Engelse smetten te zuiveren. En zij hadden het vooral gemunt op de wevers, die steeds hardnekkig en als één man koning Edward hadden gediend, en die zonder twijfel hun reactie in de weg zouden staan. Zij waren er van overtuigd dat ze de rebellen konden klein krijgen. Ieper was volkomen overmeesterd ⁴². Van Londen viel niets meer te vrezen. Koning Edward had zijn machteloosheid beleden, én tegenover Parijs én tegenover de graaf, die hij zelfs steun had beloofd indien de rebellen in het verzet volhardden. Bovendien waren de Gentse rebellen door de langdurige blokkade en de pestziekte ondermijnd, aan hongersnood onderhevig, vooral sinds de stad de laatste verschansing was geworden waarachter honderden gebannen en opgejaagde anglophielen, zo uit de kleine als uit de grote Vlaamse steden, schuil gingen. Aan de ene kant inziende dat langere weerstand nutteloos was, en aan de andere kant bewerkt door de graaf die beloofde volledige vergiffenis te schenken, vielen weer talrijke Gentenaars de weerspannige anglophielen af. Zij trokken naar Deinze of kampeerden in de buurt van Afsnee, nabij de Rijsbrug. In dit verband deelt Li Muisis mede dat het de volders, de poorters alsmede de St.-Pieterlingen waren die de stad verlieten. Het staat niet te min vast dat zeker niet alle volders uitweken. Sommige werden inderdaad als gij-

---

(42), Op 14 December 1348 ; vgl. J. VUYLSTEKE, *Goeden Dinsdagh*, o.c., 22 ; Stadsrek. III, 307 ; DEHAISNES-FINOT, o.c., 210 ; LI MUISIS, o.c.

zelaars opgeëist, en anderen werden verbannen na 's graven intocht. Hetzelfde gold voor vele poorters⁴³. Aan hun kant poogden de schepenen nog met de graaf en zijn aanhangers te onderhandelen. Zij riepen bovendien de hulp in van Hendrik van Vlaanderen, van de hertog van Brabant, van de gravin. Niets baatte. Tenslotte legden zij hun trots af, hun fierheid en hun onafhankelijkheid die zij eens ten tijde van Van Artevelde stout en bout graaf Lodewijk van Nevers en koning Philips van Valois hadden betuigd. Zo diep waren ze in ellende en vernedering gedompeld dat zij zelf als het ware als bannelingen binnen hun eigen stadsmuren waren opgesloten en priesters en kloosterlingen moesten uitsturen om de droeve zaak van hun ontredde stad te gaan bepleiten.

Toen eiste de graaf 150 gijzelaars w. o. baljuws, castleyns, gewezen of nog fungerende hoofdmannen, schepenen, dekens, stadsklerken en notabelen⁴⁴. Zij zouden « com-

(43) LI MUISIS, *o.c.*, 285 ; zie ook de lijst der bannelingen bij N. DE PAUW, *Cart. Artevelde, o.c.*, 726 vlgg. Het waren lieden uit Aalst, Geeraardsbergen, Axel, Biervliet, Dendermonde, Hulst, Deinze, Oudenaarde, Damme, Aardenburg, Ieper, Gistel, Sluis, Oostende, Diksmuide, Oudenburg, Belle, Nieuwpoort, 't Vrije, Poperinge, Veurne, Bergen en uit de Casselrijen. Toch eigenaardig die dominatie van Gent, waarvan PIRENNE, nagepraat door sommige moderne historici, zoveel gewag maakt. Vgl. verder : J. VUYLSTEKE, *o.c.*, 26. J. Selle, J. van Bost, J. de Bastard en andere Gentenaars werden gebannen (*Stadsrek.*, III, 273 ; N. DE PAUW, *o.c.*, 137) ; hetzelfde geldt voor de poorters, o.m. voor W. en Th. van Vaerneuyck, en S. van de Kerekhove (vgl. voetnoot 38).

(44) O.m. de baljuw van Aalst, nl. de edelman Willem van Leeuwergem, en de baljuw van Biervliet, nl. Jan Kempe. De kastelein van het Kasteel van Helkijn, de hoofdmannen of gewezen hoofdmannen, Jacob Van de Zompele, Arnout en Jan de Brune, Gelnoet van Lens, Pieter Mabesone, Willem van Huse, Jan de Bastard ; de schepenen of gewezen schepenen : Jan Willade, Boidin Van de Walle, Boidin ute Meerhem, Pieter Van de Velde, Gillis Sax, Jan Van der Loeve, P. Van der Hasselt, Joes Wittebroet, Jan Goethals e.a. ; de ontvangers of gewezen ontvangers : Lievin Wittebroet, Symoen Abelin e.a. ; de stadsklerken Jan Utenhove, de rof, en Boidin Blancaert ; notabele heren als de lakensnijder Jan Van Gent, de makelaars Lievin Coukelin, Willem Van Artevelde, Justaes de Dorpere, Jan Van Abbinsfoerde ; ook Jacob Van Artevelde's zonen Jacob en Jan, de dekens of gewezen dekens, Jan van de Velde (wever), Gillis van der Pale (kleine neringen), Gillis Van Contelsfoerde (volder), ridder Hüge van Calcine e.a. Uit deze namenlijst blijkt hoe verkeerd het vanwege sommige historici was van een weversverbond te gewagen. N. DE PAUW, *Cartul. des Artev.*, 134 en vlg.

men bloet ende onghewapent up den weg naer Audenaerde, nabij de Mijlgracht » en wenste de binnen Gent verblijvende bannelingen « te doen gheleede tot de palen van zine lande »⁴⁵. De radeloze schepenen schonken de graaf voldoening ofschoon sommige Gentenaars als gijzelaars door 's graven raadsheren aangeduid, door anderen moesten worden vervangen. Wij betwijfelen echter of de bannelingen en de vluchtelingen die binnen Gent asyl genoten, zich buiten het graafschap lieten drijven. Li Muisis deelt mede dat velen de dood verkozen boven het « exire et comitem recipere aut ei obedire »⁴⁶. Het wrede lot dat de wraakgierige graaf hun partijgenoten uit Brugge, uit Ieper en elders had doen ondergaan wensten zij in geen geval te délen. Zij kenden 's graven loyaliteit die er in bestond velen van hun bloed in gijzelaarschap te slepen, te martelen, te bannen of tot knechtschap te dwingen. Vele Gentenaars, vooral vele wevers, rechtstreeks bedreigd, begrepen hun wrok en hun wanhoop⁴⁷. Ook zij verkozen een moedige dood boven een roemloos einde. En toen op Dinsdag 13 Januari 1349 's graven troepen met de uitgeweken graafgenegen poorters de stad binnentrokken, stonden op de Vrijdagmarkt honderden onverschrokken mannen paraat om desnoods van de markt hun kerkhof te maken, zoals Li Muisis ons mededeelt, die er aan toevoegt dat « Ge-

---

(45) N. DE PAUW, *o.c.*, 136.

(46) LI MUISIS, *o.c.*, p. 286.

(47) Niet alle wevers kozen partij voor de Gentse weversdeken Jan Van de Velde, op de Vrijdagmarkt. Velen hadden zich als gijzelaars aangemeld, wat zeker hun onderdanigheid ten opzichte van de graaf bewijst, in tegenstelling bv. met Jan Van de Velde en zijn aanhangers die weigerden zich als gijzelaars over te leveren. Onder de wevers die gijzelaars werden hadden wij Pieter Stockman, Diederic Van Loo, de eerste gewezen schepenen, de tweede nog in functie (*Stadsrek.* III, 369), verder de gewezen hoofdmannen Arnout de Brune en Pieter Mabesone, ook Gillis Ripegerste, de Gentse held van Cassel e.a. (N. DE PAUW, *o.c.*, 134 en vlg.). Andere wevers als Justaes van den Hole, Jan Wittebroet werden gijzelaars noch gebannen. De eerste werd zelfs niet getaxeed (Cfr. de lijsten der gebannenen en gijzelaars, *Stadsrek.* III, 464, en N. DE PAUW, *o.c.*, 134 vlg., 711 en vlg.). Justaes van den Hole werd in 1359-60 deken der wevers (*Stadsrekening* fol. 55 v.).

meente ende Vrient » hun strijdkreet was. Zij vonden er ten andere de dood die zij zo roekeloos hadden uitgedaagd ⁴⁸.

Door tussenkost van de graaf kregen de contrarevolutionnaires het beleid van de stad in handen. 's Heren en der Stede kiezers als Clais de Jonghe, Jan Breetbaert, Gillis van den Houte, Gillis de Tolnere, Gillis Rijnvisch waren uitgesproken vijanden van Van Artevelde, of als Jan Yoens verraders van het laatste uur ⁴⁹. Niet alleen riepen zij reactionnaire, trouwe aanhangers van de kortzichtige graaf Lodewijk van Nevers aan het bewind, maar aarzelden zelfs niet bannelingen tot schepenen te verkiezen ⁵⁰. De

---

(48) Zij werden geleid door « mijnhere Wouter van Vorhoute », en niet door Lodewijk van de Walle en van Steenhuize zoals Li Muisis (*o.c.*, 287) mededeelt, ofschoon van de Walle zeker te Deinze aan de leiding van de grafelijke troepen stond (*Stadsrek.* III, 308). De strijdkreet der weerspannigen bewijst welk ideaal de verslagenen huldigden ; zij stelden de gemeentelijke vrijheid en autonomie hoger dan het centraliserende grafelijke bewind, zoals een eeuw later ongeveer, ook vele Gentenaars tegen dezelfde centraliserende macht, ditmaal van de Bourgondische hertogen zouden strijden.

(49) Vgl. *Stadsrek.* III, 327. Gillis Van Houtte was stedeklerk toen in 1337-38 Jacob Van Artevelde aan de macht kwam. Op 24 April 1338 werd hij gearresteerd en waarschijnlijk gebannen. (*Ibid.*, I, 161). Later in 1346 kwam hij als kanselier van graaf Lodewijk van Male met deze laatste naar Vlaanderen terug om blijkbaar na 's graven vlucht eveneens uit het graafschap te verdwijnen. (*Ibid.*, III, 40). Jan Breetbaert was deken der volders in 1337-38 (*Ibid.*, I, 157). Hij werd aangehouden in 1338. (*Ibid.*, I, 342). Gillis de Tolnere was schepen in 1337-38. Hij werd nadien Van Artevelde vijandig gezind. (*Ibid.*, I, 107). Clais de Jonghe werd tijdens het beleid van Van Artevelde met Jan Van Steenbeke gebannen. Gillis Rijnvisch had aanvankelijk Van Artevelde gesteund (*Memorieboek*, 47-50). Ook hij werd blijkbaar betrokken in het verzet van Jan Van Steenbeke tegen de opperhoofdman. Jan Yoens werd later zelfs schepen (*Ibid.*, III, 397).

(50) H. De Grutere, die vóór Jacobs beleid verscheidene malen schepenen was, en na nog als schepenen te hebben gefungeerd, nadien niet meer als dusdanig optrad (*Memorieboek*, 41, 44, 46). Hetzelfde geldt voor Jacob Rijnvisch, Jan Jours, Gherolf Bette, Jan van Wiendeke, gewezen voldersdeken (*Stadsrek.* I, 39). FRIS (*Origines Réformée*), deelt mede : « ils appelèrent sur les bancs échevinaux plusieurs hommes tombés en 1337 », en hij citeert o.m. de namen van schepenen als Jurdaen Sersanders, Simeoen Serthomaes, Philips van Oudenaerde, Hughe Van Lembeke, Jan en Lievin Damman, Gerolf Bette, Zeger Boele, Jan Borluut. Had Fris de Gentse schepenenlijsten geraadpleegd, dan had hij geconstateerd dat deze lieden allen met Van Artevelde en zijn partij-gangers collaboreerden en zelfs schepenen werden tijdens of na Jacobs bewind. (Cfr. *Memorieboek*, 46-48, 51, 52, 56, 63). Aan de andere kant beweert Fris : « en 1348, les derniers magistrats de l'époque tisserande (*sic*) étaient tous des hommes nouveaux », op 3 na, nl. Lievin Van Veurne, Lievin Van Wettene en Jan Van Loo. Jammer voor Fris dat hij zo slecht lezen kon, anders waren de namen van Hughe Van Lembeke, Boidin van Laerne, Simeoen Van Kerchève, Lievin Damman, Jacob

nieuwe magistraat destitueerde de oude schepenen van wie er reeds 9 als gijzelaars vanwege de graaf waren opgeëist⁵¹. Tien andere werden verbannen⁵². Tegelijk werden de hoofdmannen, de ontvangers en vele stadsklerken uit hun ambt ontzet evenals, en dit is van groot belang, de deken der wevers, der volders en der kleine neringen⁵³.

Voortaan fungeerde naast de nieuwe deken van de volders en van de kleine neringen een deken van de poorterie⁵⁴. En het schrikbewind werd ingezet.

Ofschoon volkomen meester van de stad, hield de graaf de hem geleverde gijzelaars in zijn macht. Hij deed ze opsluiten te Rupelmonde, te Petegem, te Viane, te Liedekerke en elders en stond de Gentse magistraat toe ze jaren lang boeten op te leggen waarvan de helft der opbrengst in zijn bezit moest komen⁵⁵. Nieuwe gijzelaars w. o. poorters, volders en kleine neringen werden opgeëist. Aan de andere kant werden honderden rebellen, poorters als ambachtslieden, gebannen of op de vlucht gedreven. Velen er van zochten asyl in Engeland, te Kales, in Zeeland en Brabant.

Storem e.a. hem wel bekend geweest, hetzij deze lieden van 1338 tot 1347 fungeerden als schepen, als ontvanger of hoofdman (*Memorieboek*, 46 en vlg., *Stadsrek.* III, 2, 45). Onder de ballingen telt men Salomon Borlunt, P. Van der Mersch (*Ibid.*, III, 16 en I, 156-216).

(51) Het waren Lieven van Veurne, Jan Goethals, Jan de Bastaard, Jacob Coutard, Joes Wittebroet, Diederic van Loo, Lievin van Weterere, Boidin van Laerne, Pieter van de Dorent (*Stadsrek.*, III, 273). Behalve de voorschepen Lievin van Veurne meldden zij zich allen als gijzelaars aan.

(52) Het waren Symoen Van de Kerchove, Jan van Loo, Maes Vander Borgh, Jan de Meyere, Symoen Relm, Pieter van de Bossche, Jan Ornic, Hughe van Lembeke, Jacob van Gherardsberge, Staes Van Ackere. De eerste twee kwamen vlug in Vlaanderen terug en collaboreerden met de reactie. (*Stadsrek.*, III, 363-367). Reeds in 1350 werd Simoen opnieuw voorschepen. (*Memorieboek*, 68). Het jaar nadien was Jan van Loo weer schepen. (*Ib.*, 70.)

(53) Slechts enkele van de oude stadsklerken werden behouden; ook de garsoenen werden vervangen (*Stadsrek.*, III, 300, 359, 360 en I, 216, alsook *Memorieboek*, 36, 43, 46). Vgl. verder *Stadsrek.*, III, 299, 358.

(54) Het was Clais de Jonghe (*Ibid.*, III, 359), tegelijk fungeerde ook tijdelijk een « enape » van de poorterie (*Ibid.*, 302, 360).

(55) Zo werden de zonen van Van Artevelde, Jan en Jacob, voor 50, en Willem van Huse voor 100 pd. gr. beboet. Vgl. over de gijzelaars, *Stadsrek.*, III, 369-371, 464 en vlg.; DE LIMBURG-STIRUM, o.c., I, 279, 259.

En dan nog werden ze als dieren opgejaagd⁵⁶. Te Gent zelf werd een strenge inquisitie ingevoerd waaraan zelfs de orde der Minderbroeders, die in het verzet tegen de contra-revolutionnaires waren betrokken, niet konden ontsnappen⁵⁷.

Dagen achtereen zetelden speciale raden, onder bewaking, om de rebellen zwaar te taxeren. Goederen van verdommen en bannelingen werden aangeslagen en weggeschonken aan reactionnaires als Jan Yoens, Symoen ser Thomaes, Clais de Jonghe e. a. Zelfs het bezit van doden, als b. v. dit van de gewezen ruwaert Simoen de Mirabello, werd voor een groot deel geconfisqueerd.

Van alle rebellen hadden de wevers het nochtans het meest te verantwoorden. Niet alleen werden zij ontwapend, en sommige van hun huizen bezet, doch zij werden bovendien uit elke deelneming aan het stadsbeleid gesloten en hun economisch zelfbestuur ontnomen. Tenslotte werd zó op de wevers als op de leerknappen een bijzondere belasting geheven, taxe waaraan ook de drapiers niet ontsnapten⁵⁸.

De onderdrukking der wevers, zo politiek als economisch en financieel, bracht niet alleen een ware vlucht van hon-

(56) Onder de verbannenen, de ridders Willem van Leeuwergem en Hughe Van Calcine, die geweigerd hadden zich als gijzelaars aan te geven en blijkbaar gevlucht waren. Ook vele gijzelaars die aangehouden waren, als de ostellier Gillis Van der Pale, de gewezen schepenen Pieter Van de Velde, Gillis Ripegerste, de gewezen hoofdmannen Pieter Mabesone, Jan de Scoutete, Arnout de Brune en andere werden achteraf gebannen : N. DE PAUW, o.c., p. 711, 715, 295 ; vgl. verder *Stadsrek.*, III, 371, DE LIMBURG-STIRUM, o.c., I, 309, 370 en FROIS-SART (ed. Kervyn), XX, 135.

(57) « Doe men d'inqueste sat ter fremeuere » (*Stadsrek.*, III, 385-387). Dat het hier werkelijk gaat om een onderzoek tegen de Minderbroeders en niet om een onderzoek betreffende andere zaken dat in het klooster der Freremineuren werd gedaan, zoals dit soms meer gebeurde, bewijst volgend excerpt uit de stadsrekeningen : « Item den Witte Broeders van 1/2 jare dat si messe zeiden om de Freremineure die doe verlaten waren » (*Ibid.*, III, 361).

(58) De wevers kregen beleders uit andere ambachten in stede van hun deken, die ze niet meer mochten kiezen (*Ibid.*, III, 393) ; zij hadden ook geen « cnape » meer (*Ibid.*, III, 392). Over de belasting, vgl. H. VAN WERVEKE, *Stadsfinanciën*, o.c., 224. Vgl. bovendien : DE LIMBURG-STIRUM, o.c., I, 81, 83, 160, 261, 480 ; ESPINAS-PIRENE, o.c., II, 495, 478 ; GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire Estaple*, o.c., nr. 289.

derden geschoolde krachten te weeg, doch had meteen zwarte ellende, die met bedelarij en prostitutie gepaard ging, voor gevolg. Het verdwijnen in 1353 van de Engelse wolstapel, die de graaf niet vermocht in Vlaanderen te behouden, veroorzaakte economische stoornissen, die al diegenen, rijk en arm, die met de lakennijverheid en -handel hun brood verdienden, deed morren. Aan de andere kant was de economische concurrentie tussen platteland en steden in Vlaanderen niet verminderd. Even drastisch als voorheen, toen de wevers nog medezeggingsrecht was verleend in het beleid der steden en inzonderheid te Gent, onderdrukte de reactionnaire magistraat en de graaf deze nadelige mededinging, in strijd met de verworven privileges⁵⁹.

De vexerende terreurmaatregelen, de wilde jacht op de zwervende rebellen, de massale verbanningen - in 1351 werden te Brugge alleen nog ongeveer 500 lieden wegens anglophilie in ballingschap gedreven - de herziening van sommige rechterlijke processen en zovele andere maatregelen meer, hielden Vlaanderen jaren achtereen in onrust en wrok, wat het bestaan van grafelijke ruwaerts in steden en casselrijen verduidelijkt⁶⁰. Daar komen bij, het brutaal en willekeurig optreden der grafelijke ambtenaars, die soms geen reactionnaire schepenen spaarden, de centralisatiepolitiek die Lodewijk van Male van zijn vader had overgenomen, de zware en herhaalde subsidiën die de graaf van zijn onderdanen vergde, het wanbeheer van de reactionnaire magistraat, die verduisteringen pleegde en in ophefmakende schandalen werd gewikkeld, die zelfs te Gent b. v.

(59) De wevers waren tot 1359 uit het Gentse stadsbeleid gesloten. Vgl. DIEGERICK, *o.c.*, II, 175 ; ESPINAS-PIRENNE, *o.c.*, II, 353 en de stadsrekening 1354-55 (op het stadsarch. te Gent) fol. 22a. Het was verkeerd vanwege H. PIRENNE (*Hist. de Belg.*, II, 82) te schrijven dat de plattelandsbevolking van 's graven overwinning op de partij der wevers profiteerde. Vgl. over de prostitutie N. DE PAUW, *Voorgeboden*, p. 42, 44, 52.

(60) Zie daarover vooral DE LIMBURG-STIRUM, *o.c.*, I, 210, 85, 449, 663, 407, 218, 221, 20, 222, 78 en 261. Over de Brugse ballingen, L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaris*, II, nr. 497 ; Stadsarch. Gent, Jaarboeken, *o.c.*, 1350, fol. 55 v.

het afzetten van schepenen, zelfs van een voorschepen voor gevolg hadden ⁶¹. Er waren tenslotte de waardevermindering van de Vlaamse munt, het fleuren van de zwarte markt als gevolg op een nijpend tekort aan koren, de spijtige exode der Oosterlings of Duitse kooplui naar Dordrecht, de francophile politiek van de graaf die de normale betrekkingen met Engeland ondermijnde, en inzonderheid was daar nog de oorlog tegen Brabant gevoerd en de bezetting van Antwerpen, die overal in Vlaanderen steden en casselrijen in het bankroet dreven, zodat de magistraat te Brugge de vreemde naties moest aanspreken voor leningen, en die van Gent de financiële dictatuur van een Jacob van Overwater moest invoeren ⁶². Dit alles zweept de massa op, zó de poorters als de ambachtslieden en stuwde de verzetsbeweging, die steeds onder de honderden beproefde gezinnen der rebellen wakker was gebleven, tegen de politiek van de graaf en van zijn reactie in de steden op.

Reeds voor, doch vooral na de oorlog tegen Brabant waren hier en daar, inzonderheid in de grote steden opstanden en « wapeninghen » losgebroken. Wijlen V. Fris e. a. hebben het doen voorkomen alsof deze beroerten het werk waren van de wevers. Men hoeft slechts het cartularium van Lodewijk van Male en de stadsrekeningen open te slaan om te vernemen dat de leiders van het verzet nu eens de deken der kleine neringen, dan weer deze der poorters waren, die met de wevers samenspannden ⁶³.

Te laat kwamen de concessies van de graaf, die politieke bannelingen naar Vlaanderen liet terugkeren om er dan

---

(61) Zie behalve DE LIMBURG-STIRUM, *o.c.*, I, 257, 249, 378, 426, 440, 446, 519, 600, 125. DE SAINT-GENOIS, *o.c.*, n. 1707 en 1715-17, en L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Invent.*, *o.c.*, 27-28.

(62) Over het financiële bankroet, vgl. behalve L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *o.c.*, n. 530, ook stadsrekening, 1358-59, tweede fragment (Stadsarch., Gent), fol. 36 en stadsrekening 1356 (Ibidem), fol. 161 ; zie bovendien voor de Oosterlingen HOHLBAUM, *Hansische Urkundenbuch*, III, n. 320.

(63) FRIS, *Origines*, *o.c.*, p. 15-16 ; DE LIMBURG-STIRUM, *o.c.*, I, 641-610-640. Er is hier sprake van L. Van Tidegem, deken der Kleine Neringen, Lievin Damman, voorschepen, Clais van der Sickelen, Jan van Lembeke, Jan de Tolnere, enz.

nog zijn Vlaamse vloot mede te bemannen of die de duur van de verbanningen verminderde. Te laat kwam de concessie van de reactie te Gent die aan de wevers hun gezworenen weer schonk. Te laat draafden de graaf zelf en zijn raadslieden van de ene stad naar de andere, van Ieper naar Brugge, van Kortrijk naar Gent om overal de malcontenten tot bedaren aan te sporen ⁶⁴. Aangemoedigd door het succes der Engelsen in Frankrijk staken in 1359 overal de Anglofielen en de vijanden van de graaf de hoofden op ⁶⁵. Te Ieper vroegen de rebellen, wevers, volders en anderen, het herstel van 's lands toestand als in de tijd van Jacob Van Artevelde. Te Brugge gingen de rebellen met Engeland confereren ⁶⁶. Te Gent wierpen de malcontenten de reactie uit het stadsbeleid, riepen de wevers weer mede aan het nieuw bewind.

Onder de nieuwe gezagvoerders erkennen wij oude medewerkers van Van Artevelde en van diegenen die tot de « Goeden Dinsdagh » zijn werk hadden voortgezet. Wij citeren onder ander de wevers Willem van Huse en Jan Serpieters, gewezen hoofdmannen, die door de reactie destijds

(64) Vgl. behalve DE LIMBURG-STIRUM, *o.c.*, I, 550, 553, 644, 641, 640, 609 en 650, de Gentse stadsrekeningen (2 Juli - 15 Aug. 1356), fol. 173 (1358-59), fol. 24, 25, 25 v. en 26.

(65) Op 17 Juli 1359 grijpt op de markt te Brugge een bloedig gevecht plaats (M. VILLANI, *Liv.* IX, ch. 38, in : MURATORI, *Scriptores*, t. XIV, col. 566-567 en L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inv.*, I, 99). Op 19 Juli wordt de graaf door de Gentenaars tot tweemaal toe verzocht naar Gent te komen. (*Stadsrek.* 1358-59, fol. 21 v.). Op 20 Juli doet, naast de deken van de Kleine Neringen en van de volders, een wever Justaes Van den Hole, die kort nadien als deken van de wevers zal fungeren, aweet in de stad. (*Ib.*, fol. 37 v. en 1359-60 fol. 49 v.). Uit deze gegevens blijkt dat de wevers in de troebelen die op 19 Juli doorgingen, betrokken waren, dat ze kort nadien weer over een deken beschikten en mede verantwoordelijk waren voor het handhaven van de orde. Het blijkt bovendien dat het opzet van 19 Juli niet tegen de volders was gericht. FRIS gewaagt van een gevecht tussen volders en wevers reeds op 12 Juli. Lees 19 Juli anglofielen tegen reactionairen. Delen wij nog mede dat de graaf zich op dat ogenblik verbonden had met Picardische en Normandische edelen om de Franse koning, die in Engeland gevangen zat, te gaan verlossen. Men begrijpt de reactie van de Vlaamse anglofielen.

(66) DIEGERICK, *o.c.*, II, 187 en A. VAN DEN PEEREBOOM, *Ypriano*, dl. VII, 432-437. In zijn *Origines*, p. 23, vergeet FRIS natuurlijk mede te delen dat de volders en wevers van dezelfde partij waren. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Invent.*, *o.c.*, II, 103.

als gijzelaars waren opgeëist en zwaar getaxeerd werden. Daar komen bij Claeys Daens, Jan van der Hoyen, gewezen schepenen. Onder de poorters kunnen wij vermelden : Rombout Mond, gewezen schepen, die tot in Januari 1349 de strijd tegen de graaf en de reactie had volgehouden en Jan van Vaernewijck, de zoon van de gewezen hoofdman Willem van Vaernewijck. Onder de kleine neringen Clais van Erdbuer, wiens goederen destijds werden verbeurd verklaard. Onder de volders Pieter van den Ovone, gewezen hoofdman en schepen ⁶⁷. Ook de nieuwe stadsdienaars, klerken e.a., als Lievin van Landegem, Zeger van de Velde waren aanhangers geweest van het Van Arteveldebewind en waren daarvoor destijds uit hun ambt ontzet, of waren als Jan van Laerne zwaar beboet geworden. Delen wij nog mede dat gewezen voorstanders van Van Artevelde, die mettertijd met de reactie meeliepen, thans met het nieuw bewind weer opschoten, hetzij zij naast trouw gebleven Van Arteveldisten, zó wevers als kleine neringen en poorters, fungeerden als schepen, hetzij dat zij optraden als controleurs of als rechters in de door het nieuw bewind ingestelde inquesten ⁶⁸. Zo uit de samenstelling van het nieuw schepencollege, als uit de afvaardigingen die « ter inquesten saten », als uit de deelneming der 3 dekenen : kleine neringen, wevers en volders, aan het stadsbeleid blijkt duidelijk dat de beweging die op 19 Juli 1359 te Gent werd ontketend het werk was van de revolutionnaires en anglo-

---

(67) Vgl. *Memorieboek*, 81 ; de Gentse Stadsrekening (reeks 195 n. 2) fol. 9-15 en Rijksarchief te Gent, Charters van de Graven van Vlaanderen, Suppl. 404, evenals Stadsrekening 1358-59, fol. 21 v. en 22, idem 1359-60, 9e fragment, fol. 55 v. en Stadsrek., o.c., VI, 307. Het was verkeerd van wege FRIS (o.c., p. 22) te menen dat de poorters uitgesloten waren : verkeerd ook van wege J. DHONDT (*Gent*, Antwerpen 1947, p. 74) te gewagen van een gevecht tussen volders en wevers op 24 Mei 1359.

(68) Naast trouw gebleven wevers als Diederic Huezeldonc, Jacob van Geeraardsbergen, Kleine Neringen, Jan van de Sompele, Pieter van Damme (de eerste was hoofdman, de tweede schepen geweest), de volder Jan van Houthem, fungeerden ook de wijnhandelaar Jacob van West, de poorters Jurdaen Sersanders, de verver Hughe van Lembeke, de schippers Pieter Dulhuus en Hendrik Ekaert (*Gentse Stadsrekening* 1359-60, tweede fragment, fol. 45 en 48), als gewezen schepenen.

phielen uit de periode 1338-48, en dat van een sociale omwenteling geen sprake kan zijn ⁶⁹. Dit blijkt nog treffender uit het feit dat de nieuwe bewindvoerders, zo poorters als wevers, volders en kleine neringen het proces maakten van hun reactionnair beleid dat aanving in 1349 en ongeveer 10 jaar aanduurde, en dat zij, samen met die van Brugge en Ieper en het gemene land, van de graaf verkregen dat van October 1359 af honderden en nog honderden van hun vrienden en aanhangers, die destijds wegens rebellie en anglophilie door de graaf en de reactie waren verbannen, naar Vlaanderen mochten terugkeren ⁷⁰. Onder de velen aan wie amnestie was verleend behoorden 's graven ergste vijanden als de edelen Hughe van Calcine, Willem van Leeuwergem, de gewezen Gentse hoofdmannen, ontvangers of schepenen Arnout de Brune, Boudin Goethals, Pieter van de Velde, Jan de Scoutete, Willem van Artevelde en de zonen van Jacob van Artevelde, Gillis Ripegerste, Gillis

---

(69) Van de 26 schepenen waren met zekerheid poorters : Jan Van Vaernewijk, Sanders van Lede, Jacob Bette en Gijsbrecht de Grutere. Wevers waren : Willem van Huse, Claes Daens, Jan van der Hoyen, Jan Van Durme. Uit de Kleine Neringen : Jacob van West, Jacob Van Zele, Jacob Verbertilden, Clais van Erdbuur, Jan Houkin, Jan de Somere en Jan van de Hamme. Scheerder was Jan Leeuwerke ; volder Arend Zelle. Van de andere schepenen konden wij niet bepalen tot welk ambacht ze behoorden. Als Gentse afgevaardigden op de door de drie steden in Vlaanderen gehouden inquesten traden op : de poorter Jurdaen Sersanders, de wevers Gillis Van de Driessce, Diederie Huezeldone, Jan Van der Hoyen, Justaes Van de Hole, de volders Frans Van Ansebeke, Gillis de Corte ; de Kleine Neringen : Gillis van Deinze, Gillis Van Latem, Jacob Van West, Hughe van Lembeke en Symoen Vaernewijck, ofschoon het waarschijnlijk is dat deze laatste de poorterie vertegenwoordigde. (Stadsrekening 1359-60, tweede fragment, fol. 45) en te Gent : 5 schepenen w.o. de poorters Jan Van Vaernewijk en Jacob Bette, 4 wevers, 4 kleine neringen en 2 volders (*Ib.*, fol. 48). De voldersdeken, Frans Van Ansebeke bleef voort fungeren, zeker tot 18 Februari 1360 (*Ibid.*, 1359-60, 1e fragment, fol. 55 v. Zie ook J. VUYLSTEKE, *Goeden Dinsdagh*, 45 nota 1).

(70) Van October tot December 1359 (N. DE PAUW, *o.c.*, 709 en 734). In October 1360 zullen nog enkele bannelingen, op verzoek van de Engelse koning naar Vlaanderen terugkeren. Dat de graaf de terugkeer van deze rebellen vreesde, bewijst een der gestelde voorwaarden « dat minhere niet meent dat enich ballinc gracie hebben jof incommen mag, die met eenighen vremden here verbonden staet als Vrij Vlaminc om te doene jeghen minhere ende tland dat zij sculdich es te doene (*o.c.*, 710). Deze voorwaarde doelt natuurlijk in de eerste plaats op « een verbond » met Engeland. Vgl. Stadsarch. Gent, Stadsrek., 1359-60, tweede fragment, fol. 48.

van der Pale e.a. Dat de reactie nog gepoogd heeft het roer om te gooien was natuurlijk en ook de volders moeten mettertijd betreurd hebben dat zij door de heropstanding der wevers niet meer over die macht en invloed beschikten die zij na de « Goeden Dinsdagh » met de reactie deelden. Want de volderie werd zwaar gestraft voor haar opstandigheid⁷¹. Van 15 Augustus 1360 af hield het ambacht der volderie zo in feite als in rechte op te bestaan als autonoom lid van de stad⁷².

Van 15 Augustus 1359 af werd Gent elk jaar bestuurd door 26 schepenen van wie er 6 de poorterie vertegenwoordigden, iets wat V. Fris eerst 10 jaar later, in zijn wonderjaar 1369 doet aanvangen⁷³. Het was trouwens ver-

(71) Troebelen moeten zich hebben voorgedaan in October 1359 en tussen einde Januari 1360 en midden Februari. In die periode werden inderdaad te Gent verbanningen uitgesproken. (Stadsrek. 1359-60, tweede fragment, fol. 41). Ongeveer in het midden van Februari verloren bovendien sommige stadsdienaars, o.a. de serjanten Jan Van der Crayen, Lievin Van Landegem, de garsoenen Lievin van Haecht en Staes Muddin, na een half jaar, hun post (*Ib.* 1358-59, eerste fragment, fol. 57 v. en 58). Ze werden vervangen door Zeger Van de Velde, Mateus de Backere, Jan de Grutere en Arnoud de Schoenmakere. De deken der volders, Fr. Van Ansebeke, werd door twee nieuwe beleders vervangen (*Ib.* 1359-60, eerste fragment, fol. 55 v.). De volder Pieter Van de Ovene, stadsontvanger, bleef echter tot 15 Augustus 1360 in functie. De hem uitgekeerde jaarwedde was dezelfde als deze van de wever Jan Serpieters, van de Kleine Neringen Gillis van Deinze en Arnoud Mayhu, nl. 6 pd. 5 s. (*Ib.* fol. 55 v.). Ook de volder Arnout Zelle of Scelle, bleef voort fungeren. In elk geval werd van zijn vervanging geen melding gemaakt in de lijst der schepenen. Een gelijkaardig feit werd anders wel genoteerd (zie : *Memorieboek*, 81-76-75-70). FRIS, zich steunend op de L'ESPINOY en het *Memorieboek*, meent dat er een gevecht plaats had op 1 Februari tussen volders en wevers (FRIS, *Origines*, 25). Wij menen dat de troebelen, waarvan sprake, begonnen vóór deze datum, gezien er gebannen werd in de week « voer onser Vrouwen dagh Lichtmesse » (Stadsrekening 1359-60, tweede fragment, fol. 41).

(72) Niet alleen werden de volders het dragen van wapens verboden en het behoud van hun bannieren ontzegd, maar ze werden bovendien in hun zelfstandig politiek en economisch bestaan getroffen (*Memorieboek*, 81). Hun deken werd vervangen, zoals medegedeeld, door beleders, nu eens wevers, dan weer Kleine Neringen. Deze werden door de schepenen aangeduid (ESPINAS-PIRENNE, o.c., II, 628).

(73) Over de samenstelling van het Gentse stadsbestuur, vgl. P. ROGGHE, *De samenstelling der Gentse schepenbanken*, Gent 1950. Prof. H. VAN WERVEKE (*Stadsfinanciën*, p. 370) meent dat de poorters in 1359 uit het stadsbeleid werden gesloten ten voordele van de wevers. Hij geeft geen bron aan en vergist zich. De voorschepen, die in 1359 aan het bewind kwam, was Jan Van Vaernewijck, een poorter (Stadsrek. 1358-59, fol. 22). Mede als poorters fungeerden toen : Sanders

keerd te beweren dat de wevers gedurende twee jaren Gent domineerden ⁷⁴.

Zoals te Gent poorters, ostelliërs en makelaars, drapiërs en kleine neringen e. a. allen samen verenigd op de reactie het bewind veroverden, waren het Brugse poorters, drapiërs en makelaars als Pieter de Scotelaere, Zeger Honin, Sy-

---

van Lede, Jacob Bette, Jan Van de Hamme e.a. (*Ibid.* en ook 1362-63, fol. 203, *Stadsrek. Philips Van Artevelde*, II, 416). In zijn *Origines* (p. 26) schrijft FRIS : « la foulerie fut remplacée comme membre par le patriciat ». Natuurlijk geeft deze historicus alweer geen bron aan. Sinds de Goeden Dinsdagh waren de poorters nooit een jaar uit het stadsbeleid gesloten geweest. Elk jaar waren zij op zijn minst door een, twee of meer schepenen vertegenwoordigd geweest. Wij citeren o.m. voor 1348 (tweede schepenen) : Jacob Rijvisch en Salomon Boriuut, voor 1349 : Willem Van de Pitte, voor 1350 : Symoen Van de Kerchove, Jacob Rijvisch, Jurdaen Sersanders ; voor 1351 : Gerolf Bette, Willem Van de Pitte ; voor 1352 : Sanders Van Leke ; voor 1355 : Jan Boriuut, Gerolf Bette ; voor 1356 : Jan Van der Sickele, Jacob Willebaert en Seger Utendale ; voor 1357 : Jacob Willebaert ; voor 1358 : Jurdaen Sersanders. (*Memorieboek*, p. 66-80, *Stadsreken.* 1355-56, p. 79 v. ; 1358-59, p. 21 v. en 22 ; 1360-61, p. 108 v. en 134 ; DE PAUW, *Reken.* III, 307 en VAN WERVEKE, *Stadsfinanciën*, 74 ; J. VUYLSTIJK, *Stads- en Baljuwrek.*, I, 540 ; ROGGHE, *op. cit.*

(74) Zo schreef H. PIRENNE (*Hist. de Belg.*, II, 184) : « Les fisserands de Gand, Bruges et Ypres s'insurgent en 1359 et pendant deux ans tiennent ces villes en leur pouvoir », en stelt de beweging als een sociale voor (vgl. in dezelfde zin FRIS, *Origines*, 27-28 ; H. VAN WERVEKE, *Stadsfinanciën*, 370 ; Ch. VERLINDEN, *o.c.*, p. 388). Eigenaardig kan men het noemen dat telkens een nationale beweging, die gepaard ging met sympathiën voor Engeland, in Vlaanderen ontstond, hetzij in 1302, hetzij met Willem de Deken, met Van Artevelde of in 1359, Pirenne van weversrumoer en sociaal geweld spreekt, alsof hij hiermede het nationaal en Vlaams karakter van deze omwentelingen op sociale gronden wil afwentelen. Men vergisse zich inderdaad niet, zoals wij reeds mededeelden, betreffende de sociale stand der wevers van wie er velen drapiërs waren, zich inlieten met de handel in granen en wijnen, aan geldhandel deden of die, zoals Justaets Van der Hole, zo maar in keer roodscharlaken leverde voor een bedrag van 3405 p. gr. Verkeerd was het ook te schrijven dat de omwenteling van 1359 « était dirigée autant contre les riches que contre le seigneur. Les sentences qui y mirent fin frappent en même temps ceux qui ont été contraires au comte et aux « goede lieden » (H. PIRENNE, *o.c.*, 188-189. Dat H. Pirenne ten onrechte van de « goede lieden », gegoede of welstellende lieden maakte, is duidelijk, want het staat vast dat de uitdrukking « goede lieden » zelfs in de « afschuwelijke » periode van het weversbewind door de klerken courant gebruikt werd om allereerste lieden, zo armen als rijken, steden en gemeenschappen in haar geheel en zelfs wevers aan te duiden (*Stadsrek.*, III, 216, 236, 304, 245, 247 en *Stadsarchief Gent*, *Stadsrek.* 1358-59, fol. 8). Maar het was vanwege Pirenne de waarheid geheel op haar kop zetten als hij meende dat de graaf slechts sancties voorzag tegen diegenen die hem en « de goede lieden » rebels waren. In hetzelfde stuk waaruit de geleerde zijn stof putte, staat inderdaad « ende voort es onze meeninghe ende wille, waert so dat enich persoon van poorters of van neeringhe zulke roeringhe, wapeninghe jof faite daden ». Zuiverder kan het niet uitgedrukt worden.

moen van Artrike, Jan Camphin, Pieter van der Haghe, Jan van Varsenaere, Jan de Rode e. a. die met de vertegenwoordigers der ambachtslieden in het geheim en openlijk met Engeland onderhandelden om koning Edwards « staet te wetene van sine orloghe ende hem te volghene in Vranckericke » of te Kales met koning Edwards lieden « alliancie sloten ». Het waren zij die met andere Vlaamse rebellen in de enquêtemissies zetelden, parlementeerden en die « ter veinstre van de gheboden » de brief van verzoening vanwege de graaf aan Brugge opgedrongen vernietigden ⁷⁵.

Het zou ons te ver voeren moesten wij, zelfs beknopt, de oorzaken mededelen en de aanleiding van het grote nationaal conflict dat tussen graaf en onderdanen in 1379-1385 ontstond. Delen wij alleen mede dat de samenstelling van

---

(75) Ook van Pirenne's oordeel dat het platteland de graaf steunde blijft niet veel over als men verneemt dat Lodewijk van Male het gepast oordeelde aan de magistraat van het Brugse Vrije en van de smalle steden van het Vrije mede te delen dat het geenszins in zijn bedoeling lag hun « vrijheden » te verminderen en dat hij hoopte dat zij hem getrouw zouden blijven. En het zal toch enigszins zonderling klinken vanwege FRIS en PIRENNE te vernemen dat alleen de wevers de verdedigers waren van de stedelijke autonomie en dat de « grands bourgeois » 's prinsen prerogatieven beschermden. Het was vanwege FRIS eveneens verkeerd betreffende de troebelen die Brugge en Ieper in de jaren 1359-61 bewogen, te berichten dat « Gand ne bougea pas, bien que le tisserand y dominât » of « loin de se mêler aux troubles de la Flandre, il se maintint neutre » (*Origines*, p. 28-29). Nu vernemen wij van dezelfde historicus dat « le mouvement populaire, qui s'ACCENTUAIT à Bruges et à Ypres et qui menaçait de prendre les proportions de celui qui avait produit Jacques Van Artevelde, se manifesta bientôt à Gand, au sein de tous les métiers d'une façon non moins alarmante », en verder (p. 24-25) : « le 31 de ce mois (Januari 1360) une ambassade de tous les doyens des petits métiers de Gand alla sceller à Bruges l'alliance avec tous les doyens de vette ville ». Let wel op dat deze geleerde, die steeds overal en altijd de wevers in het spel ziet, thans spreekt van oproerige kleine neringen en van alle alarmerende ambachten, die met de Brugse muiters, ook kleine neringen verboederen. Melden wij nog in dit verband dat de Gentse revolutionairen, mede met hun vrienden uit Brugge en Ieper, in de enquêtemissies zetelden om het proces van de reactie te maken (Stadsarch. Gent, Stadsrekening 1359-60, tweede fragment, fol. 45) en dat ze gedurende maanden, toen de graaf met Ieper en ook sporadisch met Brugge overhoop lag, geld noch moeite spaarden om beide partijen te verzoenen. Het waren de Gentenaars tenslotte die, samen met Brugge, van de graaf verkregen dat Ieper, dat door Lodewijk van Male, wegens moord en gewelddaden gepleegd op schepenen en grafelijke ambtenaars van zijn privileges was beroofd, zijn vrijheden en voorrechten terug werden verleend en dat hij zich met Brugge verzoende. Waren het misschien toen ook de wevers die met de graaf tegen gans Vlaanderen samenheulden. Vgl. I. DIEGERICK, o.c., 186.

de schepenraad in die tijd op dezelfde basis gesteund bleef als dit in 1359 het geval was : 6 poorters, 10 wevers, 10 kleine neringen. Op de hoofdmannen, 5 in aantal, telden de wevers nooit meer dan 2 vertegenwoordigers⁷⁶. Zelfde karakter van deze strijd gericht tegen de graaf, tegen Frankrijk en gepaard gaande met Engelse sympathieën en verbonden. Zelfde strijd voor het behoud der privileges en vrijheden, tegen de centralisatiepolitiek van de graaf, tegen de fiskale lasten en zelfs, zoals Froissart het in de mond legt Van Philips van Artevelde : « Wij zullen den koning van Frankrijk Vlaams leren spreken »⁷⁷.

Uit de gegevens die voorafgaan, menen wij het volgende te mogen besluiten.

De grote omwentelingen, die na de Slag der Gulden Sporen het graafschap Vlaanderen periodisch en gedurende jaren hebben beroerd, sproten allen voort uit een geschil met de graaf wiens streven naar absolutisme en centralisatie in botsing kwam met de bestaande privileges en vrijheden en het streven naar autonomie vanwege het volk.

Deze omwentelingen droegen een nationaal en anglophiel karakter. Nationaal, doordat alle sociale lagen van de toenmalige maatschappij : armen, middenstanders en rijken, zelfs edelen er bij betrokken waren. Anglophiel, doordat deze revoluties steeds uitliepen op een militair, laat staan een economisch verbond met Engeland.

Gelet op de samenstelling en de activiteit der bestuursraden uit bedoelde beroerde perioden, kan er sprake zijn noch van een dictatuur noch van een overwicht der wevers te Gent.

(76) De grote leiders, politici als militairen, waren alles behalve wevers, wij citeren de schippers Jan Yoens en Pieter Van den Bossche, de poorters Gossin Mulaert, Philips Van Artevelde, Race van de Voorde, Rase van Erzele en Frans Ackerman.

(77) Men leze : J. VUYLSTEKE, *Philips Van Artevelde en Frans Ackerman (Verzamelde prozaschriften, III, 1888)*.

In de omwentelingen van 1322-28, 1338-49, 1359-61 is er hetzij door actie hetzij door reactie een continuïteit van strijd te bespeuren.

In bepaalde feiten en gebeurtenissen is het bestaan van stromingen, wellicht van partijen, vast te stellen die boven de organisatie der beroepsbelangen zijn uitgegroeid.

P. ROGGHÉ.

De invoering van de Gregoriaanse kalender te Brugge

Het is bekend, dat de kalenderhervorming van paus Gregorius XIII (1572-1585) overeenstemming heeft gebracht tussen het astronomische jaar en het kalenderjaar. Om deze overeenstemming te bereiken, moesten tien kalenderdagen uitgeschakeld worden. Daarom was door de paus bepaald, dat de dag volgende op de 4e October 1582 als de 15e van dezelfde maand zou geteld worden. En om in de toekomst de overeenstemming te behouden, was daarenboven vastgesteld, dat er om de vierhonderd jaar één schrikkeljaar niet als dusdanig, doch als een gewoon jaar van 365 dagen zou doorgaan.

Het bevel van paus Gregorius XIII tot invoering van zijn kalenderhervorming werd alleen in de katholieke landen, Spanje, Portugal en Italië, op het voorgeschreven tijdstip uitgevoerd. Frankrijk volgde een paar maanden later en liet de dagen tussen 9 en 20 December 1582 wegvallen.

In verband met de Gregoriaanse kalenderwijziging wordt dikwijls de naam van de heilige Theresia van Avila genoemd, om reden van het eigenaardige feit, dat deze heilige stierf op 4 October 1582 en 's anderendaags, zijnde de 15e October, werd begraven.

Nopens het tijdstip waarop de Gregoriaanse kalenderhervorming in de Nederlanden en inzonderheid in het graafschap Vlaanderen werd ingevoerd, heerst nogal verwarring. De bekende Duitse geleerde dr. H. Grotefend, in zijn voortreffelijk werk : *Zeitrechnung des Deutschen*

Mittelalters und der Neuzeit¹, is van mening, dat de toepassing van de kalenderhervorming in Holland, Brabant, Vlaanderen en Henegouwen plaats had van 14 tot 25 December 1582. Dr. W. E. van Wijk, die in 1932 een grondige studie over de Gregoriaanse kalender heeft uitgegeven, schijnt de mening van dr. Grotefend te delen. Hij schrijft inderdaad: « Frans van Alençon, hertog van Anjou, broeder van koning Hendrik III van Frankrijk, die ten tijde der kalenderhervorming in de Noordelijke Nederlanden, althans in naam, met gezag bekleed was, heeft bij plakkaat van 10 December 1582 bevolen, dat men in Brabant, Limburg, Gelre, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Zutphen en Friesland van den 14^{en} December 1582 terstond op den 25^{en} (Kerstdag) zou overgaan ». Enige regels verder laat dr. van Wijk echter volgen: « In de Zuidelijke provinciën — hiermede Zuid-Nederland, dus ook Vlaanderen, bedoelende — is op den 10^{en} Februari 1583 de 21e gevolgd »². Heel duidelijk is de Nederlandse deskundige alleszins niet! De Franse geleerde, A. Giry, daarentegen, houdt er een andere mening op na. In zijn bekend *Manuel de diplomatieque*, waarvan een stereotype herdruk in 1925 te Parijs is verschenen, schrijft hij: « Dans les états catholiques de l'Allemagne et des Pays Bas (Brabant, Limbourg, Luxembourg, Gueldre, comtés de Flandre et d'Artois, de Hainaut et de Namur, Anvers et Malines) ainsi qu'en Savoie, on supprima après le vendredi 21 décembre la fin de l'année 1582 et le lendemain samedi fut réputé 1er janvier 1583 »³. De Hollandse hoogleraar dr. R. Fruin, in zijn *Handboek der chronologie*, voornamelijk van Nederland⁴, en de Belgische archivaris L. J. M. Philippen, in zijn *Beknopte methodiek der geschiedvorsching*⁵, delen de mening van

(1) Erster Band (Hannover, 1891), blz. 133.

(2) W. E. VAN WIJK, *De Gregoriaansche kalender. Een technisch-tijdrekenkundige studie* (Maastricht, 1932), blz. 56.

(3) T.a.p., blz. 166.

(4) Uitg. Alphen aan de Rijn, 1934, blz. 10.

(5) Uitg. Antwerpen, 1942, blz. 130.

Giry. De ene verklaart : « In Vlaanderen volgde volgens Anjou's aanschrijving op 21 December 1582 1 Januari 1583 », terwijl de andere getuigt : « In de Roomsche katholieke provinciën der Nederlanden sloot men het jaar 1582 met den 21^{en} December ».

Welke stelling is nu te aanvaarden ? Deze vooropgezet door Grotfend en gedeeltelijk ook door van Wijk, of deze welke wordt voorgehouden door Giry, Fruin en Philippen ? Of heeft misschien dr. van Wijk het bij het rechte einde, wanneer hij beweert, dat men in Zuid-Nederland van de 10^e op de 21^e Februari 1583 is overgegaan ?

Naar onze bescheiden mening is noch de ene noch de andere van de geciteerde auteurs, hun uitdrukkelijke verklaringen ten spijt, volledig te betrouwen.

Weliswaar heeft de hertog van Anjou, gedurende zijn bewind over de Nederlanden van 1581 tot 1584, een verordening uitgevaardigd waarbij bevolen werd de tien dagen tussen de 14^e en de 25^e December 1582 uit te schakelen⁶, doch dit bevel is niet, of wellicht slechts op enkele plaatsen, op het gestelde tijdstip kunnen uitgevoerd worden. De verordening van Anjou werd inderdaad op 10 December 1582 te Antwerpen uitgegeven. Men beschikte derhalve slechts over vier dagen om er de uitwerking van te regelen. Daarenboven was Anjou gehouden zijn verordening eerst te laten worden aan de Staten of hoofdbesturen van de verschillende hertogdommen en graafschappen, waaruit de Nederlanden waren samengesteld, die deze verordening op hun beurt aan de ondergeschikte besturen zouden overmaken. Daarbij dient nog gevoegd, dat er in de jaren tachtig van de 16e eeuw, vooral de eerste van dit decennium, een zeer troebele toestand in onze gewesten heerste en het centraal gezag niet bij machte was om zijn beslis-

(6) Zie : CH. TERLINDEN, *Liste chronologique provisoire des édits et ordonnances des Pays-Bas. Règne de Philippe II (1555-1598)*, Bruxelles, 1912, blz. 196.

singen over het gehele gebied van de Nederlanden met de gewenste nauwgezetheid te doen nakomen.

Deze omstandigheden in acht genomen, is het duidelijk waarom de toepassing van de kalenderhervorming in de Nederlanden niet overal op hetzelfde tijdstip heeft kunnen plaats hebben. Wil men derhalve een juist overzicht van de kwestie verwerven, dan dient vooraf een onderzoek in ieder bestuur afzonderlijk ondernomen te worden.

Het bevel van Anjou werd door de Raad van Vlaanderen pas op 16 December aan de ondergeschikte besturen doorgezonden. De Raad van Vlaanderen zelf had op dit ogenblik de hervorming reeds toegepast. De ondergeschikte besturen waren dus niet in de gelegenheid de kalenderhervorming vóór de 17^e December in te voeren.

Te Brugge schijnt de verordening van Anjou pas op 21 December 1582 bekend te zijn geworden. De toepassing volgde onmiddellijk. 21 December 1582 volgens de oude kalender, werd dus 31 December 1582 volgens de nieuwe kalender, of zoals een gelijktijdige aantekening vermeldt : « 31 Decembre 1582 stylo novo anni correctionis »⁷.

De mededeling van de verordening aan de Brugse bevolking gebeurde op de gebruikelijke manier van op het pui van de Halle en had 's anderendaags, de 22^e December 1582, oude stijl, of 1 Januari 1583, nieuwe stijl, plaats. Aan de eigenlijke verordening ging vooreerst een inleiding vanwege het stadsbestuur vooraf, aldus luidende : « Men gheeft ulieden te kennen hoedat myne heeren van de wet ontfaen hebben van myne heeren van den Rade in Vlaenderen zekere lettre missive ende placacet, daarvan men ulieden de lecture doen zal ». Daarop volgde het begeleidend schrijven van de Raad van Vlaanderen : « De Raetslieden des sertoghens van Lothryck, van Brabant, van Limburch, van Gelre, van Anjou, van Alençon, etc., grave van Vlaendren etc. gheordonneert in

---

(7) Zie : Bijlage.

Vlaendre. Lieve ende beminde. Wy zenden ulieden hiermede een ghedruct exemplaire van de ordonnancie van zynder hoocheyd uutghegheven up de vercorteringhe van thien daghen in deser maent Decembris, by advise der Generaele Staten der Gheunieerde Provinciën ende Rade van State neffens zyne hoocheyd wesende, twelc ghylieden terstont zult doen uutroupen ende uutzenden in alle steden, plaetsen ende vleckes, daer men ghewone is ghelycke uutroepynghen ende uutzendynghen te doene, ten eynde eenen yeghelycx hen daernaer regulere zoude zonder dies te zyne in ghebrecke. Lieve ende beminde, Godt zy met ulieden. Ghesonden uut Ghent den 26^{en} Decembre 1582 naer style van denzelven placate, onderteeckent : Z. Heyns ». Daarop volgde dan de verordening in de Nederlandse versie ⁸.

Betreffende de toepassing behelsde de mededeling aan de Brugse bevolking geen nadere bepalingen. Wel bevoel het begeleidend schrijven van de Raad van Vlaanderen de onmiddellijke publicatie van de verordening, waarbij men eveneens de dadelijke toepassing mocht veronderstellen. Het ontbreken van uitvoeringsbepalingen is echter zoveel te merkwaardiger, daar de verordening voorschreef de kalenderhervorming toe te passen van 14 op 25 December, data die bij de afkondiging reeds met verscheidene dagen overschreden waren. Wellicht oordeelde zowel de Raad van Vlaanderen als de Brugse magistraat het overbodig en, in verband met de mogelijke gevolgen van de kalenderwijziging, tevens voorzichtiger, niet van de toepassing te gewagen. Zij zelf hadden overigens de verordening reeds ingevoerd en het volk had zich maar te schikken naar de regeling die in de verordening was bepaald.

In de besturen van het Brugse Vrije, het Proosse en het Kanunnikse, die in dergelijke aangelegenheden steeds

---

(8) Zie : Brugge, stadsarchief, *register van de hallegeboden over de jaren 1574-1583*, blz. 417 v. - 418 v.

in overeenstemming met de stadsregering handelden, moet het bevel van Anjou eveneens op 21 December, oude stijl, zijn bekend geworden. En evenals het voor de stad het geval was, werd de verordening onmiddellijk toegepast en 's anderendaags, 22 December 1582 volgens de oude kalender, of 1 Januari 1583 volgens de hervormde kalender, aan de bevolking medegedeeld. Uitdrukkelijke bewijzen voor deze bewering kunnen alleen voor wat het Brugse Vrije betreft naar voren gebracht worden. Gezien echter de twee andere jurisdictiën, het Proosse en het Kannikse, voor een groot deel omsloten lagen binnen de gebieden van de stad en het Vrije, mag alle twijfel gerust worden geweerd. Overigens treffen wij in de officiële bescheiden van deze beide besturen de volgende dateringen aan : « 3^{en} Lauwe 1583 stilo novo » ⁹.

De rederijker-historicus J. P. van Male (Brugge 1681 - Vladslo 1735) scheen dus goed ingelicht wanneer hij schreef : « Aldus verliep het jaer 1582 ten eynde op den 21^{en} dag van Decembre, volgens de verbetering van het calendarium gemaekt door Gregorius XIII, paus van Romē. Den hertog van Alençon, op het aenraden van zijnen broeder, den koning van Vrankrijk, wilde in Vlaenderen en in Braband deze verbetering doen aennemē, maer de ministers hielden zich voor dit mael nog aen den ouden stiel, zegghende tot hunner ontschuldiging, dat deze ordonnantie van zijne hoogheyd aen hun te late bekend gemaekt was » ¹⁰.

Daar het jaar 1582 door de invoering van de Gregoriaanse kalender met de 21^e December eindigde, was de traditionele en alom gevierde herdenkingsdatum van de geboorte Christi, de 25^e December, weggevallen. Een dergelijk feest kon noch mocht men nochtans negeren. Daarom liet de Brugse stadsregering — en zo zullen voor-

---

(9) Zie : Bijlage.

(10) Vgl. J. P. VAN MALE, *Geschiedenis van Vlaenderen, van het jaar 1566 tot de vrede van Munster*, uitgegeven door F. VANDE PUTTE, Brugge, 1842, biz. 76 B en Brugge, 1843, biz. 201.

zeker ook de besturen van het Brugse Vrije, het Proosse en het Kanunnikse gedaan hebben — op de verordening van Anjou onmiddellijk een besluit betreffende het vieren van het Kerstfeest volgen. De 22° December 1582, oude stijl, of 1 Januari 1583, nieuwe stijl, dag waarop te Brugge de prinselijke verordening samen met het stedelijk besluit werden gepubliceerd, was een Zaterdag. In normale omstandigheden had de 25° December volgens de oude kalender, op de daaropvolgende Dinsdag gevallen. De stedelijke verordening nu besliste deze Dinsdag als Kerstdag te behouden¹¹. Aangezien de kalenderhervorming toen reeds was doorgevoerd, werd de Kerstdag van 1582 dientengevolge op de 4° Januari 1583 gevierd! Volgens de burgerlijke kalender heeft het jaar 1582 dus geen Kerstfeest gehad; in het jaar 1583 daarentegen werd de geboorte van Christus tweemaal herdacht.

Belangrijk ware het eveneens te weten hoe en wanneer de Gregoriaanse hervorming haar toepassing kreeg in de Rooms-Katholieke liturgische kalender. Aangezien het Kerstfeest op de 4° Januari 1583, nieuwe stijl, of 25 December 1582, oude stijl, werd gevierd, zal de aanpassing pas na deze data hebben plaats gehad. En alhoewel de onmiddellijke tijd na Kerstdag zich niet gemakkelijk leent om zo maar tien dagen uit de liturgische kalender te supprimeren, menen wij toch dat de aanpassing wel vlug daarop zal gebeurd zijn. Aanwijzingen dienaangaande mochten wij in de documenten nochtans niet aantreffen. Wie echter weet dat Brugge sedert 1578 in handen was van de Protestanten, die de uitoefening van de Katholieke

---

(11) De stedelijke ordonnantie luidde als volgt : « Ende also dyenvolghende den heylighen Kersdaghe zoude ghepasseert zyn tzydert den 16en der voorledene maent van Decembre ende dat nochtans niet en zoude betamen dat de geboorte Christi voor desen jaere zoude achterghelaten werden, soo laest men van 's heeren ende 's wetsweghe denzelven Kersdach te houden Dysendach eerstcomende ende dezelve te vieren in costume op peyne van deghuene daerjehens doende arbitrarlyck ghepuniert te werden ter discretie van scepenen als be-roermakers ende overhorich de wet ». Brugge, stadsarchief, *register van de hallegeboden over de jaren 1574-1583*, blz. 418 v.

eredienst belemmerden, dat de bisschop, vele pastoors en andere geestelijken waren gevlucht of verstrooid, dat de bescheiden van de kerkelijke instellingen uit die tijd ofwel ontbreken ofwel onregelmatig zijn bijgehouden, begrijpt waarom er van de toepassing van de Gregoriaanse kalender in de liturgie wellicht geen sporen zijn overgebleven.

Ten slotte dient er op gewezen te worden, dat hertog Frans van Alençon, toen hij zijn verordening betreffende de invoering van de Gregoriaanse kalender uitvaardigde, niet de rechtmatige landvorst van de Nederlanden was. Hij was weliswaar, op aandringen van prins Willem van Oranje, in 1581 door de Algemene Staten beroepen en tot heer van de Zeventien Provinciën benoemd, maar nog steeds was een gedeelte van de Nederlandse gewesten onder het bewind van de wettige vorst, koning Philips II van Spanje, gebleven. Voor dit gedeelte nu, waar de verordening van Anjou geen rechtskracht had en dus ook geen gevolg heeft kunnen hebben, heeft Philips II, op zijn beurt, een verordening betreffende de invoering van de Gregoriaanse kalender voor het geheel van de Nederlanden uitgevaardigd. Deze verordening, uitgegeven te Doornik op 10 Januari 1583, bepaalde dat de aanpassing aan de hervormde kalender zou geschieden van 10 op 21 Februari 1583¹².

Hiermede menen wij aangetoond te hebben wanneer de Gregoriaanse kalender te Brugge en omstreken werd ingevoerd en welke de oorzaken zijn geweest waarom de invoering van de kalenderhervorming van Gregorius XIII in de verschillende gewesten, steden en heerlijkheden van de Nederlanden op zeer verschillende tijdstippen heeft plaats gehad.

A. SCHOUTEET.

---

(12) De tekst van deze verordening, in Vlaamse versie, komt voor in de *Placcaert-boecken van Vlaenderen*, dl. II (Antwerpen, 1662), blz. 729-731.

BIJLAGE

*Teksten betreffende de invoering van de
Gregoriaanse kalender in het Brugse.*

A. Voor de stad :

*Brugge, stadsarchief, secrete resolutiën van de stadsregering
over de jaren 1575-1585, blz. 375 :*

Actum den 31 Decembre 1582 stylo novo anni correctionis.

Ib., feriën van de weeskamer over de jaren 1580-1583, blz. 132:

Den 1^{en} Januarii 1583 stylo novo, zynde anders stylo veteri
den 22^{en} Decembris 1582, ende dit omdat by placate van
Zynder Hoocheyt thien daghen van Decembre 1582 zyn
ghecort gheweest.

Ib., t. a. p., blz. 133 :

Actum den 8^{en} in Lauwe 1583 stylo novo.

Ib., t. a. p., blz. 134 v. :

Actum den 10^{en} January 1583 stylo novo.

*Ib., feriën van de stadsthesauriers over de jaren 1578-1585,
blz. 86 :*

Actum in de tresorie den 10^{en} in Jenvier 1583 styl nova [sic].

*Ib., secrete resolutiën van de stadsregering over de jaren
1575-1585, blz. 377 v. :*

Actum den 15 dach van Januarius 1583, alias 5a Januarii
stilo veteri.

Ib., feriën van de weeskamer over de jaren 1580-1583, blz. 123:

Up den 27^{en} dach van Wedemaent 1583 stylo anni correctionis.

B. Voor het Brugse Vrije :

*Brugge, rijksarchief, fonds van 't Vrije, nr. 26 : resolutieboek
over de jaren 1580-1583, blz. 65 v. - 66 :*

's Vrindachs den 21 Decembre stilo communi... Ten naervol-
ghenden [eerst had men geschreven: *Tenzelven*] daghe
wierdt ghepubliceert het placat van de veranderinghe des
jaers zulcx dat desen 22^{en} Decembre 1582 zoude wesen den
eersten dach tsjaers ende January 1583.

Ib., nr. 16617 : feriën over de jaren 1580-1589, blz. 130 v. :

Saterdach den 22 Decembre 1582, 1a Januarii anno correc-
tionis 1583.

Ib., fonds Sanders, nr. 490 : feriën van het Vrije over de jaren 1581-1584 :

22 Decembre 82, 1a Januari 83.

C. Voor het Proosse :

Brugge, rijksarchief, fonds van het Proosse en het Kanunnikse, nr. 8 : feriën van het Proosse over de jaren 1573-1632, blz. 89 :

Up den 3^{en} Lauwe stilo novo.

Ib., nr. 751 : feriën van de vierschaar van het Proosse over de jaren 1580-1586, blz. 39 r. en 39 v. :

... den 7^{en} Janvier 83 stilo novo.

Tsaterdaechs den 15^{en} van Lauwe 1583 stilo novo.

D. Voor het Kanunnikse :

Brugge, rijksarchief, fonds van het Proosse en het Kanunnikse, nr. 23 : feriën van het Kanunnikse over de jaren 1573-1655, blz. 72 v. :

Up den 3^{en} Lauwe 83 stilo novo.

Ib., nr. 782 : feriën van de vierschaar van het Kanunnikse over de jaren 1581-1586, blz. 23 v. :

's Vrydaechs den 14 [Lauwe] 83 stilo novo.

Oorkonden en Mededelingen

Brugse Leliaards gevluht te Sint-Omaars van 1302 tot 1305

In het Brugse tijdschrift « La Flandre », deel VIII (1876), werd een lijst afgedrukt van Brugse burgers uit het begin van de XIVe eeuw die, gedurende een oproer in hun vaderstad, een veilige toevlucht hadden gezocht buiten het graafschap Vlaanderen in de stad Sint-Omaars ¹.

Het stuk, een rol perkament van 0,55 m. lang, werd in 1875 in het Trésor des Chartes de l'Artois teruggevonden door de departementale archivaris J. M. Richard. Hij vroeg aan zijn Brugse collega L. Gilliodts-van Severen het stuk te dateren. Deze besloot het volledig af te drukken in « La Flandre », in de hoop dat iemand zou vinden om welk Brugs oproer het ging.

Mijn collega Dr J. Marechal wees mij op dit stuk. Bij het nazien ervan kon ik vaststellen dat de namen die erin voorkomen Brugse burgers zijn, die in 1302 tot de partij van de Leliaards behoorden, en wier goederen in 1302 verbeurd verklaard werden ².

Het stuk uit St. Omaars telt 199 namen, waaronder 94 gezinshoofden en alleenstaande personen. Het gaat hier vooral om de rijkste inwoners van Brugge. In 1292 bezaten 21 onder hen meer dan 3000 lb., 9 meer dan 2000 lb., en 9 meer dan 1000 lb.

---

(1) J. M. RICHARD, *Brugeois fugitifs ou bannis à Saint-Omer à la suite d'une Émeute au XIVe Siècle*, in *La Flandre*. VIII (1876), bl. 21-26. — Arras, Archives départementales, Trésor des Chartes d'Artois, A. 121/2.

(2) J. DE SMET, *De Inrichting van de Poorterlijke Ruitery te Brugge in 1292 en haar Indeling in Gezindheden in 1302*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamsche Academie*, 1930, bl. 499-505.

J. COLENS, 1302. *Le Compte communal de la Ville de Bruges*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, XXXV (1885-1886).

Indien wij de « tallia » raadplegen waarvan de helft op 24 Juni 1297 te Brugge geheven werd, en die een belasting vormde van 2,5 % op het kapitaal, zien wij dat twee uitgewekenen 8000 lb. bezaten, één 5200 lb., dertien 4000 lb., vier 3200 lb., tien 2000 lb., twee 1600 lb., vijf 1200 lb., drie 1000 lb., zeven 800 lb., en vier 400 lb. ³.

Het stuk is belangrijk omdat het ons toelaat nog vijftien verdere Leliaards aan te wijzen onder de 248 Brugse poorters, die in 1292 meer dan duizend pond bezaten, en daardoor tot de Brugse ruitery behoorden. Wat het aantal leliaards brengt tot 73 tegenover 74 klauwaards. Van de andere 101 ruiters waren enkele reeds gestorven in 1302 en van de overblijvenden kon de gezindheid niet uitemaakt worden.

Deze vijftien leliaards zijn : Lambin Gerewin van Aardenburg, Egidius Alverdoe, Jan Bachter Halle, Wouter Bonin, Diederic Uten Broeke, Ghildolf Calkre, Bernard Dop, Wouter Garencopre, Jan Keminade, Jacob Loevens, Lambrecht Loevens, de vrouw van Joris van der Matte, Geraert de Sus, Robrecht van Valenciennes, Bertelmeus Zwartruddere ⁴.

Enkele leliaards waren gevlucht met hun huisgezin en geheel hun dienstpersoneel, waardoor wij de samenstelling van de huishoudens der rijkste Brugse poorters kennen. Drie huisgezinnen hadden vijf kinderen, vijf hadden er drie, vier twee kinderen, acht één kind en negen huisgezinnen waren zonder kinderen. Wat het dienstpersoneel betreft, namelijk knechten en meiden, vinden wij in één gezin elf dienstboden, in een ander zewen, in acht gezinnen vier, in tien gezinnen drie, in tien andere gezinnen twee en in zestien gezinnen één knecht of één meid.

---

(3) Stadsarchief te Brugge, *Stadsrekening over het jaar 1298*, f° 23 v. - 29 : « Solutum personis infrascriptis pro media parte mutui per talliam ville facti in Nativitate Beati Joannis Baptiste (24 Junii) anni Domini M.CC.XCVII. » Over deze « tallia » zie C. WYFFELS, *De Oorsprong der Ambachten in Vlaanderen en Brabant*, Brussel, 1951, bl. 67, nota 51.

(4) J. DE SMET, *A. w.*, bl. 499 en 501-504.

Hier volgen, in alfabetische volgorde, de namen van de gezinshoofden met de samenstelling van hun gezin, alsook de alleenstaande personen met hun dienstoneel. Hun fortuin wordt aangegeven 1° in 1292, 2° in 1297. De opgave van 1292 stamt uit de lijst der 248 Brugse poorters die meer dan duizend pond rijk waren en die lid waren van de poorterlijke ruitery. De opgave van 1297 werd berekend volgens de halve « tallia » die gelicht werd op 24 Juni 1298, en die 1,25 % bedroeg van het bezit.

Het fortuin van 1292 staat vóór het -, en dit van 1297 na het - .

Tussen haakjes staat de pagina uit « La Flandre », VIII (1876), en de volgorde van de naam op de bladzijde. Na de naam staat eventueel de Vlaamse naam tussen haakjes.

1. *Katheline feme Colard Averdoo* : 1 zoon, 1 dochter, 1 nicht, 1 knecht en een andere man. 3000 lb. - (p.23-12).
2. *Gilles Averdoo* : 2 knechten. Meer dan 1000 lb. - (p.23-6).
3. *Gosewin de Bailleul, le Smoutere* (van Belle) - (p.26-19).
4. *Gherard li Bart* : 1 knecht. 1000 lb. - 1200 lb. (p.26-13).
5. *Pol Bernard* : vrouw, 2 knechten, 1 jongen. 3000 lb. - 2000 lb. (p.23-11).
6. *Simon Bernard li juvenes* : - 800 lb. Hij kwam mede met nr. 14. (p.25-23).
7. *Clai Berthelot* : 1 knecht. (p.26-5).
8. *Mestre Nicholi de Bierevliet* : klerk van de schepenen te Brugge : 3 knechten, 1 meid. (p.25-1) 5.
9. *Jehan Bonin filz Bonin Kant* : 1 knecht. 3000 lb. - (p.25-25).
10. *Jehan Bonin* : 1 knecht. - 800 lb. (p.25-19).
11. *Lambert Bonin fil Gaerewin* : vrouw, 1 zuster met haar dochter, 2 schoonzusters, 6 knechten, 1 meid. 3000 lb. - 8000 lb. (p.23-1).
12. *Wautier Bonins* : 2 knechten, 1 jongen. 2000 lb. - 1200 lb. (p.24-10).

---

(5) Zijn broeder Niclays, kanunnik van St. Donaas, was te Brugge gebleven als klauwaard (COLENS, *A. w.*, bl. 106). Zie over hem J. DE SMET, *Maître Nicolas de Biervliet Painé, Clerc des Echevins de la Ville de Bruges*, in *Etudes d'Histoire dédiées à la Mémoire de Henri Pirenne*, Brussel, 1937, bl. 149.

13. *Thierris li Brabanchon* : (p.26-18) 6.
14. *Thierry du Brucc (Uten Broeke)* : vrouw, alsmede Jan Danwild de jonge (nr. 28) en Simon Bernard de jonge (nr. 6), 2 knechten. 1000 lb. - 2000 lb. (p.25-21).
15. *Robert de le Bourse (Van der Buerse)* : 1 zoon, alsook de brouwer Pikavet. 3000 lb. - 4000 lb. (p.22-2).
16. *Clai li Calkere* : vrouw, 2 knechten, 1 meid. - 2000 lb. (p.22-2).
17. *Gildof li Calkere* : vrouw, 4 zonen, 1 dochter, 3 knechten, 1 meid. 2000 lb. - 2000 lb. (p.24-21).
18. *Pol li Calkeres* : vrouw, 3 zonen, 1 broeder, 2 knechten, 1 jongen. 3000 lb. - 4000 lb. (p.24-15).
19. *Wautier li Calkere* : vrouw, 3 dochters, 2 zonen, 2 nichten met 1 knecht, en Liegard Rijnvisch. 3000 lb. - 4000 lb. (p. 24-1).
20. *Willames li Calkere fieus Willaume*. (p.26-17).
21. *Gilles Clauward* : 1 neef en 1 knecht. 3000 lb. - 4000 lb. (p.25-14).
22. *Bernars li Clers* : vrouw, 1 knecht. (p.24-13).
23. *Jehans Copman d'Arke*. (p.25-6).
24. *Colard Cortegarbe (Cortscoef)* : 1 knecht. 2000 lb. - 4000 lb. (p.24-20).
25. *Dierolf Cortegarbe* : 1 knecht. 2000 lb. - 3200 lb. (p.24-19).
26. *Wautier le Crukebrekere* : 2 knechten. (p.22-4).
27. *Jehan Danwild* : - 2000 lb. (p.25-26).
28. *Jehan Danwild li juvenes* : kwam mede met nr. 13. - 800 lb. (p.25-22).
29. *Simons Dartrike (van Artrike)* : 3 zonen. 3000 lb. - 4000 lb. (p.24-9).
30. *Jehans Derière le Mostier (Bachter Monstre)*. (p.23-7).
31. *Jehan Derière le Küst (Bachter Kist)* : vrouw, - 400 lb. (p.24-12).
32. *Martins Derière le Küst*. - 400 lb. (p.25-8).
33. *Jehans Derière le Hale (Bachter Halle)* : 1 knecht, 1 jongen. 3000 lb. - (p.26-1).
34. *Thierris Deus* : 1 knecht (p.24-11).
35. *Bernard Dop* : 1 knecht. 2000 lb. - 3200 lb. (p.25-4).
36. *Gilles Dop* : 1 knecht. 3000 lb. - 4000 lb. (p.24-2).
37. *Jehans de Durdregth* : 1 knecht. 3000 lb. - in 1297 bezat hij samen met zijn zoon Coppin 5200 lb. (p.24-17).

---

(6) De Ieliaard Thierris li Brabanchons mag niet verward worden met de klauwaardsgezinde ridder Mher Diederik den Brabantere, kapitein van het kasteel te Saaftinge (Zie J. COLENS, A. w., bl. 216 en 223).

38. *Berthelmieu Gabriel*. (p.26-12).
39. *Berthelemieus Folke*. - 400 lb. (p.24-8).
40. *Jaquemes li Garencopre*. 2000 lb. - (p.25-10) 7.
41. *Wautier Garencopre* : vrouw, 1 zoon, 1 knecht. 2000 lb. - 2000 lb. (p.23-4).
42. *Jehans Goederich* : 1 knecht. 3000lb. - 2000 lb. (p.24-4).
43. *Jehans Grelegambe* (Smalbeen) : 2 knechten. - 1200 lb. (p.25-16).
44. *Jehans de le Grise*. (p.23-9).
45. *Pieron Groete Boyere* : 3 knechten, 1 meid. (p.23-5).
46. *Jaquemes de Groenendike* : vrouw, 1 dochter, 2 knechten, 1 meid. 3000 lb. - 3200 lb. (p.25-15).
47. *Lambin Guerrewin d'Ardenbourgh* : 1 knecht. 2000 lb. - 1000 lb. (p.24-14).
48. *Pierres de Harchebarghe* (van Hertsberge) : vrouw, 1 zoon, 1 knecht, 1 meid. (p.25-20).
49. *Gillis Hovet* (Hoeft) : 3 knechten. 3000 lb. - (p.24-18).
50. *Mathieu Hovet* : 3 zonen, 1 schoondochter, 3 knechten, 1 meid. 3000 lb. - 8000 lb. (p.22-1).
51. *Gilles Hubregth* : vrouw, 2 dochters, Marie Garencopers en Grielekin de St. Omer. 3000 lb. - 4000 lb. (p.25-9).
52. *Jaquemes Kant*. (p.24-5).
53. *Pierres Karidon*. - 800 lb. (p.22-11).
54. *Jehan Kemenade* : vrouw, 1 zoon, 1 dochter, 1 knecht, 1 meid en zijn schoonbroeder Gerard de Sus (nr. 86). 1000 lb. - 1000 lb. (p.26-14).
55. *Claiekin li Lantzwert*. (p.25-12). Waarschijnlijk vrijlaat.
56. *Clais de Lapescore*. (p.25-11). Waarschijnlijk vrijlaat.
57. *Simon Lescot*. (p.25-3).
- 58.59. *Jaquemes Louvin*. 2000 lb. - 2000 lb. *Lambers Louvin*. 3000 lb. - 4000 lb. : 3 knechten, 1 jongen. (p.22-8 en 9).
60. *Mathieu Lombart* : vrouw, 2 knechten, 1 jongen. 1000 lb. - (p.24-16).
61. *Lambers Maral*. - 800 lb. (p.23-10).
62. *Jehan Meral* (Maral). - 400 lb. (p.25-18).
63. *Beatrix feme George de le Mate* (van der Matte) : 1 zoon, 1 neef, 1 knecht, 1 meid. 3000 lb. - 4000 lb. (p.23-2) 8.

---

(7) In 1302 was er te Brugge een andere Jacop Garencopere, die klauwaard was en lakens leverde voor het leger en voor de ambtenaren (COLENS, *A. w.*, bl. 135, 187 en 219).

(8) Joris van der Matte zelf was te Brugge gebleven. De vlucht van zijn vrouw en van zijn zoon naar het Franse gebied, bracht hem voorzeker in opspraak te Brugge. Het is waarschijnlijk daarom dat hij de zeer grote som van 1245 lb. aan de stad leende. (COLENS, *A. w.*, bl. 103).

64. *Mawekm.* (p.25-2).
65. *Jaquemes Meyhart.* (p.25-7).
66. *Gilles fieus Berthelmieu de la Mote* (van der Mote) : 2 knechten, 1000 lb. - (p.22-6).
67. *Berthelmieus li Noirs Chevaliers* (Zwartruddere). 1000 lb. - 1200 lb. (p.23-8).
68. *Jehans li Noirs Chevaliers.* (p.25-5).
69. *Ernaus de Parbome.* (p.25-13). Waarschijnlijk vrijlaat.
- 70-71. *Jehan Pauwels et Pauwels ses freres.* (p.26-10 en 11).
72. *Jehan Pieterssone* (Jan f.ser Pieters) : vrouw, 3 dochters, 1 zoon, 9 knechten, 2 meiden. 3000 lb. - (p.22-13).
73. *Pierres Plume.* - 1200 lb. (p.22-10).
74. *Gerard de Portkine* : 1 zoon. 1000 lb. - 2000 lb. (p.26-6).
75. *Lambin Potin* : 2 knechten, 1 jongen - 1600 lb. (p.26-2).
76. *Pierron Provinizien* (Provinsijn) : vrouw, 1 zoon, 1 dochter, 2 knechten, 1 meid, 1 jongen. 3000 lb. - 4000 lb. (p.23-13).
77. *Jehan fieus Robbe Zoete* : 1 zoon. - 800 lb. (p.24-3).
78. *Jehan Ruweloke* : vrouw, 2 zonen, 1 dochter, Zoetin Mauwers, 1 meid. - 1000 lb. (p.23-3).
79. *Osten du Sac (Uten Sacke)* : 1 zoon, 1 knecht. - 4000 lb. (p.22-7).
80. *Jehan de Saint-Quentin.* (p.26-8).
81. *Jehan de Scepstale* : 1 zoon. (p.25-24).
82. *Jehan de Snelinghem* (van Snellegem). (p.25-27).
83. *Riquard Standard* : vrouw, 3 zonen, 2 knechten, 2 jongens. 3000 lb. - 3200 lb. (p.23-14) 9.
84. *Martin Stenkin* : vrouw, 1 knecht. - 800 lb. (p.26-3).
85. *Berthelmieu de Strates* : vrouw, 1 knecht. (p.26-4)
86. *Gerard de Sus.* 1000 lb. - 1000 lb. (p.26-15).
87. *Jehans de Utkerke* : 3 knechten. - 4000 lb. (p.24-6).
88. *Robers de Valenchienes* : 1 knecht. 1000 lb. - 2000 lb. (p.26-9).
89. *Pierron Wareghare* (Warregaren) : 1 knecht. - 1600 lb. (p.22-5).
90. *Jaquemes du Was.* (p.24-7).
91. *Jehan Wautier fieus Olive de le Houke.* (p.26-7).
92. *Wautier de Zelande* li taillières. (p.25-17).
93. *Arnous de Zomergem* li machecliers. (p.22-12).
94. *Jaquemes Zoppere* : vrouw, 2 knechten. (p.22-3).

---

(9) De Ieliaard Riquard Standard mag niet verward worden met ridder Riquardus Estandard, die deel uitmaakte van de lijfwacht van Gwijde van Dampierre, met wie hij in Frankrijk gevangen zat. Zie J. J. DE SMET, *Corpus Chronicorum Flandriae*, II, Brussel, 1941, bl. 190.

De hierna vermelde personen maakten deel uit van de 468 Brugse gijzelaars die, op bevel van Châtillon, naar Doornik werden gezonden na de muiterij van 13 Juli 1301 te Brugge :

De poorters 2° Gilles Alverdoe, 11° Lambert Bonin, 42° Jan Goederich, 47° Gherwin van Ardenburg, 48° Pieter van Hertsberge en 94° Jacob Zoppere. De lakensnijder 85° Berthelmeus van Straten. De brouwer 75° Lamsin Potin. De hosteliers 54° Jan Keminade, 61° en 62° Jan en Lambert Maraël en 86° Gerard de Sus¹⁰.

JOS. DE SMET.

I. G. De Bels en zijn « Handboek voor de Meetkundige-Schatter » (1743)

Het archief van de Raad van Vlaanderen bevat een massa documenten van de meest diverse aard en van de meest verscheiden herkomst, die op het eerste zicht niets met de activiteit van deze instelling te maken hebben. Het zijn charters, rekeningen en comptabiliteitsstukken, registers van « ommestellingen », ferieboeken, staten van goed, registers van denombrementen, bundels correspondentie, handboeken, enz., enz. Zij behoorden oorspronkelijk tot het archief van parochies en heerlijkheden, van kerken en kloosters, of, wat nog meer het geval is, maakten zij deel uit van de papieren van private personen : advocaten, procureurs, deurwaarders, griffiers, landmeters, « prijsers », handelaars, enz.

Hoe kwamen deze documenten in de Raad van Vlaanderen terecht ? Enkele werden door de partijen als bewijsstukken tot staving van hun eis of hun verweer bij hun procesdossier gevoegd. Zij werden dan later wel uit

---

(10) L. VERRIEST, *Le registre de la « Loi » de Tournai de 1302 et Listes des Otages de Bruges (1301) et de Courtrai*, in *Bulletin de la Commission royale d'Histoire*, 1911, bl. 485-499.

de proceszakjes genomen, doch werden uit vergetelheid, nalatigheid of om enige andere reden niet door de deposanten « gelicht ». Het was trouwens abnormaal, dat zulke bescheiden op deze manier hier terecht kwamen, vermits de Raad van Vlaanderen herhaaldelijk verbod oplegde originele oorkonden, rekeningen, staten van goed, enz. bij de dossiers te voegen, maar in de plaats daarvan authentieke kopijen eiste.

De aanwezigheid van deze stukken is in veruit de meeste gevallen aan een heel andere oorzaak te wijten. Het zijn namelijk « geconsigneerde » stukken. Een aanzienlijk percentage van de gevallen door de Raad van Vlaanderen behandeld bestaat in vorderingen tegen baljuws, schouten, meiers, ammans, schepenen, « pointers » en « setters », accijns pachters, heilig-geestmeesters en andere ambtenaren en instellingen, wegens nalatigheid in hun beheer, of wat nog meer het geval was, wegens overdreven beroepsijver of vervalsing van hun comptabiliteit. Talrijke onderzoeken ook werden ingesteld tegen handelaars en stielmannen wegens niet naleving der geldende placcaarten en reglementen. Regelmatig werden verzoeken ingediend tot het afleveren van « letteren van inductie » of « brieven van atterminatie », hetgeen ongeveer overeenkomt met onze aanvragen tot het bekomen van een concordaat. In al deze en in enkele andere gevallen werd door de procureur-generaal of door de raadsheer-commissaris beslag gelegd op de bescheiden toebehorend aan de betrokkene, voor zover zij nodig bleken voor het onderzoek. Zeer dikwijls betekende dit een definitieve inbeslagneming of werden deze documenten eenvoudig niet teruggevraagd.

Het hier besproken handboek behoort eveneens tot deze geconsigneerde stukken¹. Er werd een klacht ingediend tegen De Bels. Om welke reden of in welke hoedanigheid hij beticht werd kunnen wij niet precies uitmaken: het eigenlijk procesdossier ontbreekt immers. Een aantal van zijn papieren werden « geconsigneerd ».

(1) Rijksarchief te Gent, Raad van Vlaanderen, 4e reeks, nr. 5108.

Het handboek, dat als titel draagt : *Mesurage de batiment servant aussy de coutumier*, maakt er deel van uit.

Zoals uit het bundel blijkt, behoorde De Bels tot een familie van « costumiers ». Dit waren personen, die door eigen studie, maar vooral door jarenlange ondervinding, volledig vertrouwd waren met de « costumen », de gebruiken, de reglementen en formaliteiten, die voor schepenbanken, leenhoven en justitieraden gevolgd werden, die vereist werden voor de goede gang van zaken bij het afhandelen van rechtsgedingen, van administratieve en financiële kwesties. Deze klas van personen heeft een zeer grote rol gespeeld heel het Oud Regiem door. Zij waren trouwens onontbeerlijk, vooral in de tijden van het ongeschreven recht. En zelfs wanneer de « costuymen » opgetekend en gehomologeerd werden (in Vlaanderen in de XVIe eeuw vooral), dan nog ging het niet zonder hun medewerking; zij dienden telkens tussen te komen bij de interpretatie van die « costuymen » of bij de bepaling van hun toepassingsveld. Geschoolde universitaire juristen waren er immers zeer weinig; en zij die er waren, bekleedden hoge posten als raadsheren in justitie- en collaterale raden, als raadgevers van de vorsten, als officialen in de geestelijke rechtbanken, later ook als advocaten. Voor eigenlijke ambtenaren, baljuws b.v., bestonden er geen scholen. Wat zou het daarbij gebaat hebben. Het gewoonterecht werd niet onderwezen; in de universiteiten werden eindeloze commentaren op Romeins en kanoniek recht geleverd.

Geheel het oud Regiem door zijn dan ook een heel legertje van « costumiers » aan het werk in administraties en gerechtshoven, in openbare en private ambten. Het zijn de baljuws in dienst van de vorsten, de heren en de abdijen; het zijn de schouten, de meiers, de griffiers, de ontvangers van de « ommestellingen » meermaals zelfs de stadspensionarissen; het zijn de procureurs, de deurwaarders, de notarissen, de landmeters, de « erfscheeters », de « prijsers », enz. Meestal cumuleren zij ver-

scheidene van deze ambten. Dikwijls ook worden deze posten bekleed door leden van éézelfde familie, generatie na generatie. Dit is uiteraard nogal begrijpelijk, vermits de vereiste kennissen van vader op zoon werden overgeleverd en voor vreemdelingen zorgvuldig geheim gehouden.

Al zijn weinig van hun namen voor die tijd bekend, toch hebben deze personen reeds in de hoge Middeleeuwen — vooral dan zelfs — een vooraanstaande rol gespeeld. Hier volgen enkele voorbeelden. De Friese « asega's » zijn in de grond niets anders dan « costumiers » geweest². In Vlaanderen bekleedde Thomas Crempé, een « costumier » uit Kortrijk, in de jaren 1372-1383 de hoge functie van grafelijk raadsheer³. De Brabander Willem van den Mortre (1265-1340) liet ons de oudste optekening van het vermaarde recht van Ukkel na⁴. Een paar onder hen verwierven een grote faam : Philippe de Beaumanoir, baljuw van Clermont in Beauvoisis (1247-1296), schrijver van « Li livres des coutumes et des usages de Beauvoisis », een der belangrijkste juridische werken uit de Middeleeuwen, en Jehan Boutillier, luitenant van de baljuw van Tournai-Tournesis, auteur van de « Somme rural »⁵.

Verscheidene leden van de familie De Bels uit Meulebeke oefenden de een na de ander de volgende functies uit : baljuw van de parochie en heerlijkheid van Beveren (op de Leie) ; van de heerlijkheid Onlede onder Gits en omliggende ; van de heerlijkheid van het kapittel van Harelbeke te Meulebeke ; griffier van de parochie en heerlijkheid van Meulebeke ; van de heerlijkheid van

(2) Zie o.a. J. BUNTINX, *De instellingen van de vorstendommen tot het einde van de twaalfde eeuw in Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. II, Utrecht, 1950, bl. 177 (Met bibliogr.).

(3) Idem, *De audientie van de graven van Vlaanderen (Verhand. Kon. VI. Acad. v. België, Klasse der Lett., jg. XI, nr 10)*, Brussel, 1949, bl. 103-106.

(4) E. I. STRUBBEE, *Willem van den Mortre, Brabants costumier, ca. 1265-ca. 1340*, in *Album Lindemans*, Brussel, 1951.

(5) Zie over hem G. VAN DIEVOET, *Jehan Boutillier en de Somme rural*, (*Univ. Leuven, Public. .... Gesch. en Philol.*, 3e reeks, 41e deel), Leuven, 1951.

Claerhout (te Pittem en omliggende) ; ontvanger van de parochie Pittem ; ontvanger van de prins van Croy, heer van Pittem, Koolskamp, Claerhout, enz. en van Ferdinand van Doorne (Deinze) en ten slotte gezworen landmeter, « prijser » en « deelsman » in de kasselrij Kortrijk.

Ignace-Guillaume De Bels schijnt vooral als « prijser » werkzaam geweest te zijn. Meer dan thans het geval is voor de meetkundigen-schatters werd tijdens het Oud Regiem op hun tussenkomst beroep gedaan. Niet alleen deden zij de « prijsijen » in sterfhuizen en bij onteigeningen ; zij traden vooral op bij de zo talrijke verkopeningen bij « decreet », bij « saississementen » en bij « executies », die te pas en te onpas, om de meest futiele redenen, door baljuws, meiers, schouten, ammans, ontvangers van « ommestellingen » en confiscaties en door allerhande ambtenaren en gerechtsdienaren werden bevolen.

Bij die « prijsijen » liet men zich vooral leiden door de tradities en de gebruiken en de gevolgde maatstaven waren nogal vaag. Dit bracht natuurlijk een groot gevaar van willekeur met zich, vooral bij de « prijsers » van huizen en gronden, de voorlopers van onze huidige meetkundigen-schatters van onroerende goederen. Met het doel tegen deze willekeurige practijken in te gaan werd het beroep van « prijser » vooral in de XVIIIe eeuw gereglementeerd. Hun salarissen werden bepaald. Zij dienden een speciale eed af te leggen. Ook werden voorschriften gegeven betreffende de wijze, waarop de schattingen moesten gebeuren. Noodzakelijkerwijze bleef dit echter bij algemeenheden.

Het is precies tegen die willekeur, tegen die algemeenheden, dat De Bels opkomt. Ziehier het vernietigend oordeel dat hij velt over de methodes in gebruik bij de meeste « prijsers » : « Pour faire la mesure et prisure tant de noeuf que de vieux batiments estant de briques et de pillotage, il se trouve des arpenteurs jurez dans les bourgs et villages et des gens, qui se disent experts dans ces sortes de priseries. Ils ne font aucunes mesures, sinon de voir la

grandeur et hauteur et regler selon leur caprice, le tout imaginaiement, savoir paillotage, charpente, couverture tant d'estrain, ardoises que de thuilles, item la massonnerie, vitres, chauffeages, greniers, blancs ferailles et plomb, etca, tout en un. Voilà une mesure et prisure ridiculles sans aucuns fondemens de mesure et priserie et à quy on leur pourroit reprocher à ces sortes des arpenteurs jurez et à ces experts ridiculles, qu'ils feroient une des parties gaigner et l'autre perdre ; et on devroit plutôt avec juste raison les appeller innocens qu' experts » (fol. 18 ro).

Het handboek van De Bels beslaat 69 folio's van 31,5 cm. hoog en 19,5 cm. breed, aan beide zijden beschreven, waarvan 15 bladz. blanco gebleven zijn. Het geschrift is zeer klein en gedrongen. Achtereenvolgens en tot in de minste details behandelt De Bels de verscheidene soorten van gebouwen (stenen, houten, lemen), de bouwmethode's, de delen van de gebouwen « charpente, toy, contre-toy, cave, hourdage, gittes, plancher, portes, fronton, pignon, cheminées, couvertures de thuilles et d'ardoises, fenestres », enz.), de gebruikte materialen (hout van alle soorten en hoedanigheden, marmer, arduin, aardewerk, ijzer, metselwerk) met nauwkeurige beschrijving van iedere soort en de verwerking ervan en de waarde van ieder deel per eenheid (roede, voet, paar, enz.). Het handboek van De Bels bevat alles wat men thans vindt in het bestek van een gebouw aangevuld met de gedetailleerde beschrijving, de metingstaat en de detailplannen van ieder deel. Talrijke tekeningen verduidelijken de uiteenzettingen. Tevens geeft het ook de lonen door de verschillende stielmannen verdiend en de uren te besteden aan de verscheidene werken.

Uit hetgeen voorafgaat blijkt naar onze mening genoegzaam welke grote waarde de *Mesurage de batiment* van De Bels heeft voor de architecten en kunsthistorici, die een nauwkeurige kennis willen opdoen van bouwwerken en bouwmethodes tijdens de XVIIIe eeuw.

Boekbesprekingen

A. C. F. KOCH, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*, Antwerpen - Amsterdam, Standaard - Boekhandel, z. j. [1951], 215 blz., 1 uitslaande kaart.

Met het verschijnen van dit werk, uitwerking van het proefschrift waarmee de auteur destijds promoveerde tot doctor in de Geschiedenis aan de Gentse Universiteit, wordt ons de eerste globale studie over de grafelijke rechterlijke organisatie in Middeleeuws Vlaanderen tot in de 13e eeuw bezorgd. Deze is dan ook van groot belang voor de kennis van onze Middeleeuwse instellingen.

Zijn opzet bepaalt schrijver aldus: « In dit werk zal de rechterlijke organisatie in Vlaanderen tot in de 13e eeuw worden besproken, voorzover zij emaneerde van de graaf. Het ligt in de bedoeling de functie te bepalen van ieder onderdeel van die organisatie, door de herkomst en de competentie ervan op te sporen. Aan de vraagstukken die de procedure in de grafelijke rechtspraak opwerpt, zal dus in beginsel geen aandacht worden geschonken ». Omdat de rechterlijke organisatie in Vlaanderen van zoveel zijden tegelijk wordt benaderd, waarvan twee (de bloedban en het grafelijk domein) tot nu toe nauwelijks werden vermoed, komt hij dan ook tot resultaten, die afwijken van het tot op heden gehuldigde. Het omvangrijk bronnenmateriaal, de nieuwe van beschouwingshoek en de resultaten vragen onze volstreekte belangstelling.

Het werk vervalt in drie delen: 1) de verhouding van de graaf tot de niet grafelijke gerechten in zijn graafschap, 2) de grafelijke regionale schepenbanken en hun maners, 3) nieuwe gerechten en hun maners.

Na te hebben gewezen op de onderlinge samenhang van grondbezit en rechtsmacht, ontleedt schrijver het begrip *comitatus* vóór en na de *pax comitis* of grafelijke vredesbeweging, die, onder Boudewijn VII begonnen, er onder Philips van de Elzas toe leidde de bloedban in de rechtspraak te doen zegevieren. Het is omdat de graaf omwille van de openbare veiligheid bloedige sancties ging toepassen op een aantal de-

licten binnen de landspalen bedreven, dat de term *comitatus* naast *bannum* en *furtum* (*latrocinium*) nu ook *sanguis* (bloed kwam bij de bestraffing te pas) ging behelzen. Zo onderscheidde men in de rechtspraak in stede van twee, drie trappen : de lage, de middelbare en de hoge justitie, waarvan de laatste de jongste was en die de graaf aan zijn rechtsmacht wilde voorbehouden.

In de volgende hoofdstukken wordt dan onderzocht wanneer en hoeveel adellijke en kerkelijke heerlijkheden zich het halsrecht ontzegd zagen. Dit zou hoofdzakelijk onder Philips van de Elzas, in het achtste decennium der 12e eeuw zijn voltrokken. Interessant is het te zien hoe o.m. de voogd als tussenpersoon tussen graaf en kerkelijke heerlijkheid zoveel mogelijk wordt uitgeschakeld.

Zo, door het invoeren en reserveren van de bloedban, had de graaf in de loop der 12e eeuw zijn jurisdictie uitgebreid ten koste van de heerlijkheden in zijn landsheerlijk gebied en schiep hij meer ruimte voor zijn eigen rechterlijke organisatie. Naast de nieuwe gerechten die daarom tot stand kwamen, naast de reeds bestaande *curia comitis* : de mannengerechten, de keurheren en stedelijke schepenbanken (cfr dl. III) bestond er in Vlaanderen van oudsher één type van rechtbank : de territoriale schepenvierschaar, die, volgens schrijver, kon bogen op directe Karolingische antecedenten en in kasselrij- en ambachtschepenbanken kon onderscheiden worden.

In dl. II worden dan die regionale schepenbanken en hun ambtenaren kasselrij voor kasselrij onderzocht. Treffend is de rijke verscheidenheid van deze rechterlijke mozaïek, waarin echter, bij ontstentenis van bronnen, zo weinig historisch perspectief wordt bekomen. Schrijver wijst er op dat men er zich moet voor hoeden de Vlaamse instellingen teveel tot één vorm te willen herleiden (blz. 107 en 176-177 : onderscheid tussen kasselrij en kastellenij, waarbij vooral het militaire en feodale element sterk naar voor komt). Vernuftig is zijn hypothese (ook juist?) om de uitgebreide rechtsmacht van sommige plattelandschepenbanken niet aan sociale factoren te wijten, maar ze te laten teruggaan op de oorspronkelijke vóór-grafelijke organisatie van onze gewesten, waarbij hij een onderscheid vooropstelt en poogt te staven tussen streeknaamgouwen en plaatsnaamgouwen, waarin toen reeds de rechterlijke inrichting verschilde. Worden hier vraagtekens niet te rap tot uitroepingstekens ?

In een derde deel behandelt schrijver dan de nieuwe gerechten en hun personeel. Bij de bespreking van het grafelijk hofgerecht wordt onderscheid gemaakt tussen de landsheerlijke gevallen en de gemeenrechtelijke delicten die *ratione materiae* ter beslechting aan het hof werden voorgelegd, en waarbij laatstgenoemde niet noodzakelijk een beknotting betekenden van de rechtsmacht der kasselrij-schepenbanken, die deze competentie nooit binnen hun ressort hadden gehad.

Het was eens te meer, toen de graaf over uitgestrekte gebieden het halsrecht voor zich opeiste, dat in veel kasselrijen plaatselijke colleges van grafelijke leenmannen (leenhoven of mannengerechten) als regionale organen voor de gewone rechtspraak werden geïnstalleerd. Deze werden voorgezeten door de baljuw, die, alhoewel een nieuwe instelling, toch niet volkomen onverwacht in de rechterlijke organisatie van het graafschap was binnengetreden. Immers de voorzitters der stedelijke schepenbanken, met hun eigen plaats in de Vlaamse rechterlijke organisatie, doch al te vaak tot nog toe te zeer geïsoleerd behandeld, waren in zekere mate de voorlopers der baljuws.

Dit overzicht moge het belang van het besproken werk bewijzen. Veel oude problemen werden opnieuw aangepakt, nieuwe ontwikkeld en eigen oplossingen voorgesteld.

Een paar opmerkingen mogen hier volgen. Waarom werd in de bibliografie alleen de lijst der verkort aangegeven werken opgenomen, en de archieven alleen zeer sommair in het « Woord vooraf » aangestipt, wat een oordeel over het verwerkt bronnenmateriaal toch bemoeilijkt?

Soms rijst de vraag en de twijfel of niet te gemakkelijk met schaarse, in tijd en ruimte ver uiteenliggende, documenten besluiten worden geformuleerd die niet genoeg als hypothese worden voorgesteld. Trouwens ook met hypothesen moet voorzichtig worden omgesprongen: ze doen soms stommen spreken. Bepaald de Karolingische oorsprong van sommige rechtsverschijnselen lijkt ons onvoldoende bewezen.

Tenslotte doet de compositie van het werk een tikje stroef en verward aan. Als synthese mist het vormrijpheid, bouw, klare lijn en samenvatting. Te vaak ook wordt verwezen naar wat verder in het boek volgen zal.

Deze opmerkingen beletten helemaal niet dat het werk van dr Koch van allereerste gehalte is en voor de kennis der Vlaamse instellingen onmisbaar.

P. DECLERCK.

Dr. T. LUYKX, *Het grafelijk Geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone*, Leuven, Davidsfonds, 1952. Keurreeks nr. 47. 276 bl., ill.

Het boek is ingedeeld in twee gans verschillende delen.

Het eerste deel behandelt biografisch het geslacht Dampierre, afkomstig uit Champagne. Hoofdstukken zijn gewijd aan de stamouders van dit geslacht in Vlaanderen, aan Willem, graaf van Vlaanderen (1246-1251), en aan Gwijde tot aan zijn troonsbestijging (1251-1278). Dit deel is wetenschappelijk verantwoord.

Het tweede deel behandelt de strijd van de Dampierres tegen Filips de Schone (1289-1314). Dit deel is een compilatie van vroegere werken gewijd aan de bevrijdingsoorlog, vooral van het grote werk van F. FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel en Flandre* (Parijs, 1897).

Het is spijtig dat juist dit deel, waarin ontwikkelde lezers van het Davidsfonds nu het meeste belang stellen, slechts een vulgarisatiewerk is, waarin geen enkel aspect van de Vlaamse bevrijdingsoorlog opnieuw wordt onderzocht. Over deze strijd is nog veel te vinden, zoals de twee hierna gerecenseerde werken aantonen. De Keurreeks van het Davidsfonds had over deze strijd een oorspronkelijk werk verdiend.

Op blz. 267, onder de bronnenopgave, lees ik : « De Brugse stadsrekeningen van rond de Guldensporenslag werden uitgegeven door J. COLENS (1302. *Le compte communal de la ville de Bruges, mai 1302 à février 1303*, in *Publ. Soc. Emul. de Bruges*, Brugge, 1886) ». Dit bewijst dat de schrijver dit boek niet gebruikt heeft. Het is de Brugse stadsrekening over het jaar 1302. De andere Brugse rekeningen over het eerste jaar van de Vlaamse bevrijdingsoorlog staan volledig afgedrukt bij L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, Deel I, onder de nrs. 155-162, 164, 167-169, 172-177, 180-181, 185 en 190.

36 met zorg gekozen platen illustreren het werk.

JOS. DE SMET.

Dr L. DELFOS, *Het Avontuur van de Liebaards. 1297-1302-1304. Geschiedenis van een Vlaamse opstand « omme die defense van den Lande »*. Tielt, Lannoo, 1952. XII en 362 bl. met schetsen en aantekeningen.

Na een inleiding over de geschiedenis van het graafschap Vaanderen vanaf Bouvines (1214) tot aan de troonsbeklimming

van Filips de Schone (1289), behandelt Dr Delfos, op zeer grondige wijze, de beroerde jaren 1289-1305.

Het eigenlijke werk is ingedeeld in vier grote delen : de Franse knoerijen in Vlaanderen tegen Gwijde van Dampierre (1289-1296) ; de oorlog tussen Gwijde en zijn suzerein, die eindigde met de inlijving van het graafschap bij de Franse kroon (1297-1300) ; Vlaanderen als domein van de Franse kroon (1300-1301) ; en eindelijk de Vlaamse bevrijdingsoorlog (1302-1304).

Een epiloog geeft in het kort de gevolgen van het verdrag van Athis en de betrekkingen tussen Vlaanderen en Frankrijk tot circa 1320.

De schrijver toont het groot belang van het verdrag van Melun van 1226, waarbij de Vlaamse adel en de Vlaamse steden onder eed de verbintenis moesten aangaan, met de koning van Frankrijk mede te strijden, tegen de graaf van Vlaanderen, iedermaal deze laatste tegen zijn suzerein rebelleerde. Op regelmatige tijdstippen moesten de Vlamingen deze eed hernieuwen. Dit gebeurde nog in 1289, bij de troonsbestijging van koning Filips de Schone. Daaruit volgt dat de leliaards, als partijgangers van de Franse koning, zich in de legaliteit bevonden, alhoewel de koning, die aan Gwijde van Dampierre het recht ontzegde door zijn « pairs » geoordeeld te worden, zelf het verdrag had verbroken. Maar hoeveel mensen kenden deze bepaling van het verdrag ? Zij wisten alleen dat ze de partij van de koning moesten kiezen in geval de graaf tegen hem rebelleerde.

Delfos laat ook heel goed uitschijnen dat de strijd van 1280 tot 1297 in de Vlaamse steden, geen sociale strijd was van de arme ambachtslieden tegen de rijke patriciërs, maar veeleer een politieke strijd tussen twee klieken patriciërs : enerzijds de schepenen en hun aanhang, en anderzijds de oppositie. De schrijver heeft echter niet ingezien dat in deze tijd, de rijkgeworden ambachtslieden te Brugge en te Ieper, stilaan tot de poorterij gerekend werden, alhoewel zij, als ambachtsman, over geen politieke rechten beschikten. Zij wilden ook medezeggenschap verkrijgen in het bestuur van de stad. Dit wordt o. m. bevestigd door de houding van de rijkste Brugse ambachten van de slaggers, visverkopers en makelaars, die in 1309 met de patriciërs medegingen tegen de armste ambachten van de weefnijverheid, die in opstand waren gekomen (bl. 315). De ambachtslieden in het algemeen hebben slechts een passieve rol gespeeld in deze politieke strijd. Zij liepen mede

met de oppositie, maar zij hadden geen de minste invloed. Wij weten door het baanbrekend werk van Dr. C. Wyffels, *De oorsprong der Ambachten in Vlaanderen en Brabant* (Brussel, 1951, bl. 59-84), dat de ambachten door de magistraat waren ingesteld om de kleine man aan een streng economisch toezicht te onderwerpen. Het is slechts na 1302 dat de Vlaamse ambachten onafhankelijke beroepsverenigingen zijn geworden, met dekens gekozen uit hun midden. Vóór die tijd werden de dekens door de magistraat benoemd en buiten het ambacht genomen. Nog in 1302, na de Brugse Metten, was de deken van het talrijkste Brugse ambacht, namelijk van de wevers, een van de rijkste poorters van de stad.

In 1302 werden de Brugse ambachtslieden niet vergoed voor hun militaire prestaties, terwijl de stad zeer grote sommen uitgaf voor de Vlaamse prinsen en voor de vreemde ridders. Na de bevrijding van Waals Vlaanderen in Augustus 1302, sloegen zekere ambachtslieden, door armoede gedreven, aan het plunderen zowel bij vriend als bij vijand. Eindelijk leende de Brugse magistraat zekere karig bemeten hulp gelden aan de armste ambachten, namelijk aan wevers, volders en scheerders. Deze ambachten vormden de $\frac{2}{5}$ van de Brugse effectieven, die zoveel hadden bijgedragen tot de schitterende overwinning op Groeninge. Indien zij over enige invloed hadden beschikt, zouden zij van de stad de betaling van hun krijgskosten hebben afgeëist.

De schrijver overdrijft de sympathie die men in Vlaanderen gevoelde voor Gwijde van Dampierre. Door zijn onhandige en egoïstische politiek had de graaf het verkorven bij zijn onderdanen. Dat de Brugse bevolking onverschillig stond tegenover de graaf toont het feit dat op 25 September 1207, nauwelijks één week na de overgave van de stad aan Filips de Schone, reeds Brugse ambachtslieden met de Fransen naar Damme meetrokken, om deze stad tegen Gwijde van Dampierre te helpen verdedigen (VERBRUGGEN, *De Slag der Gulden Sporen*, blz. 27).

Ik kan niet aannemen wat Dr Delfos schrijft over Pieter de Coning (bl. 171-172). Al de tijdgenoten die hem hebben gekend beschrijven hem als een arme wever. Delfos wil er een notabele, dus een patriciër van maken. Pieter deed veel voor de boogschutters, maar deze laatste werden genomen onder de ambachtslieden. Geen enkele van de coningstavels van de boogschutters, die in de krijgstochten van 1302 vermeld staan, behoorde tot de poortery (VERBRUGGEN, *a. w.*, bl. 203).

Het feit dat de dochter van Pieter huwde met de rijke Brugse poorter Pauwels van Langemarck, die te Groeninge, samen met Pieter de Coning, tot ridder geslagen werd, bewijst niet dat Pieter tot de welstellende ambachtslieden behoorde. Na de slag der Gulden Sporen had Pieter als beloning, een jaarlijkse rente van duizend pond ontvangen, bezet op de tol te Damme. Daardoor werd hij een van de rijkste inwoners van de stad. In 1292 immers, waren er te Brugge slechts 248 inwoners die meer dan 1000 pond bezaten.

Onder de Brugse poorters had men in 1302 evenveel leliaards als klauwaards. Volgens opzoekingen die ik onlangs ondernam, was het aantal Brugse leliaards groter in 1302 dan in mijn studie over de poorterlijke ruitery vermeld staat. Wij weten nu met zekerheid dat van de 248 rijkste Brugse inwoners in 1292 er in 1302 74 leliaards waren en 75 klauwaards (bl. 172 en 234).

Over het oproer te Brugge op 13 Juli 1301 (bl. 181), vind ik nergens het bewijs dat een deel van de patriciërs zich uit de strijd terugtrok wanneer deze te Brugge de orde wilde herstellen die door de ambachtslieden gestoord werd. De straf die Châtillon aan de stad oplegde (bl. 182 en 187) na dit sociaal oproer, en dat zowel de ambachtslieden trof, die het oproer hadden verwekt, als de poorters die vruchteloos hadden gepoogd de orde te herstellen, was een grove fout van Châtillon. Deze straf bracht de poorters en de ambachtslieden weer nader bij elkaar, en legt uit waarom zoveel patriciërs, na de Brugse Metten van 18 Mei 1302, tot de opstand tegen de Fransen zijn toegetroten. Vóór deze opstand werkten de rijke poorters te Brugge broederlijk samen, zowel voor het aanleggen der nieuwe vestingen in 1297-1300, waaraan 16 toekomstige leliaards en 9 toekomstige klauwaards medewerkten, als voor de uitvaardiging van het nieuw reglement van 19 December 1298 over de jaarlijkse hernieuwing van de Brugse magistratuur, waar 40 toekomstige leliaards en 15 toekomstige klauwaards tussenkwamen.

Na de opstand van Februari 1302 werd te Brugge een nieuw magistratuur gevormd. Delfos aanziet als een symbool van het samengaan van groot en klein, het feit dat van de twee burgemeesters, er een tot de rijke poorters behoorde en de andere een volder was (bl. 211). De schrijver schijnt de bevoegdheid niet te kennen van de twee burgemeesters. De burgemeester van schepenen, de patriciër, was het hoofd van de stad en van de schepenen ; bij zijn afwezigheid, werd hij vervangen

door de eerste schepene. De burgemeester van de commune, de volder, was het hoofd van de raadsheren ; in de hiërarchie kwam hij na de schepenen en was een soort hoofdcommissaris van politie. Hij was geen vertegenwoordiger van de kleine burgerij (bl. 233), maar de vertegenwoordiger van de proletariërs uit de weefnijverheid.

Dat de Franssen in 1302 troepen wilden landen in de havens van het Zwin staat nergens vermeld. De Bruggelingen verwachtten ook geen grote aanval van uit zee, aangezien de wacht op het Zwin verzekerd werd door één galiotkin en vier koggen met een bemanning van 200 « soudeniërs » (J. COLLENS, 1302. *Le compte communal de la ville de Bruges*, bl. 150-151).

De akte van 25 April 1303 (bl. 282) heeft geen de minste betrekking met het bewaren van de stedelijke voorrechtbrieven door de burgemeester van schepenen en de negen zwaardekens van de stad, maar handelt alleen over de aanstelling van de honderd mannen als « paisières » of vrede-rechters te Brugge (L. GILLIODTS, *Coutumes de Bruges*, Deel I, bl. 281 en WARNKOENIG-GELDOLF, *Histoire de la Flandre*, IV. bl. 315).

De nieuwe revolutionnaire magistraat, waarin nu ook de ambachten vertegenwoordigd waren, hield zich afzijdig van het kleine volk, zoals vroeger de patriciërs ; zie daarover de opstand te Ieper op 29 November 1303 (bl. 282). Na de opstand van 1302 was de democratie nog niet ingeburgerd in onze steden. Op de Groeningekouter waren de Brugse poorters niet in groep aanwezig. Zij betaalden liever om thuis te blijven en lieten de kleine man vechten (VERBRUGGEN, *a. w.*, bl. 205-210).

Het valt ook op dat Dr Delfos slechts één enkele bijdrage heeft ingezien van Dr J. Verbruggen, die onze beste specialist is voor de militaire geschiedenis van de Vlaamse bevrijdingsoorlog. Zo komt het dat hij voor de legers erg overdreven effectieven aangeeft : op Groeninge 6-7000 Franse ruiters en 30.000 man Frans voetvolk (bl. 243), in de slag bij Arke 60.000 Vamingen op een front van een halve mijl of 750 meters (bl. 279), 9-10.000 Franse ruiters bij de Pevelenberg (bl. 291). Als men de beschrijving van de slag der Gulden Sporen en van de slag bij de Pevelenberg bij Delos, vergelijkt met de zakelijke uiteenzetting van Verbruggen in zijn groot werk en in zijn bijdrage over de Pevelenberg (*Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, IV, bl. 169-198), dan ziet

men, vooral voor de slag bij de Pevelenberg, dat Delfos een letterkundig stuk geschreven heeft, maar geen geschiedenis.

Delfos verwacht, waar hij op bl. 206, 251 en 355 n. 144, al de Brugse poorters, die de titel « der » of « den here » dragen, tot ridder bevordert. Slechts diegene die de titel « min here » dragen zijn ridders. Van de vier namen op bl. 206 is slechts één ridder namelijk Pauwels van Langemarck ; en van de negen namen opgegeven in nota 144, zijn slechts drie ridders : Pauwels van Langemarck, Raven Danwilt en Pieter de Coning.

Ik ben het ook niet eens met hetgene Delfos schrijft over de « eer van het land » (bl. 110). Onze voorouders kenden ons modern begrip van vaderlandsliefde niet. Wanneer Galbert in 1127 schrijft over « patria », dan ontleent hij dit woord aan de klassieke Latijnse schrijvers, evenals « de roem van ons Vlaanderen ». Hij volgt eenvoudig zijn Latijnse modellen na. In 1127 dringt het « volk » van Vlaanderen zijn kandidaat als graaf op aan de Franse koning. Maar dit « volk » bestond uit enkele gezaghebbende personen. « De staat en de eer van het land » uit de tekst van 1297 mogen wij ook niet in moderne zin opvatten. Vaderlandsliefde, zoals wij dit begrijpen, bestond niet rond 1300. De overdracht van Waals Vlaanderen aan de Franse kroon in 1312 verwekte geen het minste verzet in Diets Vlaanderen. Vergelijk daarbij de reactie in het Belgisch Parlement vanaf 19 Februari 1839, wanneer België aan Nederland het Groothertogdom Luxemburg en Nederlands Limburg moest afstaan ! Hier klonk een heel andere toon.

Dr Delfos schijnt soms nog te schrijven onder de invloed van de romantiek. Hij gelooft nog dat in de XIIIe eeuw en rond 1300, het volk of liever « de man in de straat » enige invloed had op de stedelijke besturen. De Brugse Metten waren een spontane en niet georganiseerde uitbarsting van de volkswoede, waarvan terstond Brugse patriciërs en prinsen uit het huis der Dampierres de leiding namen. De kleine man had er evenmin invloed als vroeger. Hij moest alleen ten strijde trekken terwijl de poorters thuis bleven.

De schrijver vergeet ook dat, vooral in beroerde tijden, veel mensen de vlag naar de wind uithangen (bl. 118 en 122). De twee laatste oorlogen hebben daarvan talrijke voorbeelden gegeven. Onze voorouders waren mensen zoals wij. Voor hun ook was de oorlog een groot ongeluk dat gepaard ging met veel armoede en ontberingen voor de kleine man, en waar de strijders een bewonderenswaardige opoffering aan de dag

legden. Zij werden niet eens beloond door hun « democratische » schepenen, terwijl enkele groten als profiteurs grote winsten boekten.

Het werk van Dr L. Delfos, opgesteld in een boeiende stijl, is een levenswerk, dat zeer goede delen bevat. Daarom ook wordt het hier zo grondig besproken. De schrijver vergeet echter veel te dikwijls wat hij zelf op bl. 32 neerpent, waar hij ten strijde trekt tegen wat hij noemt de « photomontage » van wijlen Prof. G. Desmarez : « Waar in de mozaïek van het historisch beeld steentjes ontbreken, worden ze al te vaak door de onwaarschijnlijkste verzinnsels uit de fantasie vervangen ».

Nu bevat het boek van Dr Delfos een tamelijk hoog procent fantasie en gissingen. De schrijver heeft een eigen kijk op de geschiedenis.

« Het Avontuur der Liebaards » lijkt soms meer op een historische roman dan op een wetenschappelijk werk. Ik herinner slechts aan de titels : « een liefde-idylle, de witte Torens, nog eens Voorspellingen, Tekenen en Voorspellingen, de taal der sterren en planeten, een magische Held, de Nachtwake der Bruggelingen, het spookbeeld van Groeninghe, een duivelse Phantasmagorie, het Magisch Einde, de wrekende Gerechtigheid ».

Er valt ook te betreuren dat het boek niet voorzien is van een register van namen.

JOS. DE SMET

Dr. J. F. VERBRUGGEN, *De Slag der Gulden-sporen. Bijdrage tot de Geschiedenis van Vlaanderens Vrijheidsoorlog. 1297-1305.* Antwerpen, N.V. Standaard-Boekhandel, 1952, XIV en 342 blz. Ill.

Het boek van Dr J. F. Verbruggen is een standaardwerk dat het militaire aspect van de Vlaamse bevrijding grondig behandelt.

Na een overzicht van de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen op het einde van de XIIIe eeuw tot aan de Brugse Metten van 18 Mei 1302, geeft zijn eerste deel een kritische studie van de bronnen over de Sporenslag. Het tweede deel gewijd aan de slag, is het meest interessante. De schrijver behandelt het terrein en de twee legers. Hij is ook de eerste om de kist van Oxford waar, in zeven taferelen, de gebeurtenissen van 18 Mei tot 11 Juli 1302 door een tijdgenoot werden gebeeldhouwd, op een grondige wijze te bestuderen.

Na een overzicht van het strategisch probleem dat zich voor de Vlaamse prinsinnen stelde na de Brugse Metten, geeft hij ons een zeer grondige studie van de slag op de Groeningekouter.

Zijn slotbeschouwingen gaan over de militaire gevolgen van de Sporenslag. Deze veldslag wordt vergeleken met twee veldslagen te Bannockburn in 1314 en te Morgarten in 1315, waar ook het voetvolk een ridderleger versloeg.

Een zeer interessant onderdeel van de studie van Dr Verbruggen is het vaststellen van de effectieven, waarin de schrijver met een zeer precieze maar tijdrovende methode ieder man, die met name vermeld wordt in de bronnen, heeft geïdentificeerd. Hij bewijst op afdoende wijze dat de Brugse poorterij niet in groep heeft deelgenomen noch aan de Sporenslag, noch aan de gevechten van 1303. Volgens hem was het omdat de ambachtslieden de poorters niet vertrouwden. Maar in 1302 hadden de ambachtslieden geen invloed. Ik geloof veeleer dat de poorters vrijwillig thuisbleven en liever geldelijk bijdroegen tot de oorlog. Zij lieten het gevaarlijk werk over aan de kleine man.

Zijn grondige kritische studie van de bronnen is zeer welkom bij de specialisten, maar voor de gewone lezer is dit deel wat te lang.

Een verzorgd register van persoons- en plaatsnamen draagt veel bij tot de bruikbaarheid van het werk.

JOS. DE SMET.

C. WYFFELS, *De Oorsprong der Ambachten in Vlaanderen en Brabant*, (Avec résumé français). Brussel, Paleis der Acad., 1951, in 8°, 159 blz. (Verhandel. van de Kon. Vl. Acad. voor Wet., Lett. en Schone Kunsten van België, L. 13).

Het vraagstuk betreffende de oorsprong van het Middeleeuws ambachtswezen heeft reeds de aandacht van talrijke historici gaande gemaakt, maar tot nog toe werd geen algemeen aanvaardbare oplossing gevonden. Dit is te wijten aan het feit dat het wordingsproces van de ambachten in het West-Europese kader een zeer grote complexiteit vertoont, die nog niet in al haar nuances kan worden achterhaald. Vooraleer een definitieve synthese te kunnen opbouwen, is het noodzakelijk over méér voorstudies te beschikken, die nauwkeurig de verschillende factoren nagaan, die bij het

ontstaan der ambachten voor bepaalde steden of groepen van steden met een gelijkaardige economisch-sociale structuur aanwezig geweest zijn.

De bedoeling van het werk van de h. C. Wyffels is een dergelijke voorstudie te leveren, door het vormingsproces der ambachten na te gaan, enerzijds in Diets-Vlaanderen en in de steden Doornik, Dowaaï, Sint-Omaars en Valencijn, die inderdaad in economisch en sociaal opzicht met de textielcentra van Diets-Vlaanderen kunnen gelijkgesteld worden, en anderzijds in Brabant met de steden Mechelen en Sint-Truiden, die economisch nauw met de Brabantse verwant zijn. Eigenlijk gesproken, stemt dus de titel van het werk niet heel precies met de inhoud overeen. Chronologisch sluit de studie af met de overgang van de precorporatieve periode naar de corporatieve, m.a.w. met het ogenblik waarop de ambachten een ruime graad van autonomie verwerven, wat meestal op revolutionaire wijze gebeurt.

De studie van de h. C. Wyffels is onderverdeeld in vijf hoofdstukken. In een eerste hoofdstuk onderzoekt de auteur de toestand in Vlaanderen en Brabant in het licht der algemene vooruitgezette theoriën en komt tot de conclusie dat geen enkele van de tot nog toe geformuleerde stellingen onvoorwaardelijk en globaal op de historische gegevens toepasselijk is. Ook de enkele studies, die meer in het bijzonder aan onze gewesten zijn gewijd, blijken al evenmin aan het kritisch onderzoek weerstand te bieden.

In het tweede hoofdstuk toont de auteur aan, hoe het organiserende toezicht van de stadsverheid over handel en nijverheid uiteindelijk heeft geleid tot het verplicht groeperen van de ambachtlieden onder het gezag van door de schepenen of het koopmansgild benoemde toezichters. In de meeste gevallen zijn deze toezichters geen leden van het ambacht. De grote, bestuurde ambachten hebben ook het eerst autonomie verworven. Andere, minder belangrijke groeperingen zijn gereguleerde ambachten, die nog geen leiders, maar wel keuren hebben. Een laatste groep, waarvan de rol in de stadseconomie trouwens van ondergeschikt belang is, omvat de niet gereguleerde ambachten. De beide laatstgenoemde groepen schijnen het talrijkst en het langst in Brabant bestaan te hebben.

Het derde hoofdstuk is gewijd aan de actie van de ambachten in het kader van de overheidsorganisatie. Hierin wordt aangetoond dat de stadsoverheid tot op zekere hoogte

heeft moeten toegeven aan de eisen der handwerkers, zodat deze laatsten op het einde der precorporatieve periode er reeds in geslaagd waren de basis te leggen voor hun latere autonomie.

Het vierde hoofdstuk behandelt de militaire organisatie. De vroegste stedelijke militaire inrichting had de territoriale omschrijving ten grondslag en was een schepping van de stadsoverheid. In de loop van de XIIIe en XIVe eeuwen werd het ambacht nagenoeg overal de militaire eenheid. Deze ommekeer is ongetwijfeld het werk geweest van de ambachtslieden en werd bovendien in de hand gewerkt door hun locale concentratie.

In het laatste hoofdstuk onderzoekt schrijver de rol gespeeld door het ambachtsbroederschap gedurende de precorporatieve periode. Het broederschap bestond in werkelijkheid buiten en naast het economisch ambacht en omvatte trouwens in veel gevallen leden van verschillende ambachten. Voor het ontstaan der ambachten hebben de broederschappen vooral betekenis gehad als centra van agitatie: de handwerkers gebruikten ze immers in tijden van sociale woelingen als steun in hun strijd tegen het patriciaat.

Uiteraard moet een onderwerp als het hier behandelde zich met vrij late bronnen behelpen. Immers, de teksten klimmen meestal niet hoger op dan tot het midden van de XIIIe eeuw en bevatten bovendien nog vrij schaarse gegevens. Bij de meeste historici heeft dat voor gevolg gehad dat de hersamenstelling en de ontwikkeling van de feiten voor een groot deel op hypothetische interpretaties zijn gebouwd. De schrijver geeft hier blijk zowel van een grondige kennis van de literatuur als van een juiste en nauwgezette ontleding en bewerking van de bronnen. Los van elke aprioristische voorstelling heeft hij zoveel mogelijk hypothetische interpretaties vermeden en alleen die vormingsfactoren in aanmerking genomen, die een werkelijke rol hebben gespeeld. Hij heeft met grote zorg de relatieve betekenis van de verschillende factoren weten te belichten en tevens met uiterste omzichtigheid de conclusies geformuleerd. Soms wel eens te voorzichtig, want zo heeft hij bijvoorbeeld vermeden een preciese bepaling van het begrip « ambacht » te geven. Hij raakt weliswaar dit probleem aan, maar heeft het niet uitgewerkt. Op zijn geheel is het werk van de heer C. Wyffels een belangrijke bijdrage tot de kennis van het zo omstrede en interessante probleem van het ontstaan der ambachten.

H. COPPEJANS-DESMEDT.

Kroniek

(Afgesloten op 1 September 1952)

In Memoriam.

Op 10 Mei 1952 overleed te Brugge Monseigneur HENRI LAMIROY, de 23e bisschop van het bisdom Brugge. Geboren te Heurne (O.-VI.) de 29 Augustus 1883, priester gewijd de 18 December 1909, werd hij na het doctoraat in de wijsbegeerte en het magistraat in de godgeleerdheid verworven te hebben aan de Leuvense Universiteit, hoogleraar aan het Brugs Seminarie en deken van Ieper. In 1931 volgde hij Mgr Waffelaert op als bisschop van Brugge. In onze kroniek dient aangestipt wat de overleden kerkvoogd presteerde in verband met de geschiedenis en de oudheidkunde van Vlaanderen. Vooral dient vermeld dat hij in al de parochies van zijn bisdom een nauwkeurige inventaris deed opmaken van gans het kerkgoed (gewijde vaten, gewaden, meubels, enz.), inventaris die voor de kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen ongetwijfeld een rijke aanwinst is. Het omvangrijk archief, dat op het bisschoppelijk paleis bewaard wordt, werd voor historische opsporingen opengesteld. Ten slotte was het onder het bestuur van Mgr Lamiroy, dat o. m. de Brugse kathedraal een gans nieuw uitzicht kreeg door het verplaatsen van het doksaal en het orgel, en dat de oude gebouwen van het Brugse Seminarie (de voormalige Duinenabdij) een kunstvolle herstelling ondergingen.

Te Leuven overleed op 2 Maart 1952 E.P. EDOUARD DE MOREAU, S. J. Hij werd geboren te Andoy de 26 Augustus 1879. Hij onderwees de kerkelijke geschiedenis aan het Theologisch College van de Jezuiten te Leuven sedert 1913. Benevens detail-studies, waaronder uitmunten die over de abdij van Villers (1909) en over Sint Amandus (1930), gaf hij een breedopgezet werk uit : *L'histoire de l'Eglise en Belgique* (1940-1948). Reeds vier delen van dit grote werk mocht de overledene uitgeven. Bij zijn afsterven had hij pas de drukproeven verbeterd van het vijfde deel en had hij de laatste hand gelegd aan het manuscript van het zesde deel, dat de geschiedenis van de Kerk in België behandelt van 1633 tot 1789 (Zie *RHE.*, 1952, blz. 338-339).

Op 14 Juni 1952 overleed te Brugge Mgr JOZEF VANDERMEERSCH. Jaren lang onderwees hij op het Brugs Seminarie de dogmatische godgeleerdheid. Van zijn hand verschenen verscheidene zeer gewaardeerde theologische werken. Hij was lid van ons Genootschap.

Op 18 Januari 1952 overleed te Brugge, waar hij in 1891 geboren was, ALBERT MAENE. Hij werkte vóór 1914 aan *Biekorf* mede, kwam later in het drukkersbedrijf en ging aldus belangstellen in de geschiedenis van de drukkunst ; de belangrijkste bijdrage die hij op dat gebied leverde verscheen onder de titel : *Le cas Brito*, in onze Handelingen (dl. LXXXI, 1938, blz. 91-102).

J. D. C.

Geschiedenis in West-Vlaanderen.

FEESTALBUM M. ENGLISH.

Het album ter ere van E. H. Michiel English, ons geacht bestuurslid, is verschenen. Het is een lijvig boekdeel, waarin de Westvlaamse vrienden van de sympathieke geleerde allereerste studies gebundeld hebben, handelend over de kerkelijke en de kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen. Het is, zoals *Biekorf*, 1952, blz. 94 drukt : « Een statig boek, dat begint met een schets van de veelzijdige en vruchtbare werkzaamheid van de Gevierde, gevolgd door een bibliographie van zijn talrijke publicaties en een index op de overrijke inhoud van zijn bijdragen als « Dagklapper » in Brugse weekbladen (*La Patrie* ; *Kerkelijk Leven* en *Parochieblad Brugge*). » Op een intieme en echt gezellige samenkomst van enkele vrienden ten huize van onze geachte thesaurier Kanunnik Hodüm op derde Paasdag (15 April 1952) werd de gevierde een exemplaar van het album in prachtband met speciale St. Michielstempel aangeboden.

J. D. C.

650e VERJARING VAN DE GULDENSPORENSLAG.

De verjaring van de glorieuse veldslag van 1302 gaf aanleiding tot de uitgave van verscheidene gedegen historische studies, en ook tot het inrichten te Brugge en te Kortrijk van tentoonstellingen gewijd aan de herdenking van de heugelijke zegepraal. Drie wetenschappelijk-verantwoorde studies heb-

ben vooral de aandacht getrokken. Alhoewel niet door West-vlaamse historici geschreven, dienen ze in onze kroniek geciteerd te worden, daar het gaat om de slag van Groeninge. Twee van die studies handelen over de strijd tussen Vlaanderen en Frankrijk, waarvan de slag bij Kortrijk het hoogtepunt was, namelijk dr T. Luyckx, Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone (Davidsfonds-Keurreeks), Leuven, 1952, 275 pp. en Dr. L. Delfos, Het Avontuur van de Liebaards. 1297-1304. Geschiedenis van een Vlaamse opstand « omme die defense van den lande ». Tielt, XII - 361 pp. Dit laatste werk vooral wordt in de geschiedkundige kringen als een merkwaardige monografie over die geschiedenisperiode aanschouwd. Groter bijval nog had het derde boek, waarin speciaal de veldslag van 1302 behandeld wordt. Namelijk dit van Dr J. F. Verbruggen, De slag der Guldensporen. Bijdrage tot de geschiedenis van Vlaanderens vrijheidsoorlog, 1297-1305. Antwerpen-Amsterdam, 1952, XIII - 341 pp. In verband met deze merkwaardige studies dient gewezen op de zeer belangrijke artikels die verschenen in Biekorf, 1952, nam. die van A. Viaene, Gulden Sporen te Kortrijk, blz. 153-169 en van B. (Biekorf?), De Kist van Oxford, blz. 183-184. Zonder twijfel zullen deze beide studies aanleiding geven tot verdere opsporingen en ons dichter brengen bij de historische waarheid !

J. D. C.

VONDST TE DEVENTER VAN EEN ONBEKEND HANDSCHRIFT OVER DE GEBEURTENISSEN VAN 1302.

De archivaris van de Atheneumbibliotheek van Deventer, Dr Koch, zou aldaar een stuk ontdekt hebben van een zeer merkwaardig handschrift, jammer genoeg verloren, waarin het verloop van de gebeurtenissen in Vlaanderen in 1302-1303 zou opgetekend zijn. Het fragment begint met de telling van het aantal gesneuvelden, dan volgt het relaas van de gebeurtenissen, die op de Groeningeslag zijn gevolgd. Het eindigt met mededelingen over de oorlog die in 1303 op Walcheren tegen de Zeeuwen werd gevoerd. Reeds zou historisch vastgesteld zijn, dat het verhaal geschreven werd in de benediktijnerabdij van Oudenburg en zeer kort na de hierin vermelde gebeurtenissen. Ongetwijfeld een merkwaardige vondst ! We drukken de hoop uit dat Dr Koch weldra dit handschrift zal publiceren, met het te verwachten wetenschappelijk commentaar !

J.D.C.

Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis in West-Vlaanderen.

HET GRUUTHUSEMUSEUM TE BRUGGE.

Gedurende de maanden Februari, Maart en April heeft het Centraal Ikonografisch Archief voor Nationale Kunst (A.C.L.) te Brussel, de fotografische inventaris opgemaakt van de Kunstwerken die in 't Gruuthusemuseum bewaard worden en behoren tot onze Nederlandse beschaving. Reeds waren honderde opnamen van dit museum in 't bezit van het A.C.L., maar in de loop van deze drie maanden, dat we het werk aldaar leidden, hebben we de fotoverzameling nog met een twaalfhonderdtal negatieven kunnen uitbreiden. Verklaaren dat alle werken van onze nationale kunst, in dit museum berustend, zodoende opgenomen zijn, ware de waarheid geweld aandoen, want tot op heden konden we geen toelating verkrijgen om de kanten en de voorwerpen uit de vóórhistorische, Gallo-Romeinse en Frankische periode te fotograferen. Hopelijk komt dit ook eerstdaags in orde en dan zal het Gruuthusemuseum één van de eerste musea zijn wiens bezit op die manier volledig is vastgelegd.

Terwijl we daar al die tijd aan 't werk waren, zijn ons verschillende bedenkingen vóór de geest gekomen betreffende het doel en de inrichting van het museum.

Ontegensprekelijk bezit het Gruuthusemuseum een kollektie kunstwerken van onschatbare waarde; het evenaart in belangrijkheid het Bijlokemuseum te Gent, zo het dit zelfs niet overtreft. Op het gebied van de beeldhouwkunst zijn talrijke XVe eeuwse houten beelden aanwezig; men bewaart er een belangrijke reeks konsoles uit dezelfde eeuw, afkomstig van schoorsteenmantels en versierd met allerhande koppen en figuurtjes. Ook de zestien belangrijke kraagstenen van 't Brugse stadhuis zijn hier geborgen. Zie: A. LOUIS, *Les consoles de l'hôtel de ville de Bruges*. — BTOK. VIII (1937), blz. 199-210; A. JANSSENS DE BISTHOVEN, *Het beeldhouwwerk van het Brugsche stadhuis*. — GBKG. X (1944), blz. 7-81.

Bij de schilderkunst vragen enkele taferelen van onze Vlaamse Primitieven de aandacht, alsmede het interessante Godelieveretabel van 1622 en de dokumentaire belangrijke kaarten van het Zwin en van de abdij ter Duinen. Verder vernoemen we nog de twee glasramen afkomstig uit de Brugse schilderskapel en voorstellende S. Joris en S. Michiel (begin XVIe eeuw). We vinden er eveneens een enige serie

Gotische koffertjes en kasten en imposante Barokmeubels, zeldzame lederen hulzen van middeleeuwse muziekinstrumenten. Het aardewerk omvat sierlijke Brugse, Brusselse, Torhoutse en Delftse exemplaren; de haardplaten laten ons toe een overzicht te krijgen van hun ontwikkeling vanaf de Middeleeuwen tot de XIXe eeuw. In de kantenverzameling vertoont men stukken die in belangrijkheid kunnen wedijveren met de mooiste uit de Musea van het Jubelpark. En ook de afdeling Archeologie geeft een sprekend beeld van wat in onze eigenstreekse bodem werd gevonden.

Zelfs aan de hand van dit vluchtig overzicht kan elkeen vaststellen dat in het Gruuthusemuseum één der belangrijkste kollekties van het land wordt bewaard. Maar is *bewaren* nu juist het enige doel van een museum? Zeker is dit het eerste doel, maar een museum in onze moderne maatschappij heeft nog een andere dringende taak te vervullen. Prof. J. Lavalleye omschrijft dit tweede doel als volgt: « Le second but d'un musée, aussi essentiel que le premier, est d'exposer, de mettre en valeur, de faire connaître et apprécier les œuvres qui y sont conservées; ce qui implique que les musées d'archéologie et des beaux-arts doivent remplir un rôle scientifique et artistique en même temps qu'un rôle éducatif et social. Si un musée n'était qu'une institution conservatoire, il pourrait être qualifié de nécropole, de tombeau ». Zie: J. LAVALLEYE, *Introduction aux études d'archéologie et d'histoire de l'art* (Doornik-Parijs), blz. 107.

Welnu, die indruk van doodsheid krijgt men bij het binnentreden van het Gruuthusemuseum te Brugge. Vooreerst is er een opvallend gebrek aan personeel, wat mede één der oorzaken is van de vervuildheid en slordigheid die er heerst; onderhoudswerken zijn overal noodzakelijk, elektriciteit ontbreekt grotendeels, centrale verwarming ontbreekt. Gans de inrichting wijst op een sleur en slenter die reeds jaren duurt; overal ontbreekt het besef van een moderne museuminrichting wat betreft belichting, uitstalling, groepering, enz.

Het vraagt natuurlijk een extra inspanning in een oud gebouw, dat niet voor tentoonstellingen werd gebouwd, een museum in te richten dat aan de moderne eisen voldoet. Maar dat opmerkelijke resultaten kunnen bereikt worden bewijzen o.a. het Bijlokemuseum te Gent, het F. Halsmuseum te Haarlem, 't Centraal Museum te Utrecht... Deze ieren ons ook dat veel kunstwerken op een ideale manier in een natuurlijk verband kunnen samengebracht worden. Waarom wordt in

't Gruuthusemuseum geen Gotische kamer ingericht, of een Barokzaal of een plaats in Lodewijk XV stijl? De voorwerpen daartoe nodig (meubels, schilderijen en andere kleinere zaken) zijn in meer dan voldoende mate voorhanden, maar ze bevinden zich het ganse gebouw door, verward door elkaar. Vergezeld van schetsen, maquettes en rekonstrukties zouden de voornaamste archeologische vondsten een uitstekend leermiddel betekenen voor jong en oud; nu leveren ze niet het minste nut op.

Wat moet er dan gezegd worden van het volledig ontbreken van een ernstige kataloog voor 't publiek of van de ontstentenis van een aanduiding bij de meeste voorwerpen? Kunnen wetenschappelijke navorsers inzage bekomen van de fiches en de inventarissen, die van elk voorwerp identiteit en herkomst opgeven? De «verzameling» te koop gestelde postkaarten is meer dan onbeduidend. Het is leerrijk dit eens te vergelijken met het museum van de Potterie.

Het ontbreken van het nodige personeel brengt ook het sluiten mee van diverse afdelingen, o.m. het Steenmuseum met 't verdiep er boven, waar het ijzersmeedwerk en de houtsnijkunst nochtans vrij sierlijk zijn tentoongesteld; de sectie nationale archeologie, die in een totale staat van verwaarlozing verkeert: vazen van verschillende perioden staan samen en de meeste bronzen voorwerpen hebben een alteratie ondergaan die een deskundige verzorging beslist noodzakelijk maakt.

Het is ook in het geheel niet noodzakelijk alle stukken te willen ten toon stellen; een verantwoorde keus van de mooiste, op een ideale manier uitgesteld, voldoet ruimschoots het publiek. Non multa sed multum!

Neen, het prestige van Brugge als kunststad wordt niet gediend door het Gruuthusemuseum. We menen dat alleen een ingrijpen vanwege 't stadsbestuur en een diepgaande hervorming in 't beheer van 't Museum aan deze toestand kan verhelpen. Een gedeelte van het bezit en het gebouw zelf behoren toch aan de stad. Het geven van subsidies lost niets op: toelagen kunnen alleen de allernoodzakelijkste onderhoudswerken dekken, niet de *geest* veranderen. Het is dit laatste punt dat telt.

Brugge, kunststad, moet naast een toerisme-, ook een kunstpolitiek voeren. Het wordt een werk op lange termijn!

LUC DEVLIEGHER.

OUDHEIDKUNDIGE ONTDEKKINGEN.

In deze kroniek behandelen we achtereenvolgens de ontdekkingen gedaan te Aalter, Koksijde (Duinenabdij) en Stasegem.

Aalter. — Bij het uitgraven van de bovenste zavellaag van een stuk grond op de wijk Oostergem werden vier oude urnen gevonden. Een van de vier was gebroken bij het opdelven. In de drie andere, die gaaf gebleven waren, vond men half verteerde beenderen. Ze zijn van ongelijke grote (de grootste is 30 cm. hoog). Erbij vond men ook een soort drinkbekertje en enige schoteltjes. Deskundigen zouden die urnen, waarvan geen exemplaren tot nu toe in Oost- of West-Vlaanderen gevonden werden, toeschrijven aan het einde van het ijzer-tijdvak.

Koksijde (Duinenabdij). — De opdelvingen in de oude Duinenabdij worden stelselmatig voortgezet. Thans is bijna gans de prelatuur aan het licht gekomen. Men stelt vast dat in de 16e eeuw herstellingswerken werden gedaan aan de hoofdgevel van dit gebouw. Die gevel werd bedekt met nieuwe bakstenen in vuurrode kleur en de versieringen aan deur en vensters werden in Renaissance-stijl opgetrokken. Ook trof men aldaar het fijn gesculpteerd wapenschild aan (ook in Renaissance-stijl) van abt Antoon Wydoot (1557-1566).

De laatste opdelvingen hebben tot de ontdekking geleid van het grote poortgebouw, dat de voornaamste ingang was van Duinen, en vooral van de oude St. Laurentiuskapel, waar volgens de traditie, de H. Bernardus bij zijn bezoek aan de abdij, de H. Mis gelezen hebben. Men vermoedt dat deze kapel een overblijfsel is van de vroegere abdijgebouwen, die opgetrokken werden door abt Fulco (1128-1138) en die volgens de grote geschiedkundige van de abdij, Karel de Visch, vlak bij (*justa!*) de 13e eeuwse nieuwe abdij lagen. Een voorlopig klein museum bevat thans een groot deel van de voorwerpen (moeffen, gesculpteerde stenen, tegels, vaatwerk, aardewerk, stukken brandvensters, geldstukken, enz.) die bij de opgravingen tot nu toe ontdekt werden.

Stasegem bij Harelbeke. — Bij de Luipaard-brug zou bij een pannenbakkerij een oude romeinse waterput ontdekt zijn, gegraven in een eiken stam van 1.10 m. diameter, en die 4.50 m. zou diep zijn. In de grond van die put werd romeins vaatwerk gevonden. Het verder onderzoek werd aan deskundigen toevertrouwd. J.D.C.

Boekenschouw

voor de

Geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen

en de provincie West-Vlaanderen

(1 Juli 1951 — 30 Juni 1952)

Voor de regels, die bij de samenstelling van deze Boekenschouw werden gevolgd, zie *Hand. Em. LXXXVIII (1951)*, p. 172.

Aan onderhavige Boekenschouw verleenden hun medewerking : Z.E.H. J. De Cuyper, Z.E.H. C. Denorme, dr. J. De Smet, drs. L. Devliegher, Dom N. Huyghebaert, dr. A. Janssens de Bisthoven, O. Mus, Dom A. Pil, A. Schouteet, H. Stalpaert, prof. mr. E. I. Strubbe, dr. G. Van Acker, J. Vandamme, Z.E.H. A. Viaene en dr. J. Marechal, aan wie de leiding werd toevertrouwd.

I. HULPWETENSCHAPPEN.

1. HANDLEIDING. BOEKENSCHOUW.

1. J. Dhondt & A. Scufflaire, *Bibliographie de l'histoire de Belgique 1950*. — RN. XXXIII (1951), p. 150-207.
2. J. Dhondt, J. Bovesse, M. Bruwier, J. De Roo, C. Joset & A. Scufflaire, *Bibliographie de l'histoire de Belgique 1951*. — RN. XXXIV (1952), p. 133-164.
3. X., *Index scriptorum operumque Latino-Gallicorum saeculi XI. Addenda et corrigenda*. — ALMA. XXI (1951), p. 173-192.
Aanvulling op ALMA. XVI (1942), p. 5-69 en XVII (1943), p. 28-37.
4. R. Dekkers, *Bibliotheca Belgica Juridica. Een bio-bibliographisch overzicht der rechtsgeleerdheid in de Nederlanden van de vroegste tijden af tot 1800*. — KVAB. Verh. Lett. XIII, 14 (1951). In 8°, XX + 236 p.
Vrij volledig, ook voor de Vlaamse juristen. Vgl. nr. 137 hierna.
5. A. Schouteet, *Inventaris van het archief van het voormalige ambacht van de goud- en zilversmeden te Brugge*. — Hand. Em. LXXXIX (1952), p. 56-67.

Dit archief wordt bewaard ten dele op het Stadsarchief en ten dele op het Rijksarchief te Brugge.

6. J. De Smet, *Rijksarchief te Brugge. Inventaris van het archief van de Franse hoofdsteden in West-Vlaanderen 1794-1814*. Brussel, Alg. Rijksarchief, 1951.
Met een inleiding over de bestuurlijke inrichting.
7. 1302-1952. *Kortrijk. Guldensporenfeesten*. Kortrijk, Groeninghe Drukk. (1952), 80, 64 pp.
Catalogus van de feestelijkheden met een historische inleiding *Bij de herdenking van de Slag der Gulden Sporen*, door Dr. J. SOETE (p. 6-18).
8. *Stad Brugge. Tentoonstelling van historische bescheiden « Brugge tegen Filips de Schone », 1280-1309*. Brugge, 14 Juni - 3 Augustus 1952. 32 p. in - 80, ill.
Catalogus. Met een historische inleiding : *Brugge en de bevrijding van het graafschap Vlaanderen*, door A. SCHOUTEET en J. DE SMET.
9. J. Buntinx, *De Raad van Vlaanderen (1386-1795) en zijn archief*. — Cultureel Jaarboek voor Oost-Vlaanderen, I (1950), p. 239-268.
10. v[an] R[enyngh]e] d[e] V[oxvrie], *Les registres paroissiaux de la Flandre Occidentale*. — TF. IV, (1951), p. 201-217.
Opgave van de parochiale registers bewaard op het Rijksarchief te Brugge.
11. *Catalogue de l'Exposition l'Art du Moyen Age en Artois. Tapisseries d'Arras (15 avril - 15 mai), Manuscrits à Peintures, Sceaux (15 avril - 2 septembre), Orfèvrerie (1 - 30 juin)*. Arras, 1951. In 80, 80 p. + 20 ill.
Met een inleiding : *L'Art religieux du Moyen Age en Artois*, door P. HELIOT.
12. *De Eeuw van Bourgondië. Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, 13 October - 16 December 1951. Catalogus uitgegeven door het Ministerie van Openbaar Onderwijs*. Z.p.n.n. (Brussel, 1951), in 80, 109 p. + 72 ill.
Met *Woord Vooraf* van E. LANGUI, *Geschiedkundig overzicht van de Bourgondische Landen* door F. VERCAUTEREN, en *Bourgondisch Maecenaat* door R. VAN LUTTERVELT. — Bestaat ook in het Frans.
13. *De Eeuw van Bourgondië. Paleis voor Schone Kunsten. Brussel 13 October-16 December 1951*. Z.p.n.n. (Brussel, 1951), in 80, 32 p.
Bestaat ook in het Frans.
14. *Fiamminghi e Italia. Meesterwerken van Vlaamse en Italiaanse Meesters van de XVe tot de XVIIIe eeuw, Stedelijk Museum, Brugge, Juli - Augustus 1951*. Brussel, z.j. (1951), in 80, 80 p. + 88 ill.
Met een inleiding door P. FIERENS. — Onder dezelfde titel verscheen bovendien een in 80, 16 p. als beknopte catalogus.

15. *Religieuze Kunst in Oostvlaanderen. Provinciebestuur van Oostvlaanderen. 15 September - 14 October 1951, Bijloke-Museum, Gent. Z.j.n.n. (Eeklo, 1951), in 8°, 129 p.*

Hebben aan deze catalogus medegewerkt : R. APERS, J. DENYS, H. NOWE, E. DHANENS, F. DE SMIDT, A. VAN DE WALLE, P. EECKHOUT, J. DUVERGER en J. VERSYP.

16. F. Van Es, *Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten - Jaargang I - XXV (1926-1950)*. Gent, (1952), 77 p.
17. *Studies over de kerkelijke en kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen opgedragen aan Z.E.H. Michiel English*. Brugge, 1952. In 8°, XL + 455 p. ill.

2. AARDRIJKSKUNDE, PLAATSNAAMKUNDE VOORGESCHIEDENIS, VOLKS- EN TAALKUNDE.

19. F. R. Moormann, *De bodemgesteldheid van het Oudland van Veurne-Ambacht*. — *Natuurwetenschappelijk Tijdschrift XXXIII (1951)*, p. 3-124.
20. D. Verstraete, *De grens tussen de Oudburg van Gent en het Brugse Vrije*. — *Ons Heem, IX (1951)*, p. 74-76.
21. G. P. Baert, *De steenweg van Deinze op Kortrijk (1716-1719)*. — *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze. XVIII (1951)*, p. 135-185.

Beschrijft de vroegere toestand, alsmede de aanleiding, de uitvoering en de financiering van de nieuwe steenweg.

22. A. Viaene, *Flansburg. Een conjectuur uit 1538 van Jacob de Meyere*. — *Hand. Em. LXXXVIII (1951)*, p. 75-81.
23. M. E. Mariën, *Coup d'oeil sur l'étude de l'âge de bronze en Belgique*. — *GOG. Hand. V (1951)*, p. 215-228.
24. M. De Meyer, *Het Vlaamse Sprookjesboek*. Antwerpen, Standaard. In 8°, 343 p.
- Verzameling van 100 Vl. sprookjes uit tijdschriften en zeldzame uitgaven samengelezen, in Algemeen Beschaafd overgezet, ten dienste van de jeugd.
25. M. D[e] M[eyer], *De « Amusante Kinder-Vertellingskens » Witteryck en Vrouw Weyn*. — *Vk. LII (1951)*, p. 180-181.
26. E. Reynaert, *Van leven en leute in de Mandelstad. Vooroorlogse verhalen en novellen*. Poperinge, Sansen, 128 blz.
27. H. Stalpaert, *Kleine kroniek van de folklore : Folklore Musea*. — *B. LII (1951)*, p. 115-117.
28. L. Debaene, *Nieuws over Uilenspiegel*. — *Vk. LII (1951)*, p. 57-63.

Bespreking van de bijdragen tijdens het Uilenspiegeljaar (1950) verschenen.

29. *'t Beertje. Volkskundige almanak voor West-Vlaanderen 1951.* Brugge, Graphica, 1951. In 12°, 68 p.
 Inhoud : H. STALPAERT, *In memoriam Antoon Verwaetermeulen.* J. DE SMET, *Badstoven.* M. CIAFMEYER], *Op den Hoorne* (volksleven op een wijk te Moerkerke). A. VAN ERD-WEGHE, *De vreselijke ramp van het Sas van Slijkens op Kermisdag van 't jaar 1800.* G. P. BAERT, *Ezelarij uit de Mandelstreek.* J. D[E] S[MET], *Een Nationaal Huwelijk te Brugge in 1804.* X., *Roeselaarse volkstypen : Pud en Padde.* K. DE WOLF, *Ol met die Sterre.*
30. *'t Beertje. Volkskundige Almanak voor West-Vlaanderen 1952.* Brugge, Graphica, 1952. In 12°, 80 p.
 Inhoud : G. P. BAERT, *Volkskalender* met ill. van G. Michiels. M. VAN COPPENOLLE, *Hanekampen in de Westhoek.* J. DE SMET, *Republikeinse feesten te Brugge.* M. CIAFMEYER], *Van 't Keuneveld naar 't Zuivingsgat* (volksleven van een wijk te Sijsele). H. STALPAERT, *Van de Blankenbergse Bescheepsdag en de Blankenbergse rekeningen.* W. G[IRALDO], *Folklore van de Sport.* [A. SCHOUTEET], *Rémedies tegen het ongedierte in de Bogardenschool te Brugge* (c. 1555).
31. A. Viaene, *Gezelle en de studie van onze volksgebruiken.* — Hand. XIXde Vl. Filologencongres 1951, p. 238.
32. [A.] V[iaene], *Op 't schip van Senten-Uut geraken. Op 't eiland van Sint-Kenuut zitten.* — B. LII (1951), p. 275.
33. O. Leys, *Onze doopnamen omstreeks 1900.* — B. LIII (1952), p. 13-21, 34-40, 60-66, 88-90.
 Ook voor de heiligenverering belangrijk.
34. H. Stalpaert, *Naamgeving in het Brugse Vrije van de 16de tot de 18de eeuw.* — B. LII (1951) bijblad, p. 169-184.
 1. Werkmethode bij het onderzoek van de naamgeving. — 2. Wat de naamvoorkeur ons leert. — 3. Bijlagen met voorkeurtabellen. — Dit onderzoek loopt over 10 gemeenten : Aartrijke, Damme, Gistel, Koekelare, Lissewege, Oostkamp, Oudenburg, St. Michiels, Vlissegem, Westkapelle.
35. D. Cracco, *Roeselaarse voornamen in 1948.* — B. LII (1951), p. 42-44.
36. M. Cafmeyer, *In de Nieuwjaardagen.* — B. LII (1951), p. 1-6.
 Volksleven en volksgebruiken te St Kruis, Moerkerke, Beer-nem.
37. M. Cafmeyer, *Zijn Pasen houden.* — B. LII (1951), p. 65-69.
38. M. Cafmeyer, *Van de wieg tot het graf.* — B. LII (1951), p. 104-110.
 XII : Naar den uitgevert.
39. M. Cafmeyer, *Toen koeiwachters nog riepen.* — B. LII (1951), p. 152-161 en p. 216-225.
 Onuitgegeven materiaal.
40. H. Stalpaert, *Donder, bliksem en Sint Donatus.* — W. 1951, p. 270-276.

41. H. Stalpaert. — *Oude Vlaamse Volksboeken*. — W. 1951, p. 162-170.
42. H. Stalpaert, *De huwelijksmei planten en vellen*. — Vk. LII (1951), p. 31.
Mededeling over Meivelling te Zevekote in 1949.
43. A. Cassiman, *Begraving van het hespebeen te Hollebeke in 1922*. — B. LII (1951), p. 86-89.
44. H. Stalpaert, *Oud-Vlaamse kermisfolklore: De begravenis van het hespebeen*. — B. LII (1951), p. 245-252.
O.a. uitgave van twee beschrijvingen van het gebruik uit een handboek van 1830.
45. A. Cassiman, *Onze herbergen. Oudste drankgelegenheden. De hostelrieën*. — OZ. XXVII (1952), p. 35-48.
46. A. Cassiman, *Kaatsen*. — B. LII (1951), p. 19-21.
47. J. V., *Door den uil verbollen*. — B. LII (1951), p. 262-264.
Herbergspel met tekening beschreven.
48. J. Claeys, *Van lijfcoucken en bloelijnghen*. — B. LII (1951) p. 145-151.
49. M. Van Coppenolle, *Uitvaartgebruiken in West-Vlaanderen. Wat een enkwest opleverde*. — VK. LII (1951), p. 97-134.
50. A. V[iaene], *Resultaten van het eerste algemeen enkwest over de uitvaartgebruiken in onze gouv.* — B. LII (1951), p. 260-262.
51. M. V[an] C[oppenolle], *Het gebed der zeven sloten*. — Vk. LII (1951), p. 82-84.
Gegevens uit Middelkerke en Oostkerke, met navraag om inlichtingen uit andere gewesten.
52. M. V[an] C[oppenolle], *Bezweringsformules in 't Ieperse*. — Vk. LII (1951), p. 84-85.
Een tiental formules uit ongedateerde hs.-bron.
53. M. Van Coppenolle, *Een Brugs waarmede: de gekroonde gothische B.* — Vreugdegroet van de Zusters van de H. Jozef te Brugge (Brugge, 1952), p. 37-42.
54. G. P. Baert, *Het vinkezetten*. — B. LII (1951), p. 49-57.
55. G. P. Baert, *Goudmiserie*. — B. LII (1951), p. 121-126.
Volksgebruiken in oorlogstijd.
56. J. D. D. (Rumbeke) en G. P. Baert, *Eerste velo's in West-Vlaanderen*. — B. LII (1951), p. 133-136.
57. G. P. Baert, *Ongeijkte glazen*. — B. LII (1951), p. 209-215.
58. G. P. Baert, *De zielhond*. — B. LII (1951), p. 254-257.
Geeft o.a. een Gentse lithographie van ± 1845, een visietkaartje van een zielhond.

59. Pr. Janssens, *Oorsprong en betekenis van het lijkstro.* — Vk. LIII (1952), p. 32-39.
60. Pr. Janssens & M. Van Coppenolle, *Eieren voor Sinte Clara en een Goeden-Vrijdag-ei.* — Vk. LII (1951), p. 85-88.
Gebruiken te Brugge bij de Arme Claren, Coletienen, vergeleken met deze te Roeselare en te Kortrijk.
61. Pr. Janssens, *De hondenslager van de Kerk.* — Vk. LII (1951), p. 164-171.
62. J. Geldhof, *Oude remedies tegen rheumatisme en pest-ziekte te Izegem.* — B. LIII (1952), p. 67-68.
Uit hs-bron.
63. J. Geldhof, *De schoenmakers van Izegem.* — B. LII (1951), p. 185-194, 238-244.
Ontwikkeling van bedrijf, vooral vanaf XIXe eeuw. Van gildwezen tot mechanisatie. — Gildeleven en folklore.
64. W. Giraldo, *Kwellen op afstand.* — Vk. LIII (1952), p. 11-25.
Drie Brugse « envoutement »-sagen, vergeleken en uitvoerig besproken.
65. W. Giraldo, *Duitse Schapers.* — B. LII (1951), p. 93-94.
66. J. Fraeyman, *Van volk en veugels uit de Muinke.* — B. LIII (1952), p. 49-55, 81-87.
Volksoverleveringen te Wingene.
67. A. Bonnez, *Raadsels.* — B. LII (1951), p. 253-254.
68. A. Bonnez, *De legende van Pitgam.* — B. LIII (1952), p. 1-7.
69. F. M. D. Zede- ende Wysheydtsspreuken uit de 17e eeuw. — B. LIII (1952), p. 68-70.
Naar hs-bron ± 1641.

3. PENNING-, MUNT- EN ZEGELKUNDE.

70. P. Naster, *Trouwaille de monnaies des XVe et XVIIe siècles à Courtrai (1947).* — RBN. XCVII (1951), p. 166-184.

340 stukken waarvan een catalogoog gegeven wordt.

4. GESLACHTSKUNDE, LEVENSBERICHTEN.

71. W. van Hille, *Les bourgeois de la Salle et Châtellenie d'Ypres.* — TF. IV (1951), p. 49-72.
Vermeld in het Laatboek van de kasselrij Ieper.
72. J. Bieswal, « *Journal voor my* ». — TF. IV (1951), p. 9-42.
Dagboek van een banneling, Aug. 1793 - Aug. 1795.
73. O. le Maire, *Famille Hoys.* — TF. IV (1951), p. 218-266.
Belangrijk voor de geschiedenis van Oostende.

74. A. Bonaert, *Contribution à l'histoire des van der Meersch à Ypres.* — TF. IV (1951), p. 78-131.
75. W. van Hälle, *Généalogie van Woumen.* — TF. IV (1951), p. 292-331.
76. E. I. Strubbe, *Een episode uit het leven van Giovanni Arnolfini.* — Hand. Em. LXXXIX (1952), p. 67-81.
77. A. Viaene, *Jacob de Meyere. Een herdenking.* — Hand. Em. LXXXIX (1952), p. 5-13.
Bij het 400-jarig afsterven van de « Vader der Vlaamse geschiedschrijving », overleden te Brugge op 5 Febr. 1552.
78. [A.] V[iaene], *Bij een gedenkwaardig sterfjaar. Jacob de Meyere 1552 - 5 Februari - 1952* — B. LIII (1952), p. 25-26.
79. J. D. D., *Karel de Potter van Rumbekke.* — B. LII (1951), p. 202-206.
Was koster te Rumbekke (1757 - 1834). Zijn zoon Louis de Potter verwierf naam in de vroegste Vlaamse Beweging.
80. L. Van Acker, *Karel de Potter van Rumbekke.* — B. LII (1951), p. 230-231.
Aanvulling op voorgaand nr.
81. A. de S[chietere] de L[ophem], *Karel de Potter van Rumbekke.* — B. LII (1951), p. 237.
Aanvulling op de twee voorgaande nrs.
82. J. Soete, *Op zoek naar de voorouders van Peter Benoit.* — WT., 1951, p. 264-271.
Genealogische studie.
83. M. W. Brockwell, *W. H. James Weale, the pioneer.* London, The Biographical Society, 1951.
84. St. Streuvels, *Ingoyghem, 1904-1914.* Z. p. n. j. (Kortrijk, 1951), in 8°, 83 p.
Autobiographisch.
85. C. van Renynghe de Voxvrie. *In Memoriam Daniel Coppieters de Gibson.* — TF. IV (1951), p. 380-382.
Ieperling (1876 - 1951).
86. *In Memoriam Monseigneur Lamiroy.* — Onze Alma Mater, VI (1952), p. 10.
87. *In Memoriam E. P. Carlu.* — Missiën van Scheut, 1950, nr 7, p. 174-175.
Geb. te Hulste 1875, † Juni 1950.
88. *In Memoriam E. P. Florent Claeys.* — Missiën van Scheut, 1950, nr 11, p. 269.
Geb. te Izegem 1871, † 16 Oktober 1950.
89. *In Memoriam E. P. Albert Deleu.* — Missiën van Scheut, 1950, nr 10, p. 247.
Geb. te Wervik 1877, † 19 Sept. 1950.

90. *In Memoriam E. P. J. De Meyere.* — Missiën van Scheut, 1950, nr 9, p. 223.
Geb. te Kortrijk 1882, † 7 Augustus 1950.
91. *In Memoriam E. P. André Vandekerckhove.* — Missiën van Scheut, 1950, nr. 1, p. 24.
Geb. te Ardooe 1921, † 14 November 1949 te Binga.

II. ALGEMENE GESCHIEDENIS.

1. GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN.

92. *Vlaanderen door de eeuwen heen*, onder redactie van M. Lamberty & R. F. Lissens, vol. I. Brussel-Amsterdam, Elsevier, 1951.
93. F. De Cloedt, *De Merovingische kloosterlente in de Lage Landen.* — Album English, Brugge, 1952, p. 13-29.
94. B. Janssens de Bisthoven, *Over het ontstaan van de parochie Snellegem.* — Album English, Brugge, 1952, p. 221-228. ill.
95. E. I. Strubbe, *De parochies te Brugge vóór de XIIe eeuw.* — Album English, Brugge, 1952, p. 355-380.
96. G. Koch - De Meyer, *De overlijdensdatum van graaf Arnulf van Valenciennes († 1011).* — BTPHG (1951), p. 139-142.
97. J. De Cuyper, *De abdij van de Duinen en Engeland gedurende de XIIe, XIIIe en XIVe eeuw.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 97-115.
De godsdienstige, economische en politieke relaties van de abdij met Engeland worden er behandeld, o.m. aan de hand van Engelse handschriften en studies.
98. K. F. Werner, *Andreas von Marchiennes und die Geschichtsschreibung von Anchin und Marchiennes in der zweiten Hälfte des 12 Jahrhunderts.* — Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters, 1952, 9e Jg., H. 2, p. 402-463.
Belangrijke studie over het werk van Andreas van Marchiennes, dat vooral goed de geest van de tijd, vooral in Vlaanderen, weerspiegelt, en op latere Nederlandse kronijkschrijvers sterke invloed heeft uitgeoefend.
99. H. Johnstone, *Annales Gandenses. Translated from the Latin with introduction and notes (Medieval Classics)*, Nelson & Sons, 1951, XXIX + 105 p.
Enkele varianten in Latijnse tekst bij de uitgave van FUNCK-BRENTANO.
100. Th. Luyckx, *Het optreden van de « Baljuw van Vlaanderen » en de « Baljuw van Henegouwen » gedurende de regering van het Henegouwse Huis (1101-1278).* —

- Hand. Zuidned. Mij. voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, IV (1950), p. 107-134.
101. Th. Luykx, *De lijst der Brugse baljuws gedurende de dertiende eeuw.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 142-149.
Aanvulling op H. NOWE, *Les baillis comaux de Flandre des origines à la fin du XIVe siècle.* Brussel, 1929.
102. J. F. Verbruggen, *De getalsterkte van de Brugse miltie in 1292 en 1302 volgens F. De Vigne.* — Hand. Em. LXXXIX (1952), p. 14-23.
Geeft de herkomst van de cijfers, door F. DE VIGNE in zijn *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des guildes et des corporations de métiers* (Gent, 1847), voor het eerst opgegeven, met rectificaties.
103. J. F. Verbruggen, *De slag der Guldensporen. Bijdrage tot de geschiedenis van Vlaanderen's vrijheidsoorlog, 1297-1305.* Antwerpen-Amsterdam, 1952. In 8°, XIII en 341 p., ill.
Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p.
104. J. F. Verbruggen, *De Guldensporenslag.* — WV., nr. 4 (Juli 1952), p. 111-115.
105. L. Delfos, *Het avontuur van de Liebaards, 1297-1302-1304. Geschiedenis van een Vlaamse opstand « omme die defense van den Lande ».* Tielt, Lannoo, 1952, XII + 362 p.
Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p.
106. Th. Luykx, *Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone.* Leuven, Davidsfonds, 1952. In - 8°, 276 p. ill.
Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p.
107. J. Maertens de Noordhout, *Hommage à Jean Breydel dit le héros de Courtrai et quelques documents inédits ou peu connus concernant la famille Breydel.* Brussel, Welens & Godenne (1952), in 4°, 37 pp. ill.
108. A. V[iaene], *De Brugse Metten als historienaam.* — B. LIII (1952), p. 90-92.
Over het recente ontstaan van de naam Brugse Metten.
109. J. Sabbe, *De vijandelijkheden tussen de Avesnes en de Dampierres in Zeeland, Holland en Utrecht van 1303 tot 1305. Bijdrage tot de politieke geschiedenis van Vlaanderen, Henegouwen-Holland en Utrecht bij het begin van de 14e eeuw.* — GOG. Hand. V (1951), p. 225-303.
110. J. F. Verbruggen, *De slag bij de Pevelenberg (18 Aug. 1304).* — BGN. VI (1952), p. 169-198.
111. G. Dispy, *Les interventions politiques d'Innocent VI (1352-1362) dans les principautés belges d'après ses*

- registres aux lettres secrètes.* — IHRBull. XXVI (1950-1951), p. 69-111.
112. R. Demuyne, *De Gentse oorlog (1379-1385), oorzaken en karakter.* — GOG. V (1951), p. 305-318.
113. A. Hodüm, *Pastors van het Brugse Vrije in de XVI eeuw.* — Album English, Brugge, 1952, p. 177-198.
114. J. De Smet, *De weerslag van de Franse Omwenteling van 1848 in West-Vlaanderen.* — Hand. Em. LXXXIX (1952), p. 24-38.

Volgens bescheiden bewaard op het Rijksarchief te Brugge.

2. PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS.

115. L. Van Acker, *Geschiedenis der Ardooise Schuttersgilden.* Ardoois, 1952.
116. F. Rommel, *Lodewijk XIV te Belle.* — B. LIII (1952), p. 41-43.
117. *Brugge.* Brussel-Brugge, z. j. (1952) in 4°, 8 p. + 77 ill.
Inleiding van L. LAGASSE. Fotos van J. CAYET, CH. DES-SART en L. DE REYGHÈRE. — Verschillende fotos van het album onder dezelfde titel bij dezelfde uitgever in 1948 verschenen.
118. Chr. Ryelandt, *Quelque part en Belgique : ... Brieversweg.* — Plein Air et Jeunesse, I (1951), nr 6.
De Brieversweg verbindt Sint-Kruis bij Brugge over Moerkerke met Sint-Laurens.
119. S. De Splenter, *Beknopte geschiedenis van Dadizele en zijn wonderdadig beeld van O. L. Vrouw.* Dadizele, 1952.
121. M. English, *Het hospitaal te Damme. Addenda et Corrigenda.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 134-142.
Aanvulling op J. OPEDRINCK, *Sint-Janshospitaal te Damme.* Tielt, 1951.
122. A. Lowyck, *De kapel van Sinte Weks te Ichtegem - Wijnendale.* — Album English, Brugge, 1952, p. 249-280. ill.
123. H. Vermeulen-Meyne, *Het vraagstuk Yper.* Ieper, Drukk. Dumortier, 1950, 35 blz. + 2 krt.
Verzameling van historische en administratieve documenten, hoofdzakelijk in verband met de verbindingsvaart Ieper-Komen.
124. D. Verstraete & A. Ryserhove, *Het Prinsengoed te Knesselare en de heerlijkheid van het Knesselare te Oedelem.* 1951.
Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p. 96.
125. A. Schoonheere, *Histoire du Vieux Comines.* Lille, E. Raoust, 1951, in 8°, 206 p. ill.
Algemeen vulgariserend overzicht zonder brouvermeldingen.
126. V. Arickx, *Geschiedenis van Pittem.* Pittem, G. A. Veys, 1951.
Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p. 95.

127. H. Adriaen, *Van in en rond 't Oud Poperinghe*, Poperinge, z. j., in 4°, 19 p.

Verzameling overdrukken uit de « Poperingenaar » betreffende oude kruisbeelden, praehistorie van Poperinge, wapen van de proosdij van Poperinge, eerste geld uit de streek van Poperinge, oude hoefijzers, schandpaal van Poperinge, oud beeld van Poperinge, oud O. L. Vrouwbeeld van Poperinge, Iepers Kattefeest.

128. H. Adriaen, *De Steenstraete*, Poperinge, z. j., in 4°, 8 blz.

Het is een verzameling overdrukken uit de « Poperingenaar » en « Het Wekelijksch Nieuws » van artikels betrekking hebbend op de heirbaan Cassel-Poperinge-Aardenburg. Geïllustreerd.

129. M. Maes, *Beknopte bijdrage tot de geschiedenis van Sljpe*. Middelkerke, A. Verstraete, 1950, 65 blz.

130. L. Mahieu, *Les biens des Jésuites de Watten*. — Bull. de la Soc. acad. des Antiq. de la Mor., XVII (1950), p. 368-381.

III. BIJZONDERE GESCHIEDENIS.

1. RECHT EN INSTELLINGEN.

131. F. L. Ganshof, *Le droit urbain en Flandre au début de la première phase de son histoire (1127)*. TRG XIX (1951), p. 387-416.

Onderzoek der keuren verleend aan de grote steden in Vlaanderen in 1127 - 1128 door Willem Clito, in het licht der gebeurtenissen op dit ogenblik.

132. A. C. F. Koch, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*. — GOG. Hand. V (1951), p. 1-214.

Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p.

133. M. Cafmeyer, *De gemene weiden op het Sijseelsehe*. — B. LIII (1952), p. 27-33.

134. J. W. Bosch, *Remarques sur quelques influences, exercées en matière de droit, par les Provinces méridionales sur les provinces septentrionales des Pays-Bas jusqu'en 1795*. — TRG. 1951, p. 134-157.

Onderzoek naar gezegde invloed, te onderscheiden naar drie perioden: vóór 1384, 1384-1585, 1585-1756, en vooral uitgeoefend door de Zuidelijke op de Noordelijke provincies, o.m. door Vlaanderen.

135. J. Gilissen, *Les phases de la codification et de l'homologation des coutumes dans les XVII Provinces des Pays-Bas*. — TRG. XVIII (1950), p. 36-67, 239-290.

De costumen van Vlaanderen worden er uitvoerig in behandeld.

136. E. I. Strubbe, *Het « Motyf nopende der costumen ende husingen van den sterfhuuse van Ghend » door M. van*

den Bundere, ingeleid en uitgegeven. — KCVOW. Hand. XVI, 3 (1950), p. 1-31.

Dateert van 1510.

137. R. Dekkers, *Oud-Nederlandse Juristen.* — TRG. XVIII (1950), p. 291-311.

Voorlopige lijst, waarin ook de Vlaamse juristen zijn opgenomen. Vgl. ook nr. 4 hierboven.

2. ECONOMISCHE EN SOCIALE GESCHIEDENIS.

138. H. Van Werveke, *Landelijke en stedelijke nijverheid. Bijdrage tot de oudste geschiedenis van de Vlaamse steden.* — Verslag van de alg. vergadering der leden v. h. Historisch Genootschap, 1950.

Verklaring waarom de lakennijverheid zich in de steden concentreerde.

139. G. De Poerck, *La draperie médiévale en Flandre et en Artois. Technique et Terminologie, avec des compléments par M. Dubois (Paris) et une introduction par H. Van Werveke (Gand).* T. I. *La Technique.* 342 p. T. II. *Glossaire français.* XIV + 254 p. T. III. *Glossaire flamand.* 194 p. Brugge, De Tempel, 1951. (Rijksuniversiteit te Gent. Werken uitgegeven door de Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren, 110e, 111e en 112e afl.).

Zie de bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p. 88.

140. H. E. De Sagher, *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre. Deuxième partie. Le Sud-Ouest de la Flandre depuis l'époque Bourguignonne. Publié par les soins de Johan de Sagher, Hans van Werveke et Carlos Wyffels. Tome premier. Documents Généraux - Armentières - Caëstre.* Brussel, Paleis der Academiën, 1951, in 4°, XXVIII + 654 p. (Uitgave in 4° van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis).

Het eerste deel, de algemene oorkonden, bevatten vooral afschriften uit het verdwenen Stadsarchief van Ieper en hebben betrekking op de rivaliteit Ieper-Nieuwkerke. Vervolgens worden de gemeenten alfabetisch behandeld, voorafgegaan door een korte historische nota.

141. J. Demey, *De Vlaamse ondernemer in de Middeleeuwse nijverheid. De Ieperse drapiers en « upsetters » op het einde der XIIIe en in de XIVe eeuw.* — BGN. IV (1949), p. 1-15.

Eerst ambachtsman, de Ieperse drapier wordt, op het einde van de XIIIe eeuw, vooral handelaar.

142. C. Wyffels, *De oorsprong der Ambachten in Vlaanderen en Brabant.* — KVAB. Verh. Lett., XIII, nr 13, Brussel, 1951. 158 pp. in - 8°.

Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXIX* (1952), p.

143. J. De Smet, *Uit het Iepers stadsleven rond 1300.* — B. LII (1951), p. 129-132.
De sterfgevallen en de ambachten.
144. J. Claeys, *De Garboeleermeester te Brugge.* — B. LIII (1952), p. 43-45.
Over de officiële zifter van kruiden vooral gekend te Brugge in de XVIe eeuw.
145. J. Lestocquoy, *Les villes de Flandre et d'Italie sous le gouvernement des patriciens (XIe-XVe siècle),* Parijs, 1952, 248 p.
Betreft vooral het Atrechtse patriciaat.
146. M. Gysseling, *Een rentmeestersrekening voor een Gents patriciër uit de eerste helft van de 14e eeuw.* — KCG. Hand. C XVI (1951), p. 245-265.
147. R. S. Lopez, *Majorcans and Genoese on the North Sea route in the XIIIth century.* — BTPHG. XXIX (1951), p. 1163-1179.
148. F. Vercauteren, *Note sur la survivance de la hanse des XVII villes du XVe au XVIIe siècle.* — BTPHG. XXVIII (1950), p. 1078-1092.
Deze Hanze is niet in de XIVe eeuw verdwenen, zoals H. Pirenne en Laurent het dachten, maar krijgt van dan af een nieuw karakter : ze wordt « un organisme corporatif pour tous les ressortissants à l'industrie textile ».
149. A. Grunzweig, *Florence et les Pays-Bas au Moyen Age.* — IHBR Bull. XXVI (1950-1951), p. 113-128.
150. J. A. van Houtte, *Bruges et Anvers, marchés «nationaux» ou «internationaux» du XIVe au XVIe siècle.* — RN. 1952, p. 89-108.
Tegenover Brugge, nationale handelsplaats, d.w.z. waar slechts goederen uit of voor het Vlaamse en Nederlandse hinterland verhandeld werden, en slechts uitzonderlijk ook ver-
schepingsplaats voor goederen uit en voor Engeland, plaatst S. Antwerpen waar een internationaal goederenverkeer plaats greep.
151. J. Marechal, *Le départ de Bruges des marchands étrangers (XVe et XVIe siècle).* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 26-74.
152. F. L. Blockmans, *De vervanging van Brugge door Antwerpen omstreeks 1500.* — Hand. v. h. 21e Nederl. Philologencongres, Groningen 1950.
153. E. Power & M. Postan, *Studies in English Trade in the Fifteenth Century.* Londen, Routledge & Kegan, 1951.
Ook belangrijk voor de Vlaamse econ. geschiedenis.
155. A. de Burburre, *Une page d'histoire Belgo-Portugaise. Un navigateur belge sur la Côte d'Ivoire au XVIe siècle :*

- Navires brugeois et navires portugais dans la Guerre du Poivre.* — Revue des intérêts Luso-Belges, 1951, nr 5.
156. Ch. Verlinden, *En Flandre sous Philippe II : durée de la crise économique.* — AESC. 1952, p. 21-30.
Vertaling van « Hoelang duurde de economische crisis in Vlaanderen onder Filips II ? », in BGN. IV (1949), p. 16-26.
157. P. Declercq, *De slaven van de « Keyserinne Elisabeth », kapitein Geselle. De Brugse bijdrage tot hun vrijkoop.* — Album English, Brugge, 1952, p. 1-12.
Over de vrijkoop van Vlaamse zeelieden door Algerijnse kapers gevangen genomen in 1724.
158. P. Feuchère, *La noblesse du Nord de la France.* — AESC VI (1951), p. 306-318.
In toepassing van de door S. vooruitgezette methode : de genealogie koppelen aan de sociale geschiedenis, volgt hij de familie der Wavrin van de 12e eeuw tot in de Moderne tijden. S. geeft ook een overzicht van de vernieuwing der edele families ten gevolge van wijzigingen in het politieke en sociale leven.
159. R. Degryse, *De Vlaamse Haringvisserij in de XVe eeuw.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 116-133.
De vestiging van het kaakharingbedrijf (1393-1445) ; de opkomst van Oostende (1445-1480) ; de rivaliteit onder de Vlaamse visserijhavens (1481-1490).
160. R. Degryse, *Le convoi de la pêche à Dunkerque aux XVe et XVIe siècles.* — RN. 1951, p. 117-127.
Van 1435 tot 1588 heeft Duinkerke in de beveiliging der kustvaart en der zeevisserij een bijzondere en zelfstandige taak vervuld, wat bijdroeg tot de vorming van grote zeehelden (Jan Bart).
161. H. Desmedt, *De oesterbanken te Oostende. Een voorbeeld van economische interventie-politiek in de XVIIIe eeuw.* — BTPHG. XXIX (1951), p. 492-512.
162. J. De Cuyper, *De Hofstede van Bogaerde in het Verleden.* — « Ten Bogaerde ». Orgaan van de Oudleerlingenbond der Landbouwschool van Nieuwpoort, I (1952), p. 11-17, 51-57.
163. A. V[iaene], *Bevolkingscijfers van Ieper.* — B. LIII (1951), p. 258-260.
Statistiek vooral voor de 17^e eeuw.
164. A. V[iaene], *Wolkammers te Poperinge 1758-67.* — B. LIII (1952), p. 33.
Over dit oud bedrijf, volgens de rapporten aan de Raad van Financiën.
165. A. V[iaene], *Papiermolen te Roesbrugge. 1763.* — B.LIII (1952), p. 40.
166. L. Van Acker, *De borstelbedrijvigheid te Izegem.* — B. LII (1951), p. 126-128.
Geeft de ontwikkeling der nijverheid sinds 1863.

167. O. Mus, *De leprozerij, genaamd het Godshuis der Hoge Zieken te Ieper. II. Oorkonden. 1300-1400*, Ieper, 1951, in 8°, 120 bl. (Bijdragen tot de geschiedenis van de liefdadigheidsinstellingen te Ieper. Vol. III).

Omvat de oorkonden in extenso als in regest van deze Leprozerij tussen 1300 en 1400.

3. GESCHIEDENIS DER WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN VLAAMSE BEWEGING

168. E. Dijksterhuis, *Voor Simon Stevin. Een nieuwe uitgave van de werken van S. Stevin.* — WT. 1951, p. 377-380.
169. *Eeuwfeest van het Willemsfonds, 1851-1951*. Gent, Uitg. van het Willemsfonds, 1951.
Bevat o.a. een in memoriam over : C. Braeckman (1875-1937), J. Vercoullie (1857-1937), M. Sabbe (1873-1938), R. Maerten-Lissnijder (1882-1950).
170. D. Dalle, *Historiek van het Koninklijk Atheneum te Veurne (1851-1951)*. Z. p. (Veurne), 1951. In 8°, 98 p. + 32 ill.
Geeft bovendien (p. 11-53) een korte schets van het onderwijs te Veurne van de XIIIe tot de XIXe eeuw.
171. J. Noterdaeme, *Jacob van Maerlant, klerk van de heren van Roden.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 5-25.
172. J. Van Mierlo, « *Jacob, die Coster van Maerlant* » (*Merlijn*, v. 37). — KVAVM., 1952, p. 49-70.
173. G. Degroote, *Erasmus en de Bourgondische Nederlanden*, — De Brabantse Folklore, XXII (1950), p. 3-35.
Wijst o.a. naar de Erasmianen te Brugge.
174. A. Schouteet, *Een weinig bekend referein van Eduard De Dene.* — B. LIII (1952), p. 73-80.
Tekst en ontstaan van dit rederijkersgedicht.
175. V. Celen, *Het Nederlands te Duinkerke door de eeuwen heen*. Oudenaarde, 1951, in 8°, 88 p.
176. M. Deneckere, *Het vooruitschrijden van het Frans in Vlaanderen.* — Cultureel Jaarboek voor Oost-Vlaanderen, 1950, I, p. 42-58.
Voor de periode 1715-1830.
177. J. De Smet, *De Westvlaamse Pers in 1848.* — B. LIII (1952), p. 8-12.
Naar aanleiding van een enkwest kennen we de toestand en de strekking der bladen.
178. F. Vercnocke, *Vlaamse strijdpoezie van West-Vlaamse dichters.* — WV., nr. 4 (Juli 1952), p. 121-124.

4. KUNSTGESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE.

179. Fr. Vromman, *De kunst in het graafschap Vlaanderen omstreeks 1302*. — WV., nr. 4 (Juli 1952), p. 116-119.
180. R. M. Tovell, *Flemish artists of the Valois courts*. Toronto, 1950, in 4°, XVIII - 157 p.
Zie bespreking van J. LAVALLEYE in RHE., XLVII (1952), p. 339.
181. Ch. Sterling, *Les ducs de Bourgogne et la civilisation franco-flamande*. — Les arts plastiques, V (1951), p. 163-181.
182. J. Van der Elst, *L'âge d'or flamand*. Parijs, 1951, in-4°, 243 p.
De geschiedenis van de Vlaamse schilderkunst van van Eyck tot Bruegel.
183. A. Janssens de Bisthoven, *Los Espanoles en Brujas*. — Revista Geografica Espanola, z. j. (1951). Verschenen onder de titel *La Huella de Espana en Belgica y Luxemburgo*, p. 113-130.
Herinneringen aan de Spaanse nederzetting te Brugge, hoofdzakelijk inzake kunst en monumenten. Met Franse tekst : *Les Espagnols à Bruges*, p. XXXIX-XLI
184. J. Denys, *Espana y Gante en los siglos XVI y XVII*. — *L'Espagne et Gand aux XVIe et XVIIe siècles*. — *La Huella de Espana en Belgica y Luxemburgo*, p. 133-146, XLV-XLVIII.
185. M. Van Hemelryck, *De Vlaamse krijgswouwkunde*. Tielt, 1950, in 8°.
186. Br. Firmin, F. S. C., *Romaanse bouwkunst in West-Vlaanderen*. — WV., nr. 2 (Maart 1952), p. 36-40.
187. Fr. Vromman, *De schatten van de Gotische beeldhouwkunst*. — WV., nr. 2 (Maart 1952), p. 41-45.
In de provincie West-Vlaanderen bewaard.
188. J. Delbaere, *Het kasteel van Rumbekke*. — De Toerist XXI (1952), p. 238-241.
189. A. Janssens de Bisthoven & R. A. Parmentier, *Le musée communal de Bruges*. Antwerpen, De Sikkel, 1951. In 4°, 73 p. + 236 pl. + 4 kleurenpl. (Les Primitifs flamands. Corpus de la peinture des anciens Pays-Bas méridionaux au XVe siècle, I).
Zie bespreking in *Hand. Em.* LXXXIX (1952), p. 90-92.
190. J. Dochy, *Bruges et ses plus beaux tableaux. Guide du visiteur*. Brugge, 1952, in 8°, 144 p., ill. (Version française de F. Steinmetz).
Bijgewerkte Franse uitgave van : *De Schilderkunst te Brugge* (waarvan de vermelding ontbreekt in de opgenomen bibliographie !). Als eenvoudige gids bedoeld, geeft dit werk een fijngevoelige beschrijving van de Brugse meesterwerken. Deze

werden oordeelkundig uitgekozen. Bevat, naast een overzicht van de belangrijkste schilderijen die in Brugge sedert de XIIIe - XIVe eeuw tot de XVIIIe eeuw inbegrepen, zijn ontstaan, een praktisch repertorium op de kunstenaarsnamen volgens de inschrijvingen in de registers van de Sint-Lucasgilde, een chronologische inventaris van de in Brugge bewaarde eersterangwerken en de lijst van de Directeurs van de Academie voor Schone Kunsten (1717 - 1952).

191. L. Devliegher, *De Vlaamse Primitieven op de tentoonstelling «Fiamminghi e Italia» te Brugge.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 162-167.

192. J. G. van Gelder, *«Fiamminghi e Italia» at Bruges, Venice and Rome.* — Burl. Mag. XCIII (1951), p. 324-327, ill.

Vakkundige beschouwingen over deze tentoonstellingen. Schr. geeft de kruisiging van de Ca' d'Oro, Venetië, zonder aarzeling aan Hubrecht van Eyck ca. 1417 à 1420. Dit schilderij wordt als een copie beschouwd door Hulin de Loo, Friedländer, Winkler, Renders....).

193. L. Baldass, *J. van Eyck.* London, Phaidon Press, 1951. In 4°, 298 p., 86 tekststill. + 170 pl., waarvan 8 in kleur, fr. 625.

Inhoud : De voorlopers, de eerste werken van Hubert van Eyck, het Gentse altaarstuk, de godsdienstige schilderijen van Jan van Eyck, de portretten, de andere profane werken, de opvolgers, de betekenis van Jan van Eyck's kunst in de geschiedenis van de Europese schilderkunst der XVe eeuw.

Dit werk is het belangrijkste dat over de van Eyck's tot hiertoe werd gepubliceerd. Schr. verdedigt en verantwoordt met grote bevoegdheid de traditionele stellingen. Volledige critische catalogus van de werken, alsmede index op de plaatsnamen. Geen bibliografische index noch namenregister. J. de B.

194. J. Desneux, *Rigueur de Jean van Eyck. A propos d'un diagnostic médical sur un tableau de 1436.* Brussel, Editions des Artistes, 1951. In 8°, 80 p., 16 pl., fr. 160.

Zie bespreking in *Hand. Em. LXXXVIII* (1951), p. 155-157. Zie ook E. MICHEL, *A propos d'une observation du docteur Desneux sur un tableau de Jean van Eyck.* — La revue des Arts, III (1951), p. 172. Andere studiën zijn in dit verband verschenen in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, Haarlem : H. T. DEELMAN, *Jan van Eyck, de dermatoloog en de patholoog-anatoom* (22 Sept. en 27 Oct.) en onder dezelfde titel : A. G. HERMANS (13 Oct. en 3 Nov.) en H. W. SIEMENS (20 Oct. 1951).

195. A. P. De Schrijver & R. H. Marijnissen. *De oorspronkelijke plaats van het Lam Gods-retabel. Nieuwe gegevens betreffende het van Eyck-probleem.* — Les Primitifs flamands. IIIe serie : Contributions à l'étude des Primitifs flamands, n° 1, Antwerpen, De Sikkel, 1952, 4°, 15 pp. + 5 pl.

- 197a *Nettoyage de l'Agneau Mystique.* — Arts (Paris), nrs. van 7 Oct., 10 Nov. en 29 Dec. 1950.
- 197b *Treatment of the Polytych of the Adoration of the Lamb.* — Museum (Unesco, Paris), IV (1951), p. 66-72, ill.
Ook in Franse tekst.
- 197c A. Michel, *Autour de l'Agneau Mystique.* — Arts (Paris), nr. van 24 Nov. 1950.
Toelichting van de standpunten inzake restauratie van het schilderij.
198. P. Coremans, A. Philippot & R. Sneyers, *Van Eyck. L'Adoration de l'Agneau. Eléments nouveaux intéressants l'histoire de l'art.* Antwerpen, De Sikkel, 1951, In 4°, 4 p. ill.
Voorlopige conclusies na de herstelling van het altaarstuk (1950-51), zonder bewijsvoering. Bondig besproken door P. I. RAWLINS, *The Museums Journal*, London, 51 (1952), p. 267.
J. de B.
199. S. Sulzberger, *Relations artistiques Italo-Flamands. Autour d'une œuvre perdue de R. van der Weyden.* — *IHLBR. Bull.* XXV (1951), p. 251-262.
Bestudeert de invloed v. d. Vl. Piëta der 15e eeuw op de Italiaanse kunst. Bespreekt een verloren « Graflegging » van R. van der Weyden met Romeinse invloed.
200. P. Quarre, *Broederlam et le maître de Flémalle au musée de Dijon.* — Extrait du Bulletin de la Société des Amis du Musée, 1944-1945, 4 p.
201. R. Koch, *Geertgen tot Sint Jans in Bruges.* — *The Art Bulletin*, College Art Association of America, New-York XXXIII (1951), p. 259-260.
Schr. bespreekt de vermelding van *Gheerkin de Hollandere*, die hij vereenzelvigd met Geertgen tot Sint Jans, in de lijst van de « nieucommende leerkinders » van de Sint Jansgilde d.i. van de verluchters, librariërs enz., te Brugge (Rekening over de jaren 1475-76 gepubliceerd door W.H.J. WEALE in *Le Befroi*, IV, 1872-73, p. 291).
202. T. van de Walle de Ghelcke, *Y a-t-il un Gérard David miniaturiste ?* — *Album English*, Brugge, 1952, p. 399-422.
203. A. Janssens de Bisthoven, *De herstelling van Gerard David's Transfiguratie te Brugge.* — *Hand. Em. LXXXVIII* (1951), p. 93-96.
204. A. Janssens de Bisthoven, *Het Keulse tweelুক van Maria-Boodschap en de Aanbidding der Wijzen in de O. L. Vrouwekerk te Brugge.* — *Album English*, Brugge, 1952, p. 211-219 ill.
205. R. A. Parmentier, *Een verlucht Hollands getijden- en gebedenboek uit de aanvang van de 16e eeuw.* — *Sacris*

Erudiri. Jaarboek voor Godsdienstwetenschappen, Steenbrugge, IV (1952), p. 293-338, ill.

Accurate beschrijving en grondige ontleding van dit devotieboek (nr 327 van de Stadsbibliotheek te Brugge) ontstaan ca. 1503-1513 in het voormalige bisdom Utrecht en verlucht met zeventien miniaturen van middelmatige kunstwaarde.

206. R. A. Parmentier, *Bronnen voor de geschiedenis van het Brugse schildersmilieu in de XVIIe eeuw (vervolg): XXXVI. Joost Vander Beke. XXXVII. Loys Blandein.* — BTOK. XX (1951), p. 155-176.
- Biografie en 35 archiefstukken (Vander Beke) + 3 (Blandein). Reproductie en beschrijving van het XVIe eeuwse schilderij De Tronende Madonna uit de verz. de Pierpont, Sint-Kruis, Brugge.
207. A. Schouteet, *De zestiende eeuwse schilder Arnoud De Keystere.* — Hand. Em. LXXXVIII (1951), p. 81-84.
- In 1556 van Brugge naar Groningen uitgeweken.
208. A. Schouteet, *Brugs schilder uit de XVIIe eeuw, Petrus Moraulus, geïdentificeerd.* — Album English, Brugge, 1952, p. 331-353. ill.
209. P. Fierens, *Pintura espanola y pintura flamenca — Peinture espagnole et peinture flamande — La Huella de Espana en Belgica y Luxemburgo*, p. 55-69, XXI-XXVI.
210. H. Pauwels, *Nieuwe toeschrijvingen bij het oeuvre van Hendrik Ter Brugghen.* — GBKG. XIII (1951), p. 153-166.
- Het gaat o.m. over twee schilderijen met de voorstelling van de « Discipelen van Emmaüs », bewaard in de O. L. V. kerk en in de sakristie van 't Engels Klooster te Brugge en vroeger aan Caravaggio toegeschreven.
211. R. A. d'Hulst, *Caravaggeske invloeden in het oeuvre van Jacob van Oost de oude, schilder te Brugge.* — GBKG. XIII (1951), p. 169-191.
212. N. Huyghebaert, « *Het leven van de H. Benedictus* » door Jacob Cobryse, *schilder-monnik der Sint-Andriesabdij-bij-Brugge.* — Album English, Brugge, 1952, p. 199-210, ill.
213. R. Huyghe, *James Ensor.* — Les arts plastiques, IV (1950), p. 9-21.
214. L. Lebeer, *James Ensor aquafortiste.* — Les arts plastiques, IV (1950), p. 40-46.
215. J. Stevo, *Présence d'Ensor.* — Les arts plastiques, IV (1950), p. 47-53.
216. H. Colleye, *Permeke ou le génie à l'état brut.* — RGB. LXXXVII (1952), p. 794-804.

Overzicht van het leven en het werk van de schilder.

217. H. Gellynck, *Jos. Speybrouck en zijn werk*. — WV., nr. 4 (Juli 1952), p. 135-136.
218. J. M. De Smet, *Bijdrage tot de iconographie van de Glz. Karel de Goede, graaf van Vlaanderen*. — Album English, Brugge, 1952, p. 117-157.
219. M. Meiss, *Nicolas Albergati and the chronology of Jan van Eyck's Portraits*. — Burl. Mag. XCIV (1952), p. 137-144 ill.
220. R. van Luttervelt, *Les portraits de Philippe le Bon*. — Les arts plastiques, V (1951), p. 183-196.
221. R. A. d'Hulst, *Pieter Pourbus, portretschilder van de Brugse burgerij uit de tweede helft der 16e eeuw*. — GBKG., XIII (1951), p. 209-257.
222. A. Veys, « *Portrait of an ecclesiastic* ». — Album English, Brugge, 1952, p. 423-432.
Over het portret van een Vlaams Augustijn in de National Gallery te Londen.
223. A. de Schietere de Lophem, *Iconographie brugeoise. I. L'Hôpital St. Jean à Bruges (vervolg)*. — TF. IV (1951), p. 267-291.
Levensschets van de voogden van het hospitaal en beschrijving van hun portretten.
224. C. D[e] N[orme], *Brugs edelsmeedwerk op de Tentoonstelling « Religieuze Kunst in Oost-Vlaanderen »*. — B. LII (1951), p. 226-228.
225. E. Dhanens, *Oud edelsmeedwerk in de parochiekerk te Eeklo*. — Appeltjes van het Meetjesland II (1950), 21-31. (Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland).
Met gegevens over werken van de Brugse achttiende eeuwse zilversmeden Jean Beaucourt, Ch. Benninck en Jacobus De Langhe.
226. de Jonghe d'Ardoye, *Quelques fers de reliure inédits*. — CRA Bull. (April 1950), p. 40-46.
Met o.m. een nota over, en reproductie van de met wapen versierde boekband van het *Libros de retulos de la Nacion d'España comenzados a primero de Abril de 1550 anos*. Brugge, Stadsarchief, fonds van het Spaanse Consulaat.
227. C. Denorme, *Het Mirakelkruis van Beveren-bij-Roeselare*. — Album English, Brugge, 1952, p. 81-94 ill.
228. A. Deschrevel, *Verdwenen kunstschaten uit de Sint-Maartenscathedraal te Ieper*. — Album English, Brugge, 1952, p. 95-116.
229. A. Deschrevel, *De kerkgewaden te Haringe. Kunstschaten uit « Coninckdale » en het Rijke Klarenklooster*

te Ieper. — Hand. Em. LXXXIX (1952), p. 39-55, + 8 buiten-tekst-platen.

Herkomst en beschrijving van de kerkgewaden en enkele andere kunstvoorwerpen der parochiekerk te Haringe uit de 17^e en de 18^e eeuw.

230. C. W. H. Lindenburg, *Twee beroemde oude liederen*. — *Mens en Melodie*, V (1950), p. 350-351.

Transkriptie met de noten van 2 liederen uit het Gruuthusehandschrift te Koolkerke. Het betreft : « Egidius, waer bestu bleven ? » en « Aloete, voghel clein ».

231. C. W. H. Lindenburg, *Notatieproblemen van het Gruuthuyzer handschrift*. — Tijdschr. voor Muziekwetenschap, XVII, p. 44-86.

Proeve tot ontleden en vaststellen van de vorm, notatie en rytmiek van de liederen uit het Gruuthusehandschrift.

232. G. Perle, *The Chansons of Antoine Busnois*. — *The Music Review* XI (1950), p. 89-97.

233. J. J. Ghyssaert, *Muzikale bedrijvigheid in de St Salvatorskerk te Harelbeke, tot en met Peter Benoit*. — Belg. Tijdschr. voor Muziekwetenschap, V (1951), p. 75-89.

- 233bis. J. Vermost, *Tinel en Benoit*. — *Musica Sacra*, LIII (1952) p. 3-13.

Verhouding tussen 1888 en 1891.

234. H. Roosens, *Het oudheidkundig bodemonderzoek in 1950*. — *WT*, XI (1951), p. 230-231.

O.a. te Wervik.

235. S.J. De Laet, *La Gaule septentrionale à l'époque romaine à la lumière des fouilles, des recherches et des publications les plus récentes (1935-1950)*. — *IHRB*, Bull. XXVI (1950-1951), p. 187-250.

236. M. Penkala, *European Pottery*. Hengelo, 1951.

Geeft o.a. merken van H. Pullinx.

237. L. Van Acker, *Een verdwenen gebruiksvoorwerp : De Boerenvorke*. — *B*, LIII (1952), p. 56-59.

Met een afbeelding.

238. D. Th. Enklaar, *Een late herinnering aan de Blauwe Schuit*. — *Vk*, LIII (1952), p. 40.

Gevelsteen met schuit aan de St. Bonifatiusbrug te Brugge. (met 2 foto's).

5. KERKGESCHIEDENIS.

239. N. Huyghebaert, *Une notice du cartulaire de l'abbaye de Saint-Nicolas-des-Prés (Ribemont) concernant deux bergeries dans le comté de Flandre (1087-1088)*. — *KCG*, Hand., CXVI (1951), p. 123-152.

Wederuitgave van dit stuk, waarvan het oorspronkelijke verdwenen is, naar de copie te Parijs berustend in de Archives Nationales, voorafgegaan door een uitvoerige ontleding naar vorm en inhoud.

240. E. Sabbe, *De Cistercienser-economie*. — Cîteaux Ned. III (1952), p. 22-51.

De ontwikkeling der Cist. economie, die van het oorspronkelijk plan afgeweken, in de 14e e. opnieuw moest geregulariseerd worden. Belangrijk voor de kustabdijen.

241. J. F. A. N. Weyling, *Bijdrage tot de geschiedenis van de wijbisschoppen van Utrecht*. — Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, LXX (1951), p. 1-346.

Ook voor Vlaanderen van belang, omdat het noorderlijk deel van het graafschap tot het bisdom Utrecht behoorde.

242. Ch. Dereine, *L'élaboration du Statut canonique des chanoines réguliers spécialement sous Urbain II*. — AFH. XLIV (1951), p. 3-70.

Belangrijk voor de kerkgeschiedenis van het bisdom Terwaan.

243. H. Lippens, *Jean Glapion, défenseur de la Réforme de l'Observance, conseiller de l'empereur Charles-Quint*. — AFH., XLIV (1951), p. 3-70.

Is slechts het eerste gedeelte. — Naast hetgeen uit de titel blijkt, is van ons standpunt gezien hier vooral van belang de biografie van J. Glapion en diens rol in de totstandkoming van het Brugse Annunciatenklooster, waarbij tekst van 21 nieuwe documenten.

244. L. Ceysens, *L'enquête officielle faite en 1644 dans les diocèses des Pays-Bas sur le scandale causé par l'« Augustinus » de Corneille Jansénius. La part qu'y prirent les Franciscains*. — AFH. XLIII (1950), p. 68-160.

Bevat o.m. de getuigenissen afgelegd door de Minderbroederskloosters van Brugge, Kortrijk, Gent, Rijsel en Saint-Omer.

245. J. Mogenet, *Trois lettres inédites de Jansénius*. — RHE. XLVII (1952) p. 201-209.

De tweede brief, gedateerd van Ieper 10 Oogst 1637 en aan President Roose geadresseerd, betreft de Ieperse abdijen van Lo, Waasten en St. Jansberg.

246. J. Meerbergen, *Priesternamen uit de Geuzentijd, de Belokentijd en de Boerenkrijg*. Tongerlo, 1951, In 8°, 148 p.

Belangrijke aanvullingen op Van Bavegem's *Maartelaarsboek van de Belgische Geestelijkheid*. Verscheen ook als artikel in het tijdschrift *Sacerdos*.

247. J. De Smet, *Het begin van de Beloken Tijd in West-Vlaanderen (Sept. 1797-Oct. 1798)*. — Album English, Brugge, 1952, p. 159-176.

248. J. Mahieu, *Van de « Navolging Christi » in Vlaanderen*. — Album English, Brugge, 1952, p. 281-288.

249. M. Van Coppenolle, *Losse Zanten over Volkse Bedevaarten*. — Verbond der Kath. Vlaamse Verpleegsters VIII (1952), nr. 2, p. 16-24.

250. R. Hoedt, *Onze Lieve Vrouw ter Duinen*. — Cîteaux Ned. II (1951), p. 69-76.
Kort relaas van de geschiedenis en de opbouw der abdij en der jongste opgravingen.
251. A. Van Iterson, *Een « Memorieboek » van Dom Antonius de Blende, abt van Ter Duinen*. — Cîteaux Ned. II (1951), p. 86-95.
Een lijst van relieken en verschillende « varia curiosa », waarvan hier de inhoud gegeven wordt, uit hs. 137/19 van het Groot Seminarie te Brugge.
252. C. Hontoir, *En souvenir de l'Abbaye des Dunes*. — Collect. O. Cist. Ref. XIII (1951), p. 220-226, 294-301; XIV (1952), p. 125-132.
Over de opgravingen te Koksijde en de studie in de oude Duinenabdij.
253. A. Dubois, *Le bréviaire cistercien, manuscrit 2028 de Bruxelles*. — Collect. O. Cist. Ref. XIV (1952), p. 107-116.
Dit Breviarium werd geschreven, na 1256 en vóór 1259, voor de vrouwenabdij van Marquette. Verhuisde nadien naar de abdijen van Flines en Nizelle. Terloops wordt ook de lijst ontleed van de jaargetijden, die voorkomen in de Kroniek van Duinen, opgesteld door Adriaan de But. Schrijver besluit dat A. de But een oud document benuttigd heeft, dat niet gebruikt werd door de oudere kroniekschrijver van Duinen, Jan Brande. N.H.
254. P. Feuchère, *La question de l'« Aria monasterio » et les origines d'Aire sur la Lys*. — BTPHG. XXVIII (1950), p. 1068-1077.
De *Aria monasterio*, waarvan spraak in een schenkingsoorkonde van 857, is Samer, niet Aire, die eerst in 1057 als een grafelijk *castrum* wordt vermeld.
255. J. De Smet, *De vestiging van de vier bedelorden te Brugge in de XIIIe eeuw*. — B. LII (1951), p. 233-237.
Over de plaats van vestiging te Bg. van Minderbroeders, Dominikanen, Augustijnen en Karmelieten.
256. Archangelus a R. C., O. C. D., *Drie eeuwen Mariaal leven in de Carmel te Brugge*, Leuven, Drukk. der H.H. Harten, 1950.
257. C. Lievens, *Franciscaans Brugge vroeger en nu*. Brugge, Franciscaanse Standaard, 1952.
258. A. Vander Heeren, *Het H. Bloed te Brugge*. Sint-Andries-Brugge, E. Vercruyse-Vanhove, 1952, 12°, 48 pp.
Herkomst, echtheid en verering van de H. Bloedrelikwie. — Er is ook een Franse gelijktijdige uitgave onder de titel : *Le Saint-Sang à Bruges*.
259. R. De Ganck, *Het kloosterslot der Bijloke in het gedrang*. — Cîteaux Ned. III (1952), p. 86-111.
260. J. Brys, *Spinschool te Gistel en hoe men er de « sweeders » gezind was. 1802*. — B. LII (1951), p. 276-280.
Met tekst van een protestbrief tegen gebeurlijke benoeming van een beddigd priester.

261. P. Doyère, *Ermîtes et ermitages au diocèse de St-Omer*, SAM. Bull. XVII (1951) p. 481-497.
262. J. Lambrecht, *De geuzenstormen rond de proostdij van Voormezele, 1566-1584*. — Album English, Brugge, 1952, p. 229-248.
263. J. De Cuyper, *Oude grafzerken van priors van het voormalige klooster van Sion te Kortrijk*. — Album English, Brugge, 1952, p. 31-41.
264. P. Glorieux, *Alain de Lille, docteur de l'Assomption*. — *Mélanges de science religieuse*, VIII (1951), p. 5-18.
Tekst van een sermoen volgens hs. nouv. acq. lat. 333 van Parijs.
265. R. Bossuat, *Quelques personnages cités par Alain de Lille*. — *Mélanges d'histoire du moyen âge* Louis Halphen, Parijs, 1951, p. 33-42.
Over een bron van Alanus van Rijsel's *Anticlaudianus*: Boethius.
266. A. Ampe, *Franciscus Amelry, de edele zanger der liefde*. Antwerpen, Standaard, 1951, in 8°, 84 p. (Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, jg. XLV, n° 2, verhand. 415).
Biografie en bespreking van de verschillende werken van deze Ieperse zestiende eeuwse Karmeliet.
267. V. Pil, *Carolus de Boisot, 20e abt van Zonnebeke (1608-1639)*. — Album English, Brugge, 1952, p. 321-330.
268. M. E. Nolte, *Georgius Cassander en zijn oecumenisch streven*. Nijmegen, 1951. In 8°, 254 p.
269. P. Grosjean, *Vie de Baudouin de Boucle*. — *Anal. Boll.* LXX (1952) p. 182-203.
Stichter van het klooster Boudeloo in de XIIIe - XIIIe eeuw.
270. N. Huyghebaert, *Une lettre de Dom Corneille Hedebault d'Ypres (1783)*. — *Hand. Em.* LXXXIX (1952), p. 82-87.
271. B. Janssens de Bisthoven, *De zalige Karel de Goede*. — *Collationes Brugenses* XLVIII (1952), p. 115-118.
272. N. Teeuwen, *De provinciaal Georges Maigret en zijn verslag over de Vlaamse of Nederduitse Augustijnenprovincie in 1625*. — *August.* I (1951), p. 140-149.
273. E. Dekens, *Sint Arnoud en zijn biograaf Hariulf*. — Album English, Brugge, 1952, p. 43-79.
274. G. G. Meersseman, *Kritische bemerkingen over enige bronnen der biographie en cultusgeschiedenis van Sint-Arnulf (†1087)*. — Album English, Brugge, 1952, p. 289-319.

275. E. Van Cappel, *Zalige Desiderius van Kortrijk, bisschop van Terwaan* († 1192). — Album English, Brugge, 1952, p. 381-397.
276. M. English, *Les quatre couronnes de Sainte Godelieve de Gistel*. Gistel, Abdij ten Putte, z. j. (1951).
Franse vertaling door J. DE VINCENNES.
277. M. English, *O. L. Vrouw van de Vesten*, Ieper, z. j., 6 p.
278. P. Dominicus O.C.D., *Onze Lieve Vrouw van den Frezen-Berg, Iepers bedevaartoord*, Ieper, z. j., in 8°, 29 p.
279. E. P. Baker, *St. Oswald and his Church at Zug*. — Archeologia, XCIII (1949), p. 103-123.
De devotie heeft haar centrum in de abdij Weingarten in Beieren. De relieken werden er geschonken door gravin Judith van Vlaanderen in 1094. — Verering te St. Winoksbergen.
280. M. English, *Sint Quirinus en zijn verering in West-Vlaanderen*. — B. LII (1951), p. 195-201, 265-275.
Betreft S. Quirinus van Neuss, soldaat en martelaar, vereerd te Hooglede. — Bijzonderheden over wapenschild en erediens; amblemement der kerk, broederschap.
281. A. Viaene, *Thomas Dunensis martyr. Een hagiographische legende uit de tijd van de Contra-Reformatie*. — Album English, Brugge, 1952, p. 433-452. ill.

INDEX OP DE VERKORTINGEN

- AESC. = *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations.* Parijs.
- AFH. = *Archivum Franciscanum Historicum.* Florence - Quaracchi.
- ALMA. = *Archivum latinitatis medii aevi. Bulletin Du Cange.* Parijs - Brussel.
- Anal. Boll. = *Analecta Bollandiana.* Brussel.
- August. = *Augustiniana.* Heverlee - Leuven.
- B. = *Biekorf.* Brugge.
- BGN. = *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden.* 's Gravenhage - Antwerpen.
- B TOK. = *Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis, uitgegeven door de Koninklijke Belgische Academie voor Oudheidkunde.* Antwerpen.
- BTPHG. = *Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis.* Brussel.
- Burl. Mag. = *The Burlington Magazine.* Londen.
- CFF. Bull. = *Bulletin du Comité flamand de France.* Rijsel.
- Citeaux Ned. = *Citeaux in de Nederlanden.* Westmalle.
- Collect. O. Cist. Ref. = *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorum.* Westmalle.
- CRA. Bull. = *Bulletin de la Commission Royale d'Art et d'Archéologie.* Brussel.
- GBKG. = *Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis.* Gent.
- GOG. Hand. (of Verhand.) = *Handelingen (of Verhandelingen) der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent.*
- Hand. Em. = *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis « Société d'Emulation » te Brugge.*
- IHBR. Bull. = *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome.* Rome - Brussel.
- KBA. Med. Lett. = *Koninklijke Belgische Academie. Mededelingen van de Klasse der Letteren.* Brussel.
- KBA. Med. (of Verhand.) Sch. Kunst. = *Koninklijke Belgische Academie. Mededelingen (of Verhandelingen) van de Klasse der Schone Kunsten.* Brussel.
- KCG. Hand. = *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis.* Brussel.
- KCUOW. Hand. = *Handelingen van de Kon. Commissie voor de Uitgave der oude Wetten en Verordeningen van België.* Brussel.

- KVAB. Med. Lett. = *Koninklijke Vlaamse Academie van België. Mededelingen van de Klasse der Letteren.* Brussel.
- KVAB. Verh. Lett. = *Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren. Verhandelingen.* Brussel.
- KVAVM. = *Verlagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde.* Gent.
- OZ. = *Oostvlaamse Zanten.* Gent.
- RBN. = *Revue belge de Numismatique et de Sigillographie.* Brussel.
- RGB. = *Revue générale belge.* Brussel.
- RHE. = *Revue d'Histoire ecclésiastique.* Leuven.
- RN. = *Revue du Nord.* Rijsel.
- SAM. Bull. = *Bulletin trimestriel de la Société Académique des Antiquaires de la Morinie.* Saint-Omer.
- TF. = *Tablettes généalogiques, historiques, héraldiques des Flandres.* Brugge.
- TRG. = *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis.* Haarlem.
- Vk. = *Volkskunde.* Antwerpen.
- W. = *De Weg.* Roeselare.
- WT. = *Wetenschappelijke Tijdingen.* Gent.
- WV. = *West-Vlaanderen. Uitgave van het Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond.* Tielt.

ALPHABETISCHE INDEX OP DE SCHRIJVERSNUMEREN¹

Adriaen H., 127, 128.	Brockwell M. W., 83.
Ampe A., 266.	Bruwier M., 2.
Apers R., 15.	Brys J., 260.
Archangelus a R. C., 256.	Buntinx J., 9.
Arickx V., 126.	Cafmeyer M., 29, 30, 37, 38, 39, 133.
Baert G. P., 21, 29, 30, 54, 55, 56, 57, 58.	Cassiman A., 43, 45, 46.
Baker E. P., 279.	Cayet J., 117.
Baldass L., 193.	Celen V., 175.
Bieswal J., 72.	Ceyssens L., 244.
Blockmans F. L., 152.	Claeys J., 48, 144.
Bonaert A., 74.	Colleye H., 216.
Bonnez A., 67, 68.	Coremans P., 198.
Bosch J. W., 134.	Cracco D., 35.
Bossuat R., 265.	Dalle D., 170.
Bovesse J., 2.	Debaene L., 28.

(1) De cijfers verwijzen naar de volgnummers. De voorzetsels de, du, des, van, von, enz., worden bij de rangschikking in acht genomen.

- Deblaere J., 188.
 de Burbure A., 155.
 Declercq P., 157.
 De Cloedt F., 93.
 De Cuyper J., 97, 162, 263.
 Deelman H. T., 194.
 De Ganck R., 259.
 Degryse R., 159, 160.
 Degroote G., 173.
 de Jonghe d'Ardoye, 226.
 Dekkers E., 273.
 Dekkers R., 4, 137.
 De Laet S. J., 235.
 Delfos L., 105.
 Demey J., 141.
 De Meyer M., 24, 25.
 Demuynck R., 112.
 Deneckere M., 176.
 Denys J., 15, 184.
 Denorme C., 224, 227.
 De Poerck G., 139.
 Dereine Ch., 242.
 De Reyghere L., 117.
 De Roo J., 2.
 De Sagher H. E., 140.
 De Sagher J., 140.
 de Schietere de Lophem A., 81, 223.
 Deschrevel A., 228, 229.
 De Schrijver A. P., 195.
 Desmedt H., 161.
 De Smet J., 6, 8, 29, 30, 114, 143, 177, 247, 255.
 De Smet J. M., 218.
 De Smidt F., 15, 186.
 Desneux J., 194.
 De Splenter S., 119.
 Dessart Ch., 117.
 De Vigne F., 102.
 Devliegher L., 191.
 De Wolf K., 29.
 Dhanens E., 15, 225.
 Dhondt J., 1, 2.
 d'Hulst R. A., 211, 221.
 Dijksterhuis E., 168.
 Dispy G., 111.
 Dochy J., 190.
 Dominicus P., O.C.D., 278.
 Doyère P., 261.
 Dubois A., 253.
 Dubois M., 139.
 Duverger J., 15.
 Eeckhout P., 15.
 English M., 121, 276, 277, 280.
 Enklaar D. Th., 238.
 Feuchère P., 158, 254.
 Fierens P., 14, 209.
 Fraeyman J., 66.
 Funck-Brentano, 99.
 Ganshof F. L., 131.
 Geldhof J., 62, 63.
 Gellynck H., 217.
 Ghyssaert J. J., 233.
 Gilissen J., 135.
 Giraldo W., 30, 64, 65.
 Glorieux P., 264.
 Grosjean P., 269.
 Grunzweig A., 149.
 Gysseling M., 146.
 Hélot P., 11.
 Hermans A. G., 194.
 Hodüm A., 113.
 Hoedt R., 250.
 Hontoir C., 252.
 Huyghe R., 213.
 Huyghebaert N., 212, 239, 270.
 Janssens Pr., 59, 60, 61.
 Janssens de Bisthoven A., 183, 189, 194, 203, 204.
 Janssens de Bisthoven B., 94, 271.
 Johnstone H., 99.
 Joset C., 2.
 Koch A. C. F., 132.
 Koch R., 201.
 Koch-Demeyer G., 96.
 Lagasse L., 117.
 Lamberty M., 92.
 Lambrecht J., 262.
 Langui E., 12.
 Lebeer L., 214.
 Le Maire O., 73.
 Lestocquoy J., 145.
 Leys O., 33.
 Lievens C., 257.
 Lindenburg C. W. H., 230, 231.
 Lippens H., 243.
 Lissens R. F., 92.
 Lopez R. S., 147.
 Lowyck A., 122.
 Luyck Th., 100, 101, 106.
 Maertens de Noordhout J., 107.
 Maes M., 129.
 Mahieu J., 248.
 Mahieu L., 130.
 Marechal J., 151.
 Mariën M. E., 23.
 Marijnissen R. H., 195.

- Meerbergen J., 246.
 Meersseman G. G., 274.
 Meiss M., 219.
 Michel E., 194.
 Mogenet J., 245.
 Moorman F. R., 19.
 Mus O., 167.
 Naster P., 76.
 Nolte E., 268.
 Noterdaeme J., 171, 172.
 Nowé H., 15, 101.
 Opdedrinck J., 121.
 Parmentier R. A., 189, 205, 206.
 Pauwels H., 210.
 Penkala M., 236.
 Perle G., 232.
 Philippot A., 198.
 Pil V., 267.
 Postan M., 153.
 Power E., 153.
 Quarre P., 200.
 Reynaert E., 26.
 Rommel F., 116.
 Roosens H., 234.
 Ryelandt Chr., 118.
 Rysenhove A., 124.
 Sabbe E., 240.
 Sabbe J., 109.
 Schoonheere A., 125.
 Schoutet A., 5, 8, 30, 174, 207, 208.
 Scufflaire A., 1, 2.
 Siemens H. W., 194.
 Sneyers R., 198.
 Soete J., 7, 82.
 Stalpaert H., 27, 29, 30, 34, 40, 41, 42, 44.
 Steinmetz F., 190.
 Sterling Ch., 181.
 Stevo J., 215.
 Streuvels S., 84.
 Strubbe E. I., 76, 95, 136.
 Sulzberger S., 199.
 Teeuwen N., 272.
 Tovell R. M., 180.
 Van Acker L., 80, 115, 166, 237.
 Van Cappel E., 275.
 Van Coppenolle M., 30, 49, 51, 52, 53, 249.
 Van der Elst J., 182.
 Vander Heeren A., 258.
 Van de Walle A., 15.
 van de Walle de Ghelcke T., 202.
 Van Erdweghe A., 29.
 Van Es F., 16.
 Van Gelder J. G., 192.
 Van Hemelrijck M., 185.
 Van Hille W., 71, 75.
 Van Houtte J. A., 150.
 Van Iterson A., 251.
 Van Lutervelt R., 12, 220.
 Van Mierlo J., 172.
 van Remynghe de Voxvrie Ch., 10, 85.
 Van Werveke H., 138, 139, 140.
 Verbruggen J. F., 102, 103, 104, 110.
 Vercauteren F., 12, 148.
 Vercnocke F., 178.
 Verlinden C., 156.
 Vermeulen-Meyne H., 123.
 Vermost J., 233bis.
 Verstraete D., 20, 124.
 Versyp J., 15.
 Veys A., 222.
 Viaene A., 22, 31, 32, 50, 77, 78, 108, 163, 164, 165, 281.
 Vromman Fr., 179, 187.
 Werner K. F., 98.
 Weyling J. F. A. N., 241.
 Wyffels C., 140, 142.

ALGEMENE INHOUD

I. BIJDRAGEN.

A. DESCHREVEL, De kerkgewaden te Haringe. Kunstschatten uit « Coninckxdale » en het Rijkse Clarenklooster te Ieper	39-55
J. DE SMET, De weerslag van de Franse Omwenteling in 1848 in West-Vlaanderen	24-38
P. ROGGE, Gemeente ende Vrient. Nationale omwentelingen in de XVIe eeuw	101-135
A. SCHOUTEET, De invoering van de Gregoriaanse kalender te Brugge	136-145
J. F. VERBRUGGEN, De getalsterkte van de Brugse militie in 1292 en 1302 volgens F. De Vigne ...	14-23
A. VIAENE, Jacob de Meyere. Een herdenking ...	5-13

II. OORKONDEN EN MEDEDELINGEN.

J. BUNTINX, I. G. De Bels en zijn « Handboek voor de Meekundige-Schatter » (1743)	152-157
J. DE SMET, Brugse Leliaards gevlucht te Sint-Omaars van 1302 tot 1305	146-152
N. HUYGHEBAERT, Une lettre de Dom Corneille Heddebault d'Ypres (1783)	82-87
A. SCHOUTEET, Inventaris van het archief van het voormalige ambacht van de goud- en zilversmeden te Brugge	56-67
E. I. STRUBBE, Een episode uit het leven van Giovanni Arnolfini	67-81

III. BOEKBESPREKINGEN.

V. ARICKX, <i>Geschiedenis van Pittem</i> (A. Hodüm)	95
J. E. CORNILLIE, <i>Ieper door de eeuwen heen</i> (A. Viaene)	93-95
L. DELFOS, <i>Het avontuur van de Liebaards 1297-1302-1304</i> (J. De Smet)	161-167
G. DE POERCK, <i>La draperie médiévale en Flandre et en Artois</i> (J. De Smet)	88-90
A. JANSSENS DE BISTHOVEN & R. A. PARMENTIER, <i>Le Musée communal de Bruges</i> (A. Viaene)	90-92
A. C. F. KOCH, <i>De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw</i> (P. Declerck)	158-160
T. LUYKX, <i>Het grafelijk geslacht Dampierre en zijn strijd tegen Filips de Schone</i> (J. De Smet) ...	161
J. F. VERBRUGGEN, <i>De slag der Gulden Sporen</i> (J. De Smet)	167-168
D. VERSTRAETE & A. RYSERHOVE, <i>Het Prinsengoed te Knesselare en de heerlijkheid van het Knesselaarse te Oedelem</i> (J. De Smet)	96
C. WYFFELS, <i>De oorsprong der ambachten in Vlaanderen en Brabant</i> (H. Coppejans-Desmedt)	168-170

IV. KRONIEK.

IN MEMORIAM : E.H. A. De Meester — E.P. E. de Moreau — Mgr H. Lamiroy — A. Maene — C. M. Pleyte — C. Vanden Haute — Mgr. J. Vander Meersch	97, 171-172
NIEUW HISTORISCH TIJDSCHRIFT	98
GEKNOEI MET OUDE ARCHIEFSTUKKEN	98
GESCHIEDENIS IN WEST-VLAANDEREN 98-99, 172-173	
OUDHEIDKUNDE EN KUNSTGESCHIEDENIS IN WEST-VLAANDEREN	99-100, 174-177

V. BOEKENSCHOUW.	178-206
------------------	---------

" Société d'Emulation " te Brugge

LEDENLIJST

Aanvulling op de lijsten verschenen in de « Handelingen »
LXXXVII (1950) blz. 194-199 en LXXXVIII (1951) blz. 200.

LEDEN

- Het ALGEMEEN RIJKSARCHIEF VAN BELGIE, te Brussel.
FRANCHOO G., apotheker, Rijselstraat, Sint-Michiels.
GHEYSEN A., pastoor te Damme.
MAHIEU A., apotheker, Ronsaertbekestraat 78, Brugge.
SIMOENS W., beambte, Van Leeg tot Zand 16, Sint-Andries.
STEYLAERS P., pastoor te Nieuwmunster.
VAN DER ELST E., Boulevard Saint Michel 75, Brussel.
VANDEWALLE L., kanunnik, bestuurder van het Engels
Klooster, Carmersstraat, Brugge.
VAN GELUWE H., Frère Orbanstraat 63, Oostende.
VERHAEGHE E., priester, bestuurder van het Hospitaal te
Wervik.
VERMEULEN L., vrederechter, Louisastraat, Mechelen.

Enkele uitgaven nog in voorraad :

- Annales de la Soc. d'Emulation*, vanaf 1839 (ten grote dele uitgeput) per deel ... .. 125 fr.
- L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Essais d'archéologie brugeoise. II. Les ménestrels de Bruges*. Brugge, 1912, in 8o, 163 blz. ... .. 60 fr.
- L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Essais d'archéologie brugeoise. III. Mémoires de Bruges*. Brugge, 1913-1920, 2 dln. in 8o, 457 + 327 blz. ... .. 250 fr.
- ST. VAN OUTRYVE D'YDEWALLE, *Geschiedenis van het « Veld » of Zuid-Westelijk gedeelte van de gemeente Sint-Andries*. Brugge, 1921, in 8o, 233 blz. ... .. 70 fr.
- L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne école Bogarde à Bruges*. Brugge, 1899, 3 dln. in 8o, 463 + 1290 blz. ... .. 400 fr.
- H. DUSSART, S. J., *Fragments inédits de Rombout de Doppere. Chronique brugeoise de 1491 à 1498*. Brugge, 1892, in 4o, XIV + 137 blz. ... .. 60 fr.
- J. BETHUNE, *Mémoires des familles brugeoises*. Brugge, 1890, 2 dln. in 4o, XXXV + 512 blz. ... 400 fr.
- A. HEYSSE, O. F. M., *Tabulae capitulares almae provinciae Sancti Joseph in comitatu Flandriae Ordinis Fratrum Minorum Recollectorum (1629-1796)*. Brugge, 1910, in 4o, XXV + 169 blz. ... 100 fr.
- A. C. DE SCHREVEL, *Etablissement et débuts des Carmes Déchaussés à Bruges*. Brugge, 1910, in 8o, 136 blz. ... .. 40 fr.
- CH. PIOT, *Cartulaire de l'abbaye d'Ename*. Brugge, 1881, in 4o, 432 blz. ... .. 200 fr.
- A. SCHOUTEET en E. I. STRUBBE, *Honderd Jaar Geschiedschrijving in West-Vlaanderen (1839-1939). Analytische inhoud en registers van de Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis « Société d'Emulation » te Brugge*. Brugge, 1950, in 8o, 335 blz. ... .. 200 fr.

Te bestellen :

Secretariaat van het Genootschap voor Geschiedenis,
Komvest, 22, Brugge.

Het Genootschap voor Geschiedenis « Société d'Emulation », in 1839 gesticht, heeft tot doel de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en van de Provincie West-Vlaanderen te beoefenen en te bevorderen.

De « Handelingen » vormen ieder jaar een boekdeel van minstens 200 bladzijden, waarin bijdragen over historische onderwerpen van allerlei aard opgenomen worden.

Om lid van het Genootschap te worden, wende men zich tot het Bestuur (Adres: **Secretariaat van het Genootschap voor Geschiedenis, Komvest 22, Brugge**) met opgave van naam, beroep en adres. Het lidmaatschap verplicht tot betaling van de jaarlijkse contributie (150.— fr.) en geeft recht op de toezending van de « Handelingen » en van de afzonderlijke uitgaven. Bovendien wordt aan de leden een korting van 20 % verleend op de prijs van de « Handelingen » of de afzonderlijke uitgaven, die vóór hun toetreding tot het Genootschap zijn verschenen.